

Sterker uit de storm

**Keuzes voor een nieuwe tijd met
vrijheid, veiligheid en groei**

► Liberale waarden en keuzes voor Nederland

De VVD staat al sinds haar oprichting pal voor het belang van een sterke en stabiele liberale democratie en een sterke en stabiele rechtsstaat. Onze liberale democratie en onze democratische rechtsstaat hebben Nederland tot één van de meest vrije en veilige landen ter wereld gemaakt. Om die vrijheid en veiligheid te behouden, is actieve bescherming van de liberale democratie en de democratische rechtsstaat noodzakelijk. De liberale waarden die daaraan ten grondslag liggen, zijn voor ons dan ook niet onderhandelbaar. Vrijheid, verantwoordelijkheid, verdraagzaamheid, gelijkwaardigheid en sociale rechtvaardigheid vormen de rotsvaste bouwstenen van onze maatschappij. Deze liberale waarden zijn niet alleen in het verleden van belang geweest om ons prachtige land op te bouwen en vorm te geven. De liberale waarden vormen absolute voorwaarden om de vrijheid van het individu te beschermen, en onze unieke kwaliteiten te behouden en verder te ontwikkelen.

Vrijheid betekent daarbij zeker geen vrijblijvendheid. Wederkerigheid is de basis van een vrije samenleving. Zo houden we onze samenleving eerlijk, verbonden en toekomstbestendig. We staan pal voor de liberaal-democratische rechtstaat, zowel in woord als in daad. Voorstellen die daar tegenin gaan, zullen we niet indienen of steunen. We werken vanuit verbinding en inhoud en niet vanuit populisme. De VVD staat pal voor het recht van iedereen om zichzelf te kunnen zijn, ongeacht geslacht, seksuele oriëntatie, religie, afkomst of levensovertuiging. De vrijheid om te houden van wie je wilt, om te geloven wat je wilt en om jezelf te uiten, is een fundamenteel recht.

Voor u liggen vijf grote missies. Dit zijn geen lapmiddelen of halve maatregelen. Het zijn noodzakelijke keuzes met concrete, doorrekenbare plannen waarmee we aan de slag gaan om de opgaven van vandaag aan te pakken, zodat we Nederland veiliger, vrijer en welvarender maken. De VVD kijkt met optimisme naar de toekomst, als we nú kiezen voor liberale oplossingen.

- **Missie 1. Radicale economische groei:** Het geld wordt verdiend door Nederlanders en ondernemers die verantwoordelijkheid voor hun eigen leven nemen, niet door de overheid. Nederland moet de sterkste economie van Europa worden. We zetten daarbij in op het tegengaan van klimaatverandering, zodat economische groei ook groene groei is. Zonder verstikkende regeldruk, maar mét lef, ambitie, goedkope en schone energie, voldoende en schoon water, onderwijs van wereldklasse en innovatieve ondernemers, die goede toegang hebben tot financiering. Alleen zo houden we onze voorzieningen in stand.
- **Missie 2. Werken moet meer lonen en een huis voor iedereen die werkt:** Nederland moet werken voor mensen die werken of decennia lang gewerkt hebben. En in Nederland zou iedere werkende een eigen huis moeten kunnen betalen. Sociale rechtvaardigheid betekent dat de mensen die ons land draaiend houden een goed leven moeten hebben, met een goed inkomen en een eigen woning en dat we zorgen voor mensen die door ziekte, ouderdom of pech hulp nodig hebben. De VVD wil de ingewikkelde herverdelingsmachine en bureaucratie terugdringen om werken weer te laten lonen.
- **Missie 3. De grootste investering ooit in onze veiligheid:** Investeren in veiligheid is investeren in vrijheid. Zonder veiligheid, bestaat immers geen vrijheid. We hebben een sterke defensie nodig om onze vrije manier van leven te beschermen. De VVD kiest voor een ongekend sterke krijgsmacht, een sterk Europa en sterke NAVO. En we willen dat iedere euro die we uitgeven in het buitenland, bijdraagt aan onze veiligheid, vrijheid en economie.
- **Missie 4. Orde op zaken voor een vrij en veilig Nederland:** Wij koesteren onze vrije waarden en verdedigen onze manier van leven. Van iedereen, dus ook van mensen die hier komen voor werk, opleiding of asiel, verwachten we dat zij deze waarden onderschrijven. Wie onze

verdraagzaamheid ondermijnt of onze wetten afwijst, heeft hier niks te zoeken. We willen de asielinstroom aanzienlijk terugdringen en onze cultuur versterken. We accepteren criminaliteit niet en pakken criminelen hard aan.

- ▶ **Missie 5. Een sterker Nederland door een kleine overheid:** De VVD kiest voor een overheid die uitgaat van een sterke samenleving en alle Nederlanders gelijkwaardig behandelt. Met een deltaplan 'ontregelen' willen we de overheid doelmatiger en effectiever maken, beleid en uitvoering dichter bij elkaar brengen, minder regeldruk en af van doorgeslagen bureaucratie. Niet alleen omdat er meer geld nodig is voor defensie. Maar ook zodat Nederlanders in vrijheid en verantwoordelijkheid de samenleving vormgeven, zonder verstikkende of betuttelende overheidsregels. Zodat de zorg toekomstbestendig blijft en er weer woningen worden gebouwd. Een kleinere, maar effectieve overheid die levert op haar kerntaken, die mensen vrij laat en vooral minder regels heeft. Een overheid die werkt voor mensen, die uitgaat van vertrouwen en die oog heeft voor de menselijke maat.

In een tijd dat het radicalisme wereldwijd hoogtij viert en de kaarten opnieuw worden geschud, is dit bittere noodzaak. We blijven dicht bij onze waarden, bij onze wortels, en deinzen er niet voor terug om scherpe keuzes te maken omdat Nederland daarom vraagt. Wij zijn er klaar voor om sterker uit de storm te komen.

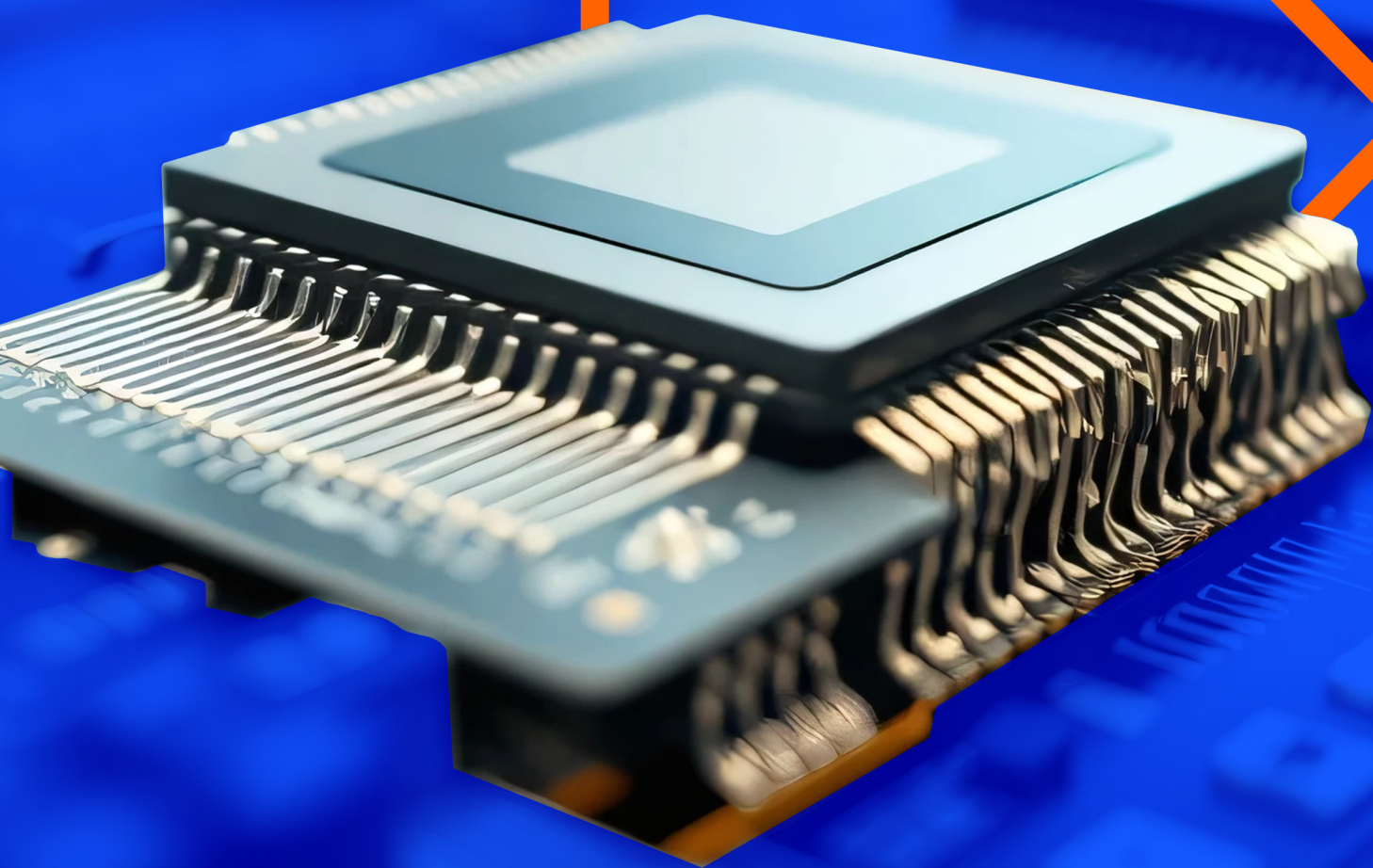
Inhoudsopgave

Sterker uit de storm	1
Liberaal waarden en keuzes voor Nederland	2
Inhoudsopgave	4
Missie 1	6
Radicale economische groei	7
Groeit is verbonden met alles wat het leven mooi maakt	8
De groeiende economie van de toekomst	10
Groeitende ondernemers betekent een groeiend Nederland	12
Groeit met een banenpakket voor Nederland	14
We kiezen voor een groeiende, schone en onafhankelijke economie	16
De juiste randvoorwaarden voor groei	17
Groeit met kernenergie	19
Groeit begint met goed onderwijs en de beste leraren	19
Ons onderwijs klaarmaken voor de groeiende economie van de toekomst	21
Betaalbaar, veilig en snelle infrastructuur als basis voor onze groei	23
Een luchtvaartsector die weer kan bloeien en groeien	25
Groeit met een schone leefomgeving	25
De groeikansen in ons voedsel van de toekomst	26
Missie 2	28
Werken moet meer lonen en een huis voor iedereen die werkt	29
Iedereen die werkt moet rondkomen en vooruitkomen	30
Een eerlijk land zet werkenden altijd op één	32
Een eerlijk en betaalbaar leven	33
Werken moet lonen. Dat is gewoon eerlijk.	34
Meer huizen en fijne wijken	35
Schrappen, schrappen, schrappen	36
De eerlijke sleutel naar een eigen koophuis	37
De eerlijke sleutel naar een eigen huurhuis	38
Missie 3	40
De grootste investering ooit in onze veiligheid	41
Nu het heft in handen nemen om Nederland te beschermen	42
We beschermen Nederland in een onveilige wereld	44
Nederland beschermen met het beste materieel voor onze krijgsmacht	46
We zetten Nederland in het buitenland voorop	47
Nederland sterker maken met een sterk Europa	49
Nederland beschermen in een digitale wereld vol dreigingen	51

We stellen onze energie veilig	53
Vrijhandel met spierballen	53
Missie 4	55
Orde op zaken voor een vrij en veilig Nederland	56
Onze democratische rechtsorde en vrije waarden zijn het beschermen waard	57
Een veilig Nederland: thuis, op straat en in de wijk	59
Een veilige offline-wereld begint online	61
De georganiseerde misdaad verslaan	61
Een veilig gevangeniswezen	63
Nederland moet sterk staan tegen terrorisme	64
Een veilige rechtspraak	64
Een vrij land waarin iedereen meedoet	65
Integreren door aan het werk te gaan	67
Beschermen van onze vrije waarden	67
Nederland een liberaler en vrijer land maken	68
Naar een strenger, sterker en effectiever asielstelsel	70
Humane opvang voor echte vluchtelingen, maar niet ten koste van eigen inwoners	71
Nederland pakt leiderschap in streng Europees asielbeleid	71
Migratiebeleid waar Nederland vrijer en veiliger van wordt	72
Missie 5	74
Een sterker Nederland door een kleine overheid	75
Minder overheid, meer Nederland	76
Operatie effectieve overheid	78
Het mes in regels, procedures en logheid	79
Serieuze politiek en een sterke democratie	80
Goed bestuur in Caribische delen Koninkrijk	81
Zuinig met belastinggeld omgaan	82
Een gezonde samenleving	82
Sport en bewegen	83
Een toekomstbestendige zorg	84
Een gezonde gezondheidszorg	84
Vertrouwen in de zorgverlener	86
Betaalbare zorg	87
Vrijheid om je eigen leven te leven	88
Kunst en cultuur waar Nederland trots op kan zijn	89
Vrije media die de samenleving scherp houden	89
Slotwoord	91

Missie 1: Radicale economische groei

De sterkste
economie
van Europa

► Missie 1: Radicale economische groei

De sterkste economie van Europa

Dit is wat we gaan doen om van Nederland de sterkste economie te maken:

- **Alle seinen op groen voor groei:** we willen de energiekosten verlagen en we gaan het elektriciteitsnet versneld uitbreiden. We zorgen voor een substantiële vermindering van de stikstofuitstoot, zodat er weer ruimte komt voor vergunningverlening. En we investeren in onze infrastructuur door nieuwe wegen aan te leggen en bestaande wegen goed te onderhouden.
- **Een streep door knellende regels:** we hanteren een meetbare doelstelling om het aantal onnodige regels te verminderen. We beoordelen met meetbare doelen of bestaande regels effectief zijn en herzien regels waar nodig. We schrappen regelgeving die in Nederland strenger is dan in de rest van Europa, zoals de nationale CO2-heffing. En we grijpen in als gemeenten, waterschappen of provincies doorschieten in hun regeldrift. Duurt een eenvoudige aanvraag bij de overheid te lang? Dan wordt deze automatisch goedgekeurd, mits anderen hier niet door geschaad worden.
- **Investeren in groei van de toekomst:** met een investeringsagenda voor nationale groei gaan we de komende jaren extra investeren om de knelpunten weg te halen die onze economische groei in de weg staan, zodat toekomstige generaties ook in een schoon en welvarend land opgroeien. We focussen op de topsectoren waarin Nederland onderscheidend is, en waarin we onderscheidend willen zijn. We richten daarnaast een investeringsmaatschappij op die is gericht op start- en scale-ups, zodat zij het geld hebben om op te schalen. We zetten vol in op kunstmatige intelligentie.
- **Steun voor ondernemers en zelfstandigen:** we leggen wettelijk vast dat de overheid de plicht heeft om het ondernemersklimaat te verbeteren. Ook voeren we de Zelfstandigenwet in, zodat zzp'ers hun vrijheid maar ook duidelijkheid houden. Hierbij erkennen we het zelfstandig ondernemerschap en geven we opdrachtgevers weer zekerheid.

Groei is verbonden met alles wat het leven mooi maakt

Ons land heeft altijd vooropgelopen in de wereld. De handel in aandelen, bluetooth en wifi waren er niet geweest zonder Nederlandse vindingrijkheid. Met onze handelsgeest gaan we de hele wereld over. Denk aan de haven van Rotterdam – de grootste van Europa. Of aan Wageningen, dat door alle bedrijven en instellingen in de omgeving wereldwijd koploper is op het gebied van voedsel en landbouw. Of de biotech in Delft en Leiden, die op dat vlak tot de belangrijkste centra van Europa behoren en waar baanbrekend onderzoek wordt gedaan dat wereldwijd toepasbaar is. Of Veendam met het European Testcenter voor de Hyperloop.

Nederland is een land van ondernemers. We zijn toonaangevend, al is dat geen vanzelfsprekendheid. De kracht van Nederland zien we elke dag: van de mainports Rotterdam en Schiphol, tot greenports zoals in het Westland en bij alle mkb'ers en familiebedrijven. Maar de problemen voor het midden- en kleinbedrijf stapelen zich op, door personeelstekorten, hoge energierekeningen en de afbetaling van coronaschulden. Nederland telt dit jaar relatief meer faillissementen dan vrijwel waar ook ter wereld, met bijna één op de vijf van deze faillissementen in de retail. De hoofdkantoren van multinationals Shell en Unilever hebben ons land verlaten. De groei in Nederland stukt.

Er moet wat gebeuren om dit soort vaderlandse trots hier te houden. En we moeten zorgen dat dit soort grote Nederlandse bedrijven in de toekomst nog kunnen ontstaan. Want dat we achteropraken, zien we gewoonweg om ons heen. Baanbrekende ondernemingen als Apple, Google, Uber en OpenAI zijn het afgelopen decennium groot geworden in de Verenigde Staten, niet in Europa of Nederland. In China wordt een fabriek voor elektrische auto's uit de grond gestampt zo groot als de stad Breda. Intussen vergaderen we in Nederland al jaren over de opening van een kant-en-klaar vliegveld in Lelystad.

Het is tijd voor radicale economische groei. Niet alleen om ons staande te houden in een snel veranderende wereld, maar ook omdat groei simpelweg goed is. Groei is verbonden met vrijwel alles wat het leven mooi maakt: kansen om er wat van te maken en vrijheid om het leven vorm te geven zoals jij dat wilt. Met een goed inkomen, een sterke democratie en een langer en gezonder leven. Groei stelt ons bovendien in staat goede zorg, onderwijs en een sociaal vangnet te bieden voor als het tegenzit. Voor investeringen in duurzaamheid is groei eveneens essentieel.

Wij kiezen voor groei door pal te staan voor de ondernemer. Het stimuleren van groei bestaat uit grote keuzes en kleine maatregelen. Het betekent onszelf onafhankelijker maken van andere landen en vrijhandel stimuleren, maar het betekent ook dat lage belastingen voor ondernemers altijd onze inzet is. We vertrouwen ondernemers, dus schrappen we overbodig papierwerk. We staan daarnaast voor voorspelbaar beleid, zodat een ondernemer weer de juiste beslissingen kan nemen door vooruit te kijken. En we houden de overheidsfinanciën op orde, onder meer om te voorkomen dat we de rekening bij de volgende generatie ondernemers leggen. Door de invloedssfeer van de overheid klein te houden geven we ruimte aan de goed vormgegeven vrije markt. De overheid als marktmeester gaat uitbuiting tegen en bevordert concurrentie. Dit is de goed vormgegeven vrije markt die het in de geschiedenis altijd beter wist dan de overheid.

Maar de huidige tijd vraagt om meer. Vrijhandel staat onder druk door handelstarieven die met de dag veranderen. Steeds meer landen bieden staatssteun aan bedrijven en voeren een actieve industriepolitiek. Economie wordt ingezet als machtsmiddel. Het antwoord op deze ontwikkeling schuilt voor Nederland in het makkelijker maken van zakendoen in Europa en over de grens. Door als Nederland en Europa sterk te zijn, zijn we beter opgewassen tegen andere landen en kunnen we de spelregels bepalen. Dat betekent in de Europese Unie het gelijktrekken van regels voor ondernemers. En buiten de EU, door nieuwe handelsvrienden te maken, bijvoorbeeld in Zuid-Amerika of met India. Tegelijkertijd moeten de investeringen in moderne technologieën in

ons land fors omhoog, zoals in quantummechanica, chips en kunstmatige intelligentie, zoals in de Nationale Technologiestrategie. Zo kunnen we technologische leiders worden in plaats van volgers. Het is daarbij belangrijk dat ondernemers goed kunnen samenwerken met de overheid en met kennisinstellingen.

Uiteindelijk profiteert ook ons midden- en kleinbedrijf van deze investeringen in groeitechnologieën. Voor ASML, hét voorbeeld van een grootbedrijf in een groeitechnologie, geldt: één baan daar, levert grofweg drie banen in de omgeving op. Dat gaat van cateraars tot beveiligers, van juridische ondersteuning tot logistiek transport.

Het midden- en kleinbedrijf zorgt op haar beurt niet alleen voor banen, maar houdt ook de sociale cohesie in een buurt in stand. Wie droomt van een gezellige kerst, kan bijvoorbeeld niet om de ondernemers in de winkelstraat heen die de kerstverlichting ophangen. Wie in het weekend langs de zijlijn wil staan om de voetballende kinderen aan te moedigen, ziet hoe de veelal lokale ondernemers de voetbalclub met sponsoring in stand houden. Lokale ondernemers zijn het kloppend hart van onze samenleving.

Wat de komende jaren extra aandacht vergt is de industrie. Een vertrek van de (basis)industrie maakt ons afhankelijker van andere landen. De industrie staat bijvoorbeeld aan de basis van de productie van nachtkijkers voor het leger, infuuszakken voor het ziekenhuis en de schoenen waar je dagelijks op loopt. Ook zorgen ze voor innovatie. We hebben tijdens de coronacrisis gezien waarom het belangrijk is dat zulke zaken in Nederland of Europa kunnen worden gemaakt. We spreken ons daarom uit voor het behoud van Tata Steel in Nederland, mits het bedrijf investeert in verduurzaming en zich vanzelfsprekend houdt aan wet- en regelgeving, omdat groen staal essentieel is voor onze strategische autonomie. Onze (basis)industrie moet opboksen tegen oneerlijke concurrentie uit landen als China en kampt met hoge energieprijzen. Een onwerkbare situatie. Ook het probleem van een overvol stroomnet moet écht worden opgelost. Het gelijke speelveld voor de (basis)industrie moet worden hersteld zodat zij kan verduurzamen én concurrerend kan blijven.

Nederland zit bovendien op een stikstofsloot. Ondernemers snakken naar ruimte en duidelijkheid. Boeren zitten al te lang in onzekerheid. Recent onderzoek toont aan dat de stikstofproblematiek tot tientallen miljarden euro's aan economische schade leidt. We moeten daarom op korte termijn concrete resultaten boeken om te voorkomen dat de bouw van woningen en wegen langer stilligt en dat boeren in nog meer onzekerheid komen. Keuzes die leiden tot substantiële vermindering van de stikstofuitstoot en de invloed van andere drukfactoren, het werkbaar maken van de complexe wet- en regelgeving, maar ook een betere monitoring van de staat van de natuur en het treffen van adequate beheersmaatregelen, zijn noodzakelijk zodat Nederland van het slot gaat. Alleen dan krijgen onze ondernemers de broodnodige ruimte om te groeien.

Dit is het moment om vol te kiezen voor groei. Het alternatief is een keuze voor verval. Voor afbraak. Voor een lege portemonnee. Nederland kan zich geen krimpende economie veroorloven. Alleen met een sterke economie kunnen we opboksen tegen Rusland en China. Wij willen dat onze Nederlandse 'taart' groter wordt. Dat betekent dat onze groene ambities niet kunnen leiden tot vertrekkende bedrijven en daarmee grijs elders. We moeten zorgen dat ondernemers minder tijd kwijt zijn aan verplichte rapportages over hun werknemers en over re-integratietrajecten. Dat we meer mensen opleiden tot werknemers waar vraag naar is, zoals werktuigbouwkundigen, loodgieters en leraren. Dat een aannemer van A naar B kan rijden zonder eindeloos in de file te staan. Dat ondernemers in levendige winkelstraten kunnen ondernemen, in de stad én in dunbevolkte regio's. Dat onze bedrijven internationale gasten kunnen ontvangen omdat Schiphol een betaalbaar en relevant knooppunt blijft. En dat boeren zich minder zorgen maken over de toekomst.

Nederland moet weer vooroplopen. Wij zetten in op innovatie, internationale concurrentiekracht en het vrij verhandelen van onze kennis en producten wereldwijd. De VVD kiest voor een

offensieve liberale agenda gericht op economische groei. Niet naar binnen gekeerd, maar met open vizier en ambitie vooruit.

Het is tijd dat we onomstotelijk kiezen voor de bloei van ons land.

De groeiende economie van de toekomst

Op de gevel van een pand aan onze eeuwenoude hoofdstedelijke binnenstad prijkt de leus: 'De cost gaet voor de baet uyt'. In modern Nederlands: er moet eerst geïnvesteerd worden, voordat er geld verdiend kan worden. Dat bewustzijn moeten we weer van stal halen. Alleen met forse verbeteringen en investeringen in ons vestigingsklimaat en het schrappen van verstikkende regelgeving, zorgen we ervoor dat ook toekomstige generaties in een rijk land opgroeien.

- ▶ **Investeren in groei met een investeringsagenda voor nationale groei:** We investeren in de groei van morgen door de grootste knelpunten in onze economie op te lossen, zoals met investeringen in onze (data-)infrastructuur en in de energietransitie. We kiezen investeringen strategisch, in sectoren en activiteiten die het meest waarde toevoegen. Zo wordt Nederland klaar voor de toekomst en zorgen we dat we de welvaart van morgen, vandaag verdienen.
- ▶ **Een investeringsmaatschappij voor start-ups en scale-ups:** We richten een investeringsmaatschappij op gericht op het verstrekken van groeikapitaal aan start- en scale-ups in het hele land. Zij kunnen dan tegen gunstige voorwaarden geld lenen of garanties krijgen om in Nederland door te groeien. Zo zorgen we ervoor dat Nederland een aantrekkelijke plek is voor bijvoorbeeld techbedrijven. We bezien of dit samengevoegd kan worden met bestaande investeringsfondsen. Ook Regionale Ontwikkelingsmaatschappijen spelen een cruciale rol in het ondersteunen van start-ups en scale-ups, daarom zorgen we ervoor dat deze ROM's voldoende publieke middelen en investeringsruimte hebben om deze rol te vervullen. We willen het fiscaal stimuleren dat alle Nederlanders kunnen investeren in start- en scale-ups en kijken daarbij bijvoorbeeld naar een aftrekpost in de inkomstenbelasting.
- ▶ **Vol inzetten op kunstmatige intelligentie:** Kunstmatige intelligentie heeft de toekomst. Het is tijd dat we meer redeneren vanuit kansen, dan vanuit angst. We doen daarom investeringen in kunstmatige intelligentie via de investeringsagenda voor nationale groei en de investeringsmaatschappij. Anders worden we sterk afhankelijk van de VS en China. Deze investeringsagenda moet bijdragen aan de komst van een 'normale' AI-fabriek in Groningen en een AI-gigafabriek in Nederland mogelijk maken. Verder zorgen we dat we met dit fonds een AI-hub krijgen. Frankrijk heeft met Station F daar al een voorbeeld van. We helpen het mkb volop de kansen van kunstmatige intelligentie te benutten. Door de inzet op kunstmatige intelligentie krijgt het hele land een impuls.
- ▶ **Start- en scale-up-hoofdstad:** Nederland wordt het wereldwijde kloppend hart van innovatieve bedrijven. We ondersteunen daarvoor gericht start- en scale-ups. Bijvoorbeeld door regels over intellectueel eigendom vanuit kennisinstellingen aan te passen. Zo maken we het aantrekkelijker om met een goed idee vanuit een kennisinstelling een onderneming te starten. We passen de aanpak van Project Beethoven in Eindhoven toe op andere plaatsen. Deze aanpak clustert startende en gevestigde bedrijven, kennisinstellingen en de overheid. Hiermee investeren we in de randvoorwaarden voor groei. De rode loper voor start- en scale-ups gaat uit.
- ▶ **Uitgaven aan innovatie omhoog:** We spannen ons in om de investeringen in onderzoek en ontwikkeling in Nederland te laten stijgen naar minimaal 3% van de totale omvang van de economie. Met de logica dat ongeveer iedere euro die door de overheid wordt geïnvesteerd in innovatie leidt tot twee euro aan investeringen door de markt. De inspanning is van de overheid en bedrijven gezamenlijk. We helpen bedrijven die in Nederland willen investeren en een bijdrage willen leveren aan innovatie. Dit doen we door belemmeringen weg te nemen en door het R&D-lanceerplatform dat we recent hebben aangekondigd. We versterken de samenwerking met universiteiten en kennisinstellingen zodat hun innovaties bijdragen aan

duurzame economische groei. Een voorbeeld hiervan is de mogelijke komst van de Einstein Telescoop in Zuid-Limburg, waarmee Nederland een leidende rol krijgt in grensverleggend wetenschappelijk onderzoek en we internationale wetenschap direct koppelen aan regionaal ondernemerschap.

- ▶ **We jagen innovatie verder aan:** We breiden de Wet Bevordering Speur- en Ontwikkelingswerk uit. Ondernemers die willen investeren in innovatie, kunnen dat zo doen tegen gunstige belastingvoorwaarden. We behouden de innovatiebox.
- ▶ **Slim aanbesteden van de overheid:** De overheid moet in haar aanbestedingen in essentie streven naar de beste producten of diensten tegen de laagste prijs. Het gaat immers om belastinggeld. We willen echter dat de overheid voortaan in haar aanbestedingsbeleid vaker voorwaarden stelt waaraan Nederlandse bedrijven kunnen voldoen en belangrijke transitie een zetje geeft, zoals de overgang naar een circulaire economie. Uiteraard handelt de overheid hierbij in overeenstemming met Europese aanbestedingsregels. De overheid treedt dan op als launching customer, als eerste afnemer. Dat wekt vertrouwen en is van groot belang voor de verdere ontwikkeling, financiering en vervolgsopdrachten. Dit resulteert op de langere termijn in een sterkere economie, waar alle Nederlanders profijt van hebben. Ook geven overheidsinstanties in hun inkoop voorkeur aan duurzame keuzes met erkende standaarden die een duurzaamheidsvergoeding voor de boer hebben opgenomen.
- ▶ **Data-infrastructuur van de toekomst:** We zorgen ervoor dat Nederland aantrekkelijk blijft voor innovatieve bedrijven die snel internet nodig hebben en een cruciale rol kan spelen in baanbrekend onderzoek naar zwaartekrachtgolven dankzij de Einstein Telescoop in Zuid-Limburg. We zetten ons in voor de bouw van een quantumcomputer in Nederland. Deze investeringen kunnen betaald worden uit de investeringsagenda voor nationale groei.
- ▶ **Verbeterde kapitaalmarkt:** Om te zorgen dat Nederlandse en Europese bedrijven meer groeien is een diepere kapitaalmarkt in Nederland en Europa nodig. We zetten hier binnen Europa op in via het gelijktrekken van regels voor onder andere insolventie en meer geharmoniseerd toezicht.
- ▶ **Digitale munt:** De VVD is terughoudend over de invoering van een digitale munt (CBDC). Invoering daarvan is voor de VVD pas bespreekbaar als de digitale munt technisch en juridisch zo is ingericht dat privacy gewaarborgd is, betalingen niet traceerbaar zijn naar individuen, en de overheid geen sturende of beperkende rol kan spelen in bestedingen, met uitzondering bij gerichte criminele opsporing.
- ▶ **Kennismigrantenregeling wordt toptalentregeling:** Om groei en innovatie te realiseren hebben we soms naast alle knappe koppen in Nederland ook toptalent uit het buitenland nodig. Daarom is de kennismigrantenregeling belangrijk. Tegelijkertijd komt het nog te vaak voor dat malafide bedrijven de regeling misbruiken. We bouwen de regeling daarom om tot een Toptalentenregeling, gericht op buitenlands talent dat essentieel is voor onze kennisintensieve economie en groeitechnologieën. We laten de 27%-regeling in stand en scherpen de toelatingseisen aan, bijvoorbeeld via een aanvullende opleidingseis. We hebben expliciet oog voor de positie van start- en scale-ups.
- ▶ **Europese regelgeving op de schop:** De regelgeving uit Brussel heeft vaak goede doelen, zoals het inzichtelijk maken van verborgen milieukosten, maar regelgeving remt tegelijkertijd vaak innovatie. Dat is een probleem, omdat veel andere machtsblokken in de wereld deze strenge regelgeving niet kennen. We maken ons daarom in de EU hard voor onder andere het versoepelen van de Artificiële Intelligentie-verordening (AI-act), General Data Protection Regulation (GDPR), Corporate Sustainability Reporting Directive (CSRD), Corporate Sustainability Due Dilligence Directive en de Regulation on Deforestation-free products (EUDR). We kijken waar meer flexibele en minder complexe sectorale certificering de rol van juridische kaders kan vervangen.
- ▶ **We moedigen export voor onze ondernemers aan:** Bedrijven die over de landgrenzen heen willen handelen, waar de risico's groot zijn, kunnen vaak niet bij reguliere verzekeringsmaatschappijen terecht. Zij kunnen daarom bij de overheid aankloppen. We laten de sociale-, governance-, klimaat- en milieueisen die Nederland voor deze zogenaamde

exportkredietverzekeringen stelt, aansluiten op internationale standaarden.

- ▶ **We sluiten een Groei- en Ondernemersakkoord:** De overheid en het bedrijfsleven hebben te lang tegenover elkaar gestaan, terwijl we elkaar juist nodig hebben. We willen stabiliteit bieden, net als hogere lonen en lagere lasten. Hiervoor sluiten we een akkoord met sociale partners en de overheid, waarin we ernaar streven om de ondernemerslasten te verlagen, voor langere termijn zekerheid te bieden aan het bedrijfsleven, en daarnaast de lonen te verhogen.
- ▶ **Alle regio's in Nederland doen ertoe:** Nederland bestaat uit uiteenlopende regio's, met eigen krachten en uitdagingen. Die krachten benutten we. Investerings- en beleid van de overheid richten we op alle regio's en niet alleen op dichtbevolkte regio's. We zorgen dat regio's onderling goed verbonden blijven. Bij de totstandkoming van nieuw beleid toetsen we wat de effecten daarvan op de regio zijn. Werken voor de Rijksoverheid betekent bovendien niet automatisch werken in Den Haag, maar moet net zo goed in bijvoorbeeld Goes of Doetinchem kunnen. Dit kan door het maken van afspraken over werken op satellietlocaties of vanuit huis.

Groeiende ondernemers betekent een groeiend Nederland

Ondernemers maken onze straten bruisend en zorgen voor een sterke economie. Dankzij ondernemers die risico nemen ontstaan er banen en nieuwe technologieën die het leven makkelijker maken. Dankzij het harde werk van ondernemers verdienen we in dit land genoeg geld voor een mooie verzorgingsstaat. Wij waarderen daarom onze ondernemers en geven hen alle ruimte om te groeien en iets op te bouwen. We maken van consistent overheidsbeleid een topprioriteit. Met capabel bestuur zorgen we voor rust.

- ▶ **Ondernemers verdienen steun:** Wij staan voor onze ondernemers en ons mkb. We zijn trots op de bedrijven in ons land die bijdragen aan de economie en onze samenleving. We promoten onze bedrijven en industrie en we spreken anderen in het publieke debat aan op de gevolgen van het onterecht creëren van een negatief sentiment over ondernemers en bedrijven. Politici moeten beseffen wat het effect is van hun wantrouwen en hun beleid.
- ▶ **Het beste ondernemersklimaat:** We leggen wettelijk vast dat de Nederlandse overheid de plicht heeft het ondernemersklimaat te verbeteren. Daarbij hoort een stabiel fiscaal klimaat, minder bureaucratie en stimulering van groeitechnologieën. De ambitie is zo hoog mogelijk op de internationale lijsten voor sterke economieën te komen. Als minimale ambitie geldt de top tien. Het ondernemersklimaat wordt niet alleen door de overheid bepaald, maar als Nederland buiten de top tien van meest concurrerende economieën wereldwijd dreigt te raken, dan wordt de overheid verplicht maatregelen te nemen.
- ▶ **Lagere belastingen voor ondernemers:** We voorkomen dat de lasten voor ondernemers steeds omhooggaan. Minder lasten voor ondernemers is onze inzet. Dit geeft ondernemers de ruimte om te investeren, banen te creëren en voorkomt dat bedrijven de grens over worden gejaagd.
- ▶ **We koesteren familiebedrijven:** Familiebedrijven zijn stabiele krachten in onze economie. Ze hebben vaak een sterke binding met de regio waar zij vandaan komen en zorgen voor zo'n één derde van de banen in Nederland. We staan daarom niet toe dat een regeling die het aantrekkelijk maakt het bedrijf over te geven aan de volgende generatie, de Bedrijfsopvolgingsregeling (BOR), verder wordt versoberd. Ook passen we belemmerende regelgeving voor bedrijfsopvolging aan.
- ▶ **Letterlijk ruimte voor ondernemers:** Nederland is een dichtbevolkt land. We moeten er daarom actief voor zorgen dat er ruimte blijft voor bedrijven. De fysieke ruimte voor ondernemers mag niet afnemen, maar moet zelfs toenemen. Dat betekent dat als er ergens een bedrijventerrein verdwijnt, er op een andere plek nieuwe geschikte ruimte voor bedrijven moet terugkomen.

- ▶ **Een meetbare doelstelling voor minder en betere regels:** De tijd die een kapper kwijt is aan administratie en regels, kan niet gebruikt worden om mensen te knippen. Een horecabaas die kosten maakt om aan regelgeving te voldoen, moet de prijs van zijn eten en drank verhogen. We beoordelen met meetbare doelen of bestaande regels effectief zijn en herzien regels waar nodig. Regels die anders moeten, zijn bijvoorbeeld de Risico Inventarisatie en Evaluatie, de bijschrijfplicht in de horeca en het Digitaal Opkopersregister. We schrappen de verplichting voor ondernemers om bij te houden of hun personeel met de fiets, auto of het openbaar vervoer naar kantoor is gekomen. Ook moet het voor het CBS mogelijk worden om, als de ondernemer daar toestemming voor geeft, voor onderzoeksdoeleinden automatisch relevante gegevens over de onderneming uit te lezen, zodat het minder tijd kost deze informatie aan te leveren. We ontwikkelen regelvrije zones, waar tijdelijk en gecontroleerd wet- en regelgeving kan worden opgeschort om innovatie te bevorderen. We bieden hiervoor de juiste juridische grondslag. We beperken koppen op EU-wetgeving, en interpreteren regels niet onnodig strenger dan in andere EU-lidstaten. We doen dus niet meer dan dat de EU-van ons vraagt. Regels die er wel zijn moeten van goede kwaliteit zijn en in de praktijk werken. We zorgen er voor dat Europese regelingen, zoals de Uitgebreide Producten Verantwoordelijkheid, eenvoudiger zijn na te leven voor bedrijven die in meerdere landen ondernemen.
- ▶ **Luisteren naar ondernemers:** We vinden dat de overheid meer moet luisteren naar ondernemers. De overheid zou niet moeten bepalen voor ondernemers wat hun problemen zijn, maar moet vooral naar hen luisteren. We willen dat de overheid ondernemers serieus neemt bij het vaststellen van nieuw beleid, en vooral bij het afschaffen van regels.
- ▶ **Aanvraag duurt te lang? Aanvraag goedgekeurd:** Als we verwachten dat ondernemers leveren, moet de overheid dat ook doen. We willen dat procedures voor het aanvragen van vergunningen, vooral bij het mkb, drastisch versneld worden. Als uiterste stok willen we dat wanneer ondernemers voor een eenvoudige aanvraag bij de overheid langer moeten wachten dan de geldende termijn, deze aanvraag automatisch wordt goedgekeurd, onder de voorwaarde dat belangen van derden niet worden geschaad. Te denken valt aan standplaatsvergunningen, kleine evenementenvergunningen of detailhandelsvergunningen. We werken vaker met meldplichten in plaats van vergunningsplichten en zorgen dat initiatieven van ondernemers en verenigingen niet onnodig vastlopen in een overdaad aan regels. Een risicoloze maatschappij bestaat niet.
- ▶ **We roepen onnodige regels vanuit gemeenten een halt toe:** Ondernemers krijgen vaak te maken met een stortvloed aan regels vanuit de gemeente. Wij grijpen daarom in als gemeenten doorschieten in hun regeldrift. Dat kan door met gemeenten standaarden te ontwikkelen voor lage regeldruk, net zoals bij armoederegelingen gebeurt. Hierbij hebben we speciale aandacht voor het mkb.
- ▶ **Zondagssluiting:** We schaffen de wet af die winkeliers verplicht op zondag gesloten te zijn. Ondernemers mogen dit zelf bepalen.
- ▶ **Personeel groeit mee:** Het is goed als werknemers kunnen meedelen in de winst van het bedrijf waarvoor zij werken. De VVD heeft afgelopen periode geregeld dat het voor start- en scale-ups aantrekkelijker wordt dit aan te bieden, door het belastingtarief te verlagen en het moment van het betalen van de benodigde belasting naar achteren te schuiven. We willen het voor alle bedrijven aantrekkelijk maken om aan het personeel aan te bieden mee te delen in de waarde stijging en winst van het bedrijf, niet alleen voor start- en scale-ups.
- ▶ **Ruimere werkkostenregeling:** We zorgen dat ondernemers vaker werknemers kunnen belonen zonder daar belasting over te moeten betalen. Denk hierbij aan gezonde lunches, een kerstpakket of een sportabonnement. We schrappen ingewikkelde voorwaarden die dit onnodig kostbaar of te ingewikkeld maken.
- ▶ **Een eerlijk vangnet voor ondernemers:** Falen hoort soms bij het pad naar succes. We zonderen ondernemers die failliet zijn gegaan een jaar lang uit van de vermogenstoets in de bijstand, mits ze schuldeisers afbetalen. Dit moedigt de stap naar een doorstart in het ondernemerschap aan. Daarnaast willen we dat een ondernemer die failliet is gegaan en schuldeisers heeft afbetaald, minder persoonlijk nadelige gevolgen ondervindt door een

langdurige BKR-registratie. Zo kan hij bijvoorbeeld gewoon weer een telefoonabonnement afsluiten.

- ▶ **Wangedrag pakken we aan:** Juist om de goede ondernemers te beschermen, blijven we belastingontduiking en ondernemers die de regels aan hun laars lappen aanpakken.
- ▶ **Uitzenden evenementen voor ondernemers:** We willen het uitzenden van belangrijke evenementen via de publieke omroep, zoals het EK of WK voetbal, gratis maken voor ondernemers, mkb'ers, verenigingen en (zorg)instellingen.
- ▶ **Levendige dorps- en stadskernen:** We willen levendige winkelstraten in Nederland, in steden én dorpen. Mkb'ers dragen daar voor een belangrijk deel aan bij. We blazen daarom een succesvolle oude regeling van de Rijksoverheid die daarvoor zorgde nieuw leven in: de Impulsaanpak Winkelgebieden.
- ▶ **Recreatie en toerisme stimuleren:** We blijven aandacht houden voor de toeristische sector. Deze groeit nog steeds. In Drenthe werkt bijvoorbeeld één op de veertien mensen in deze sector. Vitale vakantieparken zorgen er ook voor dat supermarkten in kleine dorpen kunnen blijven bestaan. Vakantiehuisjes moeten in tijden van een woningtekort ook permanent bewoond kunnen worden.
- ▶ **Ondernemers beschermen tegen cyberaanvallen:** Met de cyberbeveiligingswet zorgen we ervoor dat bedrijven zich beter wapenen tegen digitale aanvallen. De VVD vindt het ook belangrijk dat er een zichtbaar en benaderbaar loket is, waar ondernemers terecht kunnen met vragen rondom cyberveiligheid. Dit helpt ons midden- en kleinbedrijf.

Groei met een banenpakket voor Nederland

We profiteren pas állemaal van economische groei als het goedbetaalde banen oplevert. Daarvoor zijn revoluties nodig op onze arbeidsmarkt. Geen relatie is zo dichtgereguleerd als die tussen werknemer en werkgever. Op een krappe arbeidsmarkt met meer vacatures dan werkzoekenden, is dit niet te rechtvaardigen. We willen dat werken loont en ondernemers beloond worden als zij mensen in dienst nemen en open staan voor nieuwe vormen van ondernemerschap.

- ▶ **Een revolutie op de arbeidsmarkt en in de sociale zekerheid:** Veel onderdelen van onze sociale zekerheid en ons arbeidsrecht zijn al decennia oud. De kleinste details zijn vastgelegd in wantrouwende bureaucratische regeltjes. Je moet als ondernemer een extra studie volgen om werkgever te kunnen worden. Cao's zijn niet zelden meer dan tientallen pagina's. En onenigheid wordt niet onderling opgelost maar eindigt door overregulering vaak in de rechtbank. Als we ook in de toekomst nog een welvarende en groeiende economie willen zijn, zullen we stappen moeten zetten om dit te hervormen. De VVD wil een totale herziening van de arbeidsmarkt en sociale zekerheid. Een forse deregulering zorgt voor meer banen, terwijl een zorgvuldige herziening zorgt voor behoud van zekerheid. Werkgevers en werknemers moeten vertrouwen krijgen. De hervormingen moeten gericht zijn op werken meer lonend maken, mensen aan een baan helpen en nieuwe zekerheid creëren. Dat betekent een nieuw belastingstelsel, zorgen dat de sociale zekerheid meer activerend wordt, langer doorwerken en het arbeidsrecht hervormen. We zetten het mes in bureaucratische regels, moderniseren de werkloosheidswet door deze meer activerend te maken en geven meer ruimte voor maatwerk in cao's, door de transitievergoeding niet langer verplicht te stellen. Zo zorgen we ervoor dat het makkelijker wordt om mensen in dienst te nemen, dat mensen sneller een baan vinden en dat er ruimte is voor afspraken die passen bij het bedrijf en de werknemer.
- ▶ **Meer en langer doorwerken moet lonen:** We willen maatregelen nemen om mensen meer te laten werken. Iedereen is nodig op de arbeidsmarkt. We vinden daarom dat bij een stijgende levensverwachting, de pensioenleeftijd mee moet stijgen. We hebben oog voor de kwetsbare groepen en zware beroepen, waar een regeling voor blijft bestaan. We ondersteunen het langer doorwerken door meer in te zetten op een Leven Lang Ontwikkelen. Zo zorgen we dat er genoeg mensen zijn om bijvoorbeeld in de zorg, het onderwijs of in de techniek te werken. Daarnaast geeft werk betekenis en zorgt het voor een sociaal vangnet.

- ▶ **We voeren de nieuwe Zelfstandigenwet in:** Zzp'ers verdienen duidelijkheid en vrijheid. De Zelfstandigenwet geeft zelfstandigen duidelijkheid via twee heldere toetsen. Geen onduidelijkheid meer en geen angst voor naheffingen of boetes. We erkennen het zelfstandig ondernemerschap en geven opdrachtgevers weer zekerheid. Zzp'ers houden hun vrijheid, maar nemen ook verantwoordelijkheid door een voorziening voor pensioen en arbeidsongeschiktheid te treffen, met keuzevrijheid voor iedereen. We voeren een rechtsvermoeden van werknemerschap in bij een laag uurtarief. We komen tot een effectieve aanpak om schijnzelfstandigheid tegen te gaan.
- ▶ **Passend werk voor iedereen:** We helpen mensen makkelijker overstappen naar sectoren met grote tekorten, zoals defensie, de zorg, de kinderopvang, de techniek en onderwijs. Dat doen we door omscholing toegankelijk te maken, overstappers met een meerwerkbonus financieel te stimuleren, en overheidsinstanties met marktpartijen samen te laten werken om mensen naar werk te begeleiden. Ook statushouders gaan meer aan de slag in tekortsectoren. Daarnaast voeren we in samenwerking met de private sector een skills-paspoort in, waarmee mensen kunnen laten zien wat ze kunnen. Ook als ze geen diploma hebben. Zo zorgen we dat ieder talent een plek krijgt, de economie groeit en er ruimte komt voor starters op de arbeidsmarkt. Heel Nederland wint als mensen op de juiste plek aan het werk zijn. Door het talent van ondervertegenwoordigde groepen in te zetten, vergroten we niet alleen kansen, maar ook de economische slagkracht van Nederland. We steunen een zo zuiver mogelijke implementatie van de Europese loontransparantie richtlijn.
- ▶ **Afschaffing tweede jaar loondoorbetaling bij ziekte voor kleine werkgevers:** We verlagen de drempel om personeel in dienst te nemen door het risico bij ziekte voor werkgevers te beperken. Vooral voor kleine ondernemers is het zwaar dat zij twee jaar loon moeten doorbetalen bij ziekte van een werknemer. We verkorten de termijn waarvoor kleine werkgevers aansprakelijk zijn en vervangen het tweede jaar voor een collectieve verzekering.
- ▶ **Hervorming Wet verbetering poortwachter:** Ondernemers krijgen meer zeggenschap in het re-integratieproces en kiezen vrijer hoe zij de begeleiding organiseren. We verminderen de verplichte bureaucratie en geven ondernemers de ruimte om samen met hun medewerkers te doen wat werkt.
- ▶ **Verlof dat werkt voor iedereen:** Jonge ouders moeten de ruimte hebben om tijd door te brengen met hun kinderen. Tegelijkertijd geven kleine ondernemers aan dat zij hun personeel moeilijk kunnen missen. Daarom wil de VVD dat verlofregelingen zo vormgegeven worden dat ze niet alleen bijdragen aan een goede werk-privébalans voor werknemers, maar óók werkbaar blijven voor werkgevers. We willen het verlofstelsel eenvoudiger en transparanter maken. Bestaande verloven worden in een overzichtelijk en samenhangend kader geplaatst, zodat werknemers beter weten waar ze recht op hebben en dit ook daadwerkelijk kunnen benutten. Dit geeft gezinnen meer regie over de balans tussen werk en zorg, vermindert regeldruk voor werkgevers en bevordert gelijke kansen voor vrouwen en mannen op de arbeidsmarkt.
- ▶ **Iedereen heeft talenten:** We kijken te vaak naar de arbeidsongeschiktheid van mensen terwijl we zouden moeten kijken naar hun arbeidsgeschiktheid. We willen dat mensen zoveel mogelijk aan het werk gaan, ook als dat in deeltijd is. We bieden daarvoor de juiste hulpmiddelen, begeleiding en ondersteuning, zodat iedereen zijn of haar talenten kan benutten op de arbeidsmarkt.
- ▶ **Geen stakingstilstand:** In vitale sectoren zoals de zorg en het openbaar vervoer wordt een minimumdienstverlening verplicht bij stakingen. Cruciale functies zoals spoedeisende hulp moeten doorgaan. Zonder plan daarvoor mag een staking niet plaatsvinden.
- ▶ **Vrij op 5 mei:** We willen dat Bevrijdingsdag op termijn een vrije dag wordt. We kijken hierbij naar een manier om werkgevers niet te belasten.

We kiezen voor een groeiende, schone en onafhankelijke economie

Als we onze bedrijven ook in de toekomst willen laten floreren, als we onafhankelijk willen zijn van landen als Rusland en regimes in het Midden-Oosten, en als we onze eigen energievoorziening veilig en betaalbaar willen houden, dan is verduurzaming de weg. Daarmee nemen we het heft in handen en bouwen we aan een robuuste economie die bestand is tegen schokken van buitenaf. Economische groei en verduurzaming gaan hand in hand: beide zijn nodig om onafhankelijk te zijn van onvrije landen en om in de toekomst in een schoon land te leven. De toekomst van economische groei is duurzaam. Het gaat niet om opgelegde regels, maar om de keuze hoe we samen een welvarend, schoon en innovatief land kunnen zijn. Langs deze weg werken we door aan het halen van de klimaatdoelen.

- ▶ **Van Klimaatwet naar Klimaat- en groeiwet:** We bouwen aan een schone én weerbare economie. In onze tijd, met de enorme uitdagingen die we vandaag zien, is de Klimaatwet te eenzijdig gericht op het terugdringen van broeikasgasuitstoot. We zien dat de industrie vertrekt uit Nederland. Er is geen gelijk speelveld met de rest van Europa. Daarom passen we de Klimaatwet aan naar Klimaat- en groeiwet en voegen we de pijlers energie-onafhankelijkheid en betaalbaarheid toe. We werken door aan het halen van de klimaatdoelen. Loopt het uit de pas, komt de betaalbaarheid in het gedrang en vertrekt de industrie daardoor naar het buitenland, dan grijpen we in. We blijven bijdragen aan de Europese doelstelling van 55% CO₂-reductie in 2030 en klimaatneutraliteit in 2050.
- ▶ **We verlagen de hoge elektriciteitskosten:** De overheid moet beschikbaarheid, betrouwbaarheid en betaalbaarheid faciliteren, niet voor extra lasten of beperkingen zorgen. De energieprijzen in Nederland zijn vele malen hoger dan in onze buurlanden. Hierdoor ervaren onze bedrijven een groot concurrentienadeel. Om de hoge energiekosten te dempen, nemen we maatregelen. We kiezen ervoor om pragmatische beleidskeuzes te maken als bijvoorbeeld slimmer inkopen, betere regels en lagere belastingen. Ook, verlengen we de IKC, een compensatieregeling voor sectoren met hoge elektriciteitskosten. Dit is noodzakelijk om het gelijke speelveld met andere Europese lidstaten te waarborgen. Aanvullend bekijken we hoe Nederlandse afvalverwerkingsinstallaties op duurzame en rendabele wijze afval kunnen verwerken zodat meer inwoners duurzame warmte of stroom krijgen. We kijken daarvoor wat de importheffing op buitenlands afval hierin betekent. Tot slot willen we met bedrijven een nieuw energieakkoord sluiten om ook in de toekomst de rekening betaalbaar te houden en de problemen op het energienet samen op te kunnen lossen.
- ▶ **Kiezen voor een schoon én onafhankelijk Nederland:** De VVD kiest voor een schoon en onafhankelijk Nederland. Als we ondernemers vragen te verduurzamen, dan moet de overheid zijn zaken op orde hebben. Als bedrijven en huishoudens niet kunnen verduurzamen omdat de overheid de zaak niet op orde heeft, bijvoorbeeld vanwege netcongestie of omdat infrastructuur vertraagd is, dan mogen ondernemers rekenen op extra ruimte. We reduceren CO₂ niet op papier door industrie uit Nederland weg te jagen, maar reduceren CO₂ in de praktijk met pragmatisch klimaatbeleid.
- ▶ **Een gelijk speelveld voor de industrie met de rest van Europa:** We willen een gelijk speelveld voor onze industrie met de rest van Europa. Europees klimaatbeleid zorgt voor een gelijk speelveld tussen EU landen. We schrappen waar mogelijk nationale koppen op Europees beleid. We willen geen nieuw Europees beleid dat het verdienvermogen en de internationale concurrentie positie van Nederland schaden. We zorgen ervoor dat Nederland net als andere landen voldoet aan haar Europese verplichtingen op klimaat- en energiegebied. Daarbij beschermen we actief de rechten en de leefomgeving van onze inwoners in grensregio's tegen negatieve effecten van energieprojecten in buurlanden.
- ▶ **We kiezen voor realisme in klimaatbeleid:** We moeten ons niet blindstaren op het creëren van een papieren werkelijkheid, maar ons richten op het goed uitvoeren van de plannen die er al liggen. Klimaatbeleid moet gaan over de praktijk bij mensen thuis en de daadwerkelijke bijdrage van de EU aan de klimaatopgave. Niet alleen over Nederlandse CO₂-megatonnen

in een Excel-bestand. Daarom kiezen we voor realistisch klimaatbeleid, met als einddoel een sterke, schone en weerbare economie en een sterk energiesysteem.

- ▶ **We helpen huishoudens en ondernemers te verduurzamen:** Verduurzaming is dé weg naar een onafhankelijke, schone economie en een betaalbare energierekening. We zorgen er daarom voor dat iedereen mee kan doen: van isolatie en elektrisch rijden tot schonere productieprocessen. Verduurzaming moet effectief en realistisch zijn.
- ▶ **Een schone economie is circulair:** Circulariteit is geen doel op zichzelf, maar een middel om uitstoot te verminderen, uitputting van de aarde te voorkomen en om geopolitieke afhankelijkheid voor schaarse grondstoffen te beperken. Een schone economie is een circulaire economie. Daarom zetten we, in Europees verband, vol in op circulariteit, langere levensduur van producten, kwaliteit in plaats van kwantiteit en hergebruik. Nederland kan hier, met sterke industriële clusters en strategische havens, van profiteren. We streven naar 50% circulariteit in 2030 en 100% circulariteit in 2050. We willen daarom onnodige regels schrappen, we blijven investeringen in circulaire technologie en innovatie stimuleren, en samen met ondernemers nemen we praktische knelpunten weg. De overheid vervult een actieve rol, bijvoorbeeld door het stimuleren van biobased bouwen, circulair slopen, duurzaam design en het vormgeven van 'recht op reparatie'. Om mkb-ondernemers te ondersteunen en de circulaire economie te stimuleren, onderzoeken we of we de btw op tweedehands consumentenproducten en reparaties kunnen verlagen. Ook gaan we kritische grondstoffen terugwinnen uit afvalstromen en schoon water uit afvalwater. Door afval te benutten als grondstof, verkleinen we onze afhankelijkheid en houden we onze productie concurrerend. Om verspilling tegen te gaan, zetten we in op duurzame productspecificaties en productieketens.
- ▶ **We helpen de industrie te verduurzamen:** Dit is belangrijk om onze afhankelijkheid van fossiele brandstoffen uit onvrije landen te verkleinen. We zien echter dat de industrie het zwaar heeft en verduurzaming in de praktijk moeizaam verloopt. Daarom onderzoeken we een investeringskorting voor bedrijven die willen verduurzamen en ondersteunen we bedrijven richting 2030 via maatwerkafspraken met een concreet en allesomvattend plan voor verduurzaming. Ook na 2030 blijft de overheid bedrijven helpen met een gerichte individuele aanpak. Daarnaast worden alle maatregelen uit het groene groei pakket om de industrie hier te houden doorgezet en doen we er een schep bovenop.
- ▶ **We schrappen de CO2-heffing:** Nederland kent als enige land binnen de EU een nationale CO2-heffing. Dit creëert een ongelijk speelveld voor bedrijven. Bedrijven geven aan dat dit een van de redenen is waarom ze naar het buitenland vertrekken. Daarom schrappen we de heffing en gaan we met de sector op zoek naar een alternatief systeem, waarbij we ons inzetten voor één Europees systeem voor duurzame industrie en mijnbouw en waarmee we een gelijk speelveld waarborgen. Dit moet onze positie in de wereld niet ondermijnen, maar ervoor zorgen dat we onze industrie een duurzame toekomst in Nederland geven.

De juiste randvoorwaarden voor groei

De Nederlandse economie wordt momenteel enorm belemmerd door stikstof, netcongestie en stroperige vergunningverlening. Het zet onze economie op slot. Het zorgt ervoor dat onze bedrijven de verduurzamingsslag niet kunnen maken. Daardoor staan de economische groei en verduurzaming onder druk, kunnen huizen niet worden gebouwd en wegen niet worden aangelegd. We moeten dus doen wat nodig is om dit vlot te trekken.

- ▶ **Substantiële vermindering van de stikstofuitstoot:** We willen dat er weer ruimte komt voor vergunningverlening. Dat is het doel, en daarom gaan we zorgen voor concrete en generieke stikstofreductie. We gaan per sector sturen op emissies zodat alle sectoren evenredig bijdragen, bijvoorbeeld met elektrificatie, technische innovatie of extensivering. De huidige wetgeving kent reductiedoelen voor de berekende hoeveelheid neerslag op natuurgebieden. We gaan deze KDW-doelen (kritische depositiewaarde) vervangen door sectorgebonden emissieplafonds, inclusief wettelijke tussendoelen en evaluatiemomenten,

die per sector leiden tot significante geborgde emissiereducties en waarbij de gerealiseerde emissiereductie correct wordt vastgelegd; haalbaarheid en betaalbaarheid worden in alle sectoren zwaar meegewogen in het vaststellen van de doelen. Daarnaast is er een gebiedsgerichte aanpak nodig voor alle gebieden die overbelast zijn, met prioriteit voor de gebieden waar de problematiek het zwaarst speelt, zoals bij De Peel en De Veluwe, met regionale betrokkenheid en noodzakelijke keuzes over aanvullende emissiereductie en extensivering. Om de vergunningverlening los te trekken, voeren we gebiedsspecifieke analyses en gebiedsgerichte doorrekeningen uit, zodat de benodigde daling van stikstof duidelijk is. De betrokken partijen moeten samenwerken om te komen tot een effectieve uitvoering waarbij de gebiedsgerichte aanpak centraal staat, onder meer met ruimtelijke ordeningsinstrumentarium, ondersteuning van nieuwe verdienmodellen, vrijwillige regelingen en gerichte inzet van middelen voor agrarisch natuurbeheer. Voor grensregio's is het van belang dat onze buurlanden ook maatregelen nemen om de stikstofuitstoot te reduceren.

- ▶ **Wet- en regelgeving werkbaar maken:** Op het moment dat een structurele emissiereductie wettelijk is geborgd, zorgt de overheid voor de noodzakelijke randvoorwaarden. Zo worden PAS-melders en andere te goeder trouw onvergunden, ondernemers die te goeder trouw hebben gehandeld maar nu zonder vergunning zitten, gelegaliseerd met bijvoorbeeld een juridisch houdbare rekenkundige ondergrens. We willen per sector bekijken of een hogere drempelwaarde mogelijk is – om te beginnen voor de bouw, die slechts tijdelijk een geringe uitstoot veroorzaakt. Er moeten weer vergunningen komen voor agrariërs om aan de slag te gaan met stikstofreducerende innovaties. En uiteindelijk moeten we af van de eenzijdige focus op stikstof door niet stikstofnormen maar de feitelijke staat van de natuur, vastgesteld op basis van onafhankelijke en langdurige monitoring, leidend te maken bij vergunningverlening, zodat economie én natuur in Nederland weer kunnen bloeien.
- ▶ **De uitbreiding van ons elektriciteitsnet is van nationaal belang:** We zetten de ingeslagen versnellingsaanpak met de grootste prioriteit door. Bijvoorbeeld door onderzoekskosten te beperken, de aanleg van elektriciteitsinfrastructuur wettelijk te beschermen en de gedoogplichtprocedure te versnellen en uit te breiden. In de regio Flevoland-Gelderland-Utrecht is de situatie op het net het meest urgent. We willen daarom deze regio als innovatiegebied aanwijzen. Zodat de overheid samen met marktpartijen de netcongestie op onorthodoxe manieren kan aanpakken zonder extra gebruik te maken van het net. Hierbij kan het expertisecentrum netcongestie in Arnhem behulpzaam zijn. Ook gaan we bedrijven helpen met het flexibiliseren van hun stroomvraag en maken we het voor hen makkelijker om energie en netcapaciteit te delen. Hierbij spelen energyhubs een cruciale rol. Daarnaast willen we dat bedrijven sneller duidelijkheid krijgen over wanneer zij kunnen worden aangesloten op het net.
- ▶ **We gaan de aanleg van energie-infrastructuur aanzienlijk versnellen:** Op dit moment zijn de doorlooptijden voor de aanleg van energie-infrastructuur te lang, soms wel zeven tot tien jaar. Daarom wijzen we versnellingsgebieden aan en gaan we snijden in vergunningsprocedures. Bijvoorbeeld door beroeps- en bezwaarprocedures in te korten. Daarnaast zorgen we voor afspraken over doorlooptijden van ruimtelijke processen en beroepsprocedures. We wijzen projecten aan die prioriteit krijgen zoals de waterstofbackbone (waaronder de Hydrogen Valley), Delta Rhine Corridor of Aramis. We moderniseren het toetsingskader van de Autoriteit Consument & Markt (ACM), zodat investeringen in het energienet sneller mogelijk worden en er expliciet rekening wordt gehouden met leveringszekerheid, economische schade door netcongestie en de urgentie van energietransitie. Ook onderzoeken we goedkopere en efficiëntere elektrolyse, en kijken we naar alternatieve waterstofdragers zoals ammoniak en methanol.
- ▶ **We investeren in tijdige realisatie van CO2-opslag en zetten in op CO2-afvang, -verwijdering en -hergebruik:** Voor de transitie naar een weerbare en schone industrie is opvang en hergebruik van CO2 cruciaal. Daarom moeten CO2-opslagprojecten tijdig worden gerealiseerd. De overheid neemt hierin een proactieve rol. Ook gaan we aan de slag met het verwijderen van CO2 uit de lucht en zetten we in op hergebruik van afgevangen CO2. Dit is bijvoorbeeld cruciaal voor de glastuinbouw om te kunnen verduurzamen. We staan open

voor het kopen van koolstofrechten buiten de EU en willen voortvarend aan de slag met het opzetten van een internationale koolstofmarkt, mits goed vormgegeven. Tot slot zetten we in op het realiseren van negatieve emissies bij elektriciteitscentrales.

Groeien met kernenergie

Kernenergie is een noodzakelijk onderdeel van een robuust en toekomstbestendig energiesysteem. Kernenergie is een betrouwbare en stabiele energiebron, waarmee we ons energiesysteem weerbaarder kunnen maken. Inzet op kernenergie vergroot onze energieonafhankelijkheid. Het maakt Nederland veiliger en sterker in de toekomst.

- ▶ **We versnellen de bouw van de kerncentrales:** We zorgen ervoor dat de vier grote kerncentrales zo snel mogelijk worden gebouwd. We hechten aan een zorgvuldige en realistische aanpak, maar versnellen ook waar mogelijk. Bijvoorbeeld door het alvast opkopen van de gronden voor de locaties en bouw- en opslagterreinen. Daarnaast gaat de overheid met eigen investeringen en partnerschappen bijdragen aan de realisatie van deze nieuwe kerncentrales. Hiervoor wordt zo snel mogelijk een staatsdeelneming opgericht. Met de regio waar nieuwe kerncentrales worden gebouwd, wordt een Rijk-Regio pakket gesloten. In het Rijk-Regio pakket worden afspraken gemaakt om de impact van de bouw op de omgeving zoveel mogelijk te beperken als ook afspraken over hoe zo goed mogelijk kan worden ingespeeld op de kansen voor de regio bij de bouw van een kerncentrale(s). De bedrijfsduurverlenging van de kerncentrale Borssele gaat vanzelfsprekend door. Hiertoe beziet het Rijk de mogelijkheden om aandelen over te nemen van de huidige aandeelhouders.
- ▶ **We streven naar een kleine kerncentrale vóór 2035:** Kleine kerncentrales zullen een belangrijke rol spelen in een robuust en toekomstbestendig energiesysteem. Met name voor private partijen ligt hier veel potentie. De VVD stelt daarom het streven dat vóór 2035 de eerste Small Modular Reactor (SMR) in Nederland is gebouwd. Daarna ligt onze ambitie hoger. De overheid moet ervoor zorgen dat de vergunningsverlening tijdig geregeld kan worden en dat er ondersteuning beschikbaar is om de bouw van een SMR te kunnen faciliteren.
- ▶ **We bouwen aan een nucleaire sector en zetten in op innovatie:** Nederland heeft met 22 landen afgesproken om in 2050 drie keer zoveel kernenergie op te wekken als nu. Dat biedt enorme investerings-, export- én innovatiekansen voor de Nederlandse industrie. Daarom wil de VVD dat we een sterke nucleaire sector opbouwen waarin Nederlandse bedrijven meebouwen aan kerncentrales en SMR's. De overheid moet nieuwe technologieën actief ondersteunen, ook door te investeren. De versterking van onze kennisinfrastructuur wordt vanzelfsprekend ook na 2030 doorgezet richting 2050.

Groei begint met goed onderwijs en de beste leraren

Onderwijs is de springplank naar een fijne, vrije toekomst. Op school leer je basisvaardigheden als lezen, digitale kennis en rekenen, maar ook hoe we met elkaar omgaan en fijn samenleven in Nederland. Of je nu een theoretisch talent bent of een praktische kanjer, je krijgt maximaal de ruimte om je talenten te ontdekken en te benutten met onderwijs dat opleidt voor de arbeidsmarkt van de toekomst. Van voorschoolse educatie, de basisschool tot aan het vmbo, de havo of het vwo: wij gaan voor het allerbeste onderwijs. Centraal daarin staat een leraar die het verschil maakt en die excellent onderwijs verzorgt. We respecteren onze leraren en zorgen dat zij kunnen doen waar ze goed in zijn: lesgeven.

- ▶ **Excellent onderwijs begint bij een goede basis:** We leggen volle focus op basisvaardigheden. We zetten de huidige curriculumherziening voort en reken- en taalvaardigheid wordt onderdeel van elk schoolvak. Het curriculum wordt minder overladen en we maken scherpere keuzes wat leerlingen moeten kennen en kunnen via duidelijkere

actuele handvatten voor leraren. We vernieuwen het vakkenpakket periodiek. Zo zorgen we ervoor dat mensen opgeleid worden voor de arbeidsmarkt van vandaag en morgen.

- ▶ **Het versterken van techniekonderwijs:** We richten ons onderwijs meer in op techniek en op het opleiden van vakpersoneel. Door leerlingen technische kennis en praktische vaardigheden te leren maken we hen enthousiast voor een toekomst in de techniek. We hebben een schreeuwend tekort aan vakmensen. We willen een landelijk dekkend netwerk van onderwijs in tekortsectoren en versterken de inzet op regionale samenwerking in het vmbo. We zorgen dat ook daar mensen enthousiast gemaakt worden voor de techniek. In plaats van het verplichte vak cultureel kunstzinnige vorming mogen leerlingen ook examen doen in een nieuw te ontwikkelen vak praktische techniek en technologie. Voor het gymnasium wordt dit een extra keuzevak.
- ▶ **Praktijkgericht onderwijs:** We versterken praktijkgericht werken in het voortgezet onderwijs. Zo komen leerlingen op alle niveaus in contact met het lokale en regionale bedrijfsleven.
- ▶ **Alle hens aan dek om het lerarentekort op te lossen:** Het lerarentekort drukt op de kwaliteit en kwantiteit van ons onderwijs. We moeten er alles aan doen om meer leraren aan te trekken. We zorgen voor goede arbeidsvoorwaarden, intensieve begeleiding voor beginnende leraren en doorgroeimogelijkheden, maar willen leraren ook uitdagen om meer uren te gaan werken. Daarom gaan we door met de regeling 'meerurenmaatwerk' en breiden die waar mogelijk uit. Daarnaast heeft de VVD ook aandacht voor het tekort aan goede schoolleiders.
- ▶ **Leraar zijn is een vak:** Continue professionele ontwikkeling wordt verplicht, zodat alle leraren bekend zijn met nieuwe (technologische) ontwikkelingen. Daarbij ondersteunen we leraren met bijvoorbeeld het expertisepunt digitale geletterdheid. We stimuleren contractuitbreiding en zijinstroom en beperken externe inhuur.
- ▶ **Ruimte voor stapelen:** Met een (v)mbo-, havo- of hbo-diploma op zak kun je de wereld aan. Toch kan het zijn dat leerlingen, door bijvoorbeeld onder advisering, een diploma op een ander niveau kunnen en willen halen. Leerlingen die na het behalen van een bepaald diploma door willen in het vervolgonderwijs, moeten alle ruimte krijgen. Stapelen vergroot immers de kans op meerdere diploma's, een betere positie op de arbeidsmarkt en zo tot meer economische vrijheid en verantwoordelijkheid voor het eigen leven. We vergroten de waardering voor vakmensen en steunen iedere leerling en student met ambitie.
- ▶ **Vertrouwen in leraren, geen onnodige werkdruk:** Scholen laten leraren vaak meer administreren en toetsen dan verplicht of nodig is. Die administratieve lasten brengen we omlaag. De inspectie gaat extra controleren op onnodige administratie en overbodige toetsdruk. We gaan uit van vertrouwen en autonomie.
- ▶ **Van praktijk naar leraar:** Onderwijs kan niet zonder goede leraren. Er zijn veel professionals uit de praktijk die in het vmbo, praktijkonderwijs en voortgezet speciaal onderwijs voor de klas willen staan. We zorgen voor voldoende praktijklerarenopleidingen door een goed bijscholingsaanbod. Zo zorgen we voor een betere aansluiting tussen praktijk en het onderwijs.
- ▶ **Leraren krijgen zelf het beste onderwijs:** De pabo en academische pabo moeten van topkwaliteit zijn om de beste leraren op te leiden. Samen met leraren en wetenschappers gaan we de inhoud van de lerarenopleiding landelijk vaststellen. We leggen meer focus op basisvaardigheden en creëren meer eenheid in opleidingen door een centrale eindtoets voor leraren te introduceren. We stimuleren opleiden in de praktijk en er komen losse opleidingen voor lesgeven aan het jongere en oudere kind.
- ▶ **Vroeger naar school:** Te veel kinderen starten hun schoolcarrière met achterstanden, daarom moeten ouders gestimuleerd worden de ontwikkeling van hun kind in de eerste jaren zelf goed ter hand te nemen. We pakken onderwijsachterstanden aan door de leerplicht te verlagen naar de leeftijd van vier jaar, waarbij de focus in de kleuterklassen vooral ligt op spelonderwijs leren. Gemeenten zijn ervoor verantwoordelijk om voorschoolse educatie te verzorgen voor kinderen met een risico op een achterstand.
- ▶ **Maatwerkdiploma's:** We stimuleren scholen in het voortgezet onderwijs om flexibele

leerroutes aan te bieden, waarin leerlingen vakken op verschillende niveaus kunnen afronden. Op het diploma wordt zichtbaar welk vak op welk niveau is behaald. Zo sluiten we beter aan op de talenten van leerlingen en vergroten we hun kans op succesvolle doorstroom.

- ▶ **Passend onderwijs voor elk kind:** Wanneer veel leerlingen die extra aandacht nodig hebben in één reguliere klas zitten, gaat dat ten koste van het leerproces van alle leerlingen en van leraren. We blijven het speciaal onderwijs verbeteren. Onnodige barrières in het reguliere onderwijs halen we weg, bijvoorbeeld voor leerlingen met een lichamelijke beperking. We zetten ons in voor passend onderwijs dat aansluit bij de vaardigheden van elk individueel kind. Ook kinderen met bijzondere talenten of behoeften verdienen een passende plek. Of het nu gaat om topsporters, hoogbegaafde leerlingen of kinderen die extra ondersteuning nodig hebben – het onderwijs moet hen uitdagen én ondersteunen. Hoogbegaafdheid vraagt namelijk vaak om een andere manier van onderwijs, omdat hoogbegaafde kinderen graag zelfstandig werken en nieuwsgierig zijn. Er moet altijd een plusklas dichtbij zijn en elke regio biedt voltijds hoogbegaafdheidsonderwijs aan. Er komt een landelijke handreiking voor invulling van plusklassen en extra vakken.
- ▶ **Meer grip op geldstromen:** De afgelopen jaren is de kwaliteit van ons onderwijs, ondanks extra geld, niet beter geworden. We moeten ons onderwijsgeld doelmatiger uitgeven. We bouwen het aantal subsidies af en gaan oormerken in de lumpsum. Regelingen die niet zichtbaar bijdragen aan kwalitatief beter onderwijs, schaffen we af. Om de bouw en verbouw van scholen betaalbaar te houden, stimuleren we het combineren van scholen en woningen in één gebouw, bijvoorbeeld door woningen boven een school te bouwen. We stimuleren dat schoolgebouwen multifunctioneel en effectief worden ingezet, bijvoorbeeld om zorg en school dicht bij elkaar te brengen. We stimuleren daarom dat (para)medici zoals logopedisten of orthodontisten ruimtes kunnen huren in schoolgebouwen.
- ▶ **Veilige school:** School moet een veilige plek zijn voor leerlingen en onderwijsprofessionals. We introduceren de ‘Wet vrij en veilig’, zodat we beter zicht krijgen op de veiligheid. We borgen dat iedere school met effectief bewezen methodes pesten tegengaat. We tolereren in geen enkel geval wapens op school, daarvoor zetten we in op een stevige aanpak samen met de gemeenten, bijvoorbeeld via kluisjescontroles.
- ▶ **Mobiele telefoons:** Leerlingen worden socialer en zijn meer gefocust zonder mobiele telefoon op school. De landelijke afspraken hierover, waarbij scholen zelf invulling geven aan wat er wel en niet mag, werken goed. We handhaven deze bestaande afspraken.
- ▶ **Dorpsscholen zijn belangrijk voor de leefbaarheid:** We stimuleren samenwerkingsscholen en zetten de kleine scholentoeslag om naar een dunbevolktheidstoeslag, zodat dat geld ook daadwerkelijk in dunbevolktere gebieden terechtkomt.
- ▶ **Effectieve lesmethoden met toezicht onderwijsinspectie:** Bij het beste onderwijs horen excellente en wetenschappelijk onderbouwde lesmethoden en leermiddelen. De onderwijsinspectie focust zich meer op het handhaven van de basisvaardigheden en ziet toe of de gebruikte lesmethoden wetenschappelijk onderbouwd en bewezen effectief zijn.
- ▶ **Kennisveiligheid op scholen:** Scholen zijn steeds kwetsbaarder als het gaat om hun digitale veiligheid. We borgen veilig internet op scholen en privacy in het gebruik van digitale lesmaterialen. Ook trainen we onderwijsprofessionals beter in digitale vaardigheden. We stimuleren dat schoolbesturen samenwerken aan een stabiele ict-infrastructuur.

Ons onderwijs klaarmaken voor de groeiende economie van de toekomst

Ons mbo, hbo en wetenschappelijk onderwijs bruist van de gouden handen en de knappe koppen. Als we in de toekomst willen innoveren hebben we hun kennis en kunde hard nodig. We vertrouwen erop dat instellingen en studenten hun eigen keuzes kunnen maken, zonder een overheid die te veel stuurt. Tegelijkertijd ontslaat dat de politiek niet van de plicht om richting te geven in periodes waarin er tekorten op de arbeidsmarkt zijn. De VVD wil de stap naar voren zetten: het is tijd voor een toekomstbeeld voor het mbo, hbo en wetenschappelijk onderwijs.

- ▶ **Geen inhoudelijke bemoeienis, wel richting geven:** Om de aansluiting op de arbeidsmarkt te verbeteren gaat de overheid meer sturen op de verdeling van aantallen studenten over opleidingen. De bekostiging moet gebaseerd worden op de capaciteit. We gaan instellingen vragen meer samen te werken, zich te profileren op thema's en minder te concurreren op studentenaantallen. De Wet op het hoger onderwijs en wetenschappelijk onderzoek wordt daartoe gemoderniseerd, zodat instellingen hun aanbod makkelijker kunnen vernieuwen.
- ▶ **Kansrijk opleiden:** We leiden studenten kansrijk op, waarbij opleidingen goed aansluiten op de vraag van de arbeidsmarkt. We stimuleren hogescholen en universiteiten om op te leiden voor de arbeidsmarktbehoefte en laten een deel van de bekostiging afhangen van het baanperspectief van afgestudeerde studenten.
- ▶ **Kortstudeerbonus:** Wie nominaal afstudeert en daarmee snel aan de slag kan op de arbeidsmarkt, krijgt een kortstudeerbonus. Hbo- en wo-bachelorstudenten die nominaal afstuderen (binnen vier jaar hbo en binnen drie jaar wo) krijgen een bonus. Zo bevorderen we nominaal afstuderen en kunnen studenten sneller aan de slag op de arbeidsmarkt. Instellingen die hun studenten te lang over hun studie laten doen, betalen een vertragingsbijdrage. Daarbij zorgen we voor waarborgen dat studenten die langer de tijd nodig hebben vanwege bijvoorbeeld ziekte, topsport, ondernemerschap, bestuurlijke taken of mantelzorg, daardoor niet benadeeld worden.
- ▶ **Korting op tekortstudies:** Tekortsectoren zitten te springen om talent. We maken studies in tekortsectoren zoals onder andere tech, zorg, onderwijs, veiligheid en klimaat aantrekkelijker door het collegegeld te verlagen. We beperken de studieplaatsen van studies waar evident geen (goed) arbeidsmarktperspectief is.
- ▶ **Kennisinstellingen zijn een groeimagneet voor de economie:** We zorgen voor voldoende middelen en ruimte in regelgeving en stellen het tot doel dat in de toekomst tenminste één Nederlandse universiteit behoort bij de mondiale top-25 en tenminste drie andere bij de top-100.
- ▶ **Bindend studieadvies blijft behouden:** Onderwijsinstellingen mogen zelf een geschikt bindend studieadvies blijven kiezen. Hierdoor voorkomen we uitval en stimuleren we studiesucces.
- ▶ **Kiezen voor het juiste internationaal talent:** Internationaal talent is belangrijk voor onze kenniseconomie, zeker in sectoren met een arbeidsmarkttekort. Maar we kunnen het aantal internationale studenten niet ongericht laten groeien. Daarom moeten we dat beperken tot studenten, wetenschappers en kenniswerkers in vakgebieden waar we een tekort hebben en die we hard nodig hebben zoals technologie, bètawetenschappen, AI en wiskunde. Om het talent aan te trekken dat we nodig hebben, stellen we een Internationale Talentstrategie op. We beperken het aantal internationale studenten in andere sectoren met inachtneming van de onderscheidende profielen van de universiteiten en hogescholen. Wel blijft er ruimte voor internationaal talent in regio's waar dat van cruciaal belang is voor regionale economie. Door een nauwe samenwerking met het bedrijfsleven te stimuleren en de aansluiting op de arbeidsmarkt te verbeteren, willen we internationaal talent in Nederland houden.
- ▶ **Onze kennis moet veilig zijn:** Gevoelige kennis mag niet in verkeerde handen vallen. Universiteiten, kennisinstellingen, veiligheidsdiensten en de overheid moeten samenwerken om Nederland veilig te houden. We screenen waar nodig onderzoekers en internationale samenwerkingen zodat militaire of dual-use-kennis nooit in verkeerde handen valt. Hierbij ligt de nadruk op landen met een verhoogd risico. Onderzoekers die loyaal zijn aan onvrije regimes worden geweerd uit gevoelige kennisgebieden. Om h/eimelijke beïnvloeding tegen te gaan wordt de herkomst van onderzoeksfinanciering openbaar.
- ▶ **Een sterk mbo is essentieel voor Nederland:** Mbo'ers zijn de praktische ruggengraat van onze samenleving en economie. Hun vakwerk houdt de maatschappij draaiende. We moeten af van het vooroordeel dat een theoretische opleiding beter is dan een praktische. Een mbo-diploma is een gerespecteerd eindstation, geen tussenstop. We gaan vol inzetten op de maatschappelijke herwaardering van ons mbo. We stimuleren mbo-instellingen om beter aan te sluiten op de regionale arbeidsmarktbehoefte. Een deel van de bekostiging maken we

afhankelijk van het arbeidsmarktperspectief van afgestudeerde studenten.

- ▶ **We gaan voor het allerbeste mbo-onderwijs:** Basisvaardigheden blijven prioriteit in het mbo. We zetten bevoegde leraren in voor taal-, reken- en burgerschapslessen. We behouden de subsidie om mbo'ers op de werkvloer op te leiden. We stimuleren bedrijven die investeren in eigen, gespecialiseerde opleidingen en gaan dergelijke bedrijfsscholen deels bekostigen. We maken de beroepsbegeleidende leerweg (BBL) aantrekkelijker met betere begeleiding, meer instroommomenten en flexibeler wisselen tussen beroepsopleidende leerweg (BOL) en BBL. Om voortijdig schoolverlaten of groenpluk te voorkomen, verbeteren we de financiële positie van BBL'ers. Ook in de BOL-opleiding wordt meer in de praktijk opgeleid. We geven voorrang aan praktijkleren voor sectoren met structurele personeelstekorten: waar mogelijk volgen studenten de beroepsbegeleidende leerweg (BBL), zodat ze meteen in de praktijk ervaring opdoen.
- ▶ **Aanpakken laaggeletterdheid onder volwassenen:** We zetten de huidige programma's, zoals 'Tel mee met taal', en maatregelen om taal- reken- en digitale vaardigheden van volwassenen te versterken zetten we voort.
- ▶ **Een leven lang ontwikkelen wordt de norm:** Bij- en omscholing zijn essentieel voor persoonlijke ontwikkeling en economische groei. Publiek bekostigde instellingen worden verplicht om hun onderwijsaanbod beschikbaar te stellen aan volwassenen en werkenden. De prioriteit ligt bij tekortberoepen, mbo en mkb.
- ▶ **Het aantal dierproeven brengen we omlaag:** Dankzij nieuwe onderzoeksmethoden en innovatieve alternatieven zoals de inzet van AI kunnen dierproeven vervangen, verminderd of verfiind worden. We erkennen dat dierproeven nodig blijven als dat de enige manier is om kennis te vergaren ten behoeve van de volksgezondheid of wetenschappelijke vooruitgang.

Betaalbaar, veilig en snelle infrastructuur als basis voor onze groei

De Nederlandse infrastructuur is het fundament van onze economie. Doordat we al jarenlang gegijzeld worden door een tekort aan stikstofruimte, personeel, materieel en financiële middelen, staan we in Nederland steeds vaker vast. Voor onze veiligheid is het eveneens van belang dat we investeren in onze infrastructuur. En ook als we ieder jaar extra woningen willen toevoegen hebben we betrouwbare infrastructuur nodig. Op dit moment zijn er (spoor)wegen, viaducten en bruggen die nog kampen met achterstallig onderhoud, maar waar mogelijk wel militair materieel over vervoerd moet worden. Daarom gaat de VVD investeren in infrastructuur, zodat iedereen goedkoop, snel en veilig op het werk kan komen of familie kan bezoeken en nieuwe woonwijken bereikbaar zijn.

- ▶ **Investeren in infrastructuur:** We investeren met de investeringsagenda voor nationale groei in onze infrastructuur en daarmee de bereikbaarheid van woonwijken, zodat we nieuwe auto-, spoor- en waterwegen kunnen aanleggen en bestaande verbindingen goed kunnen onderhouden. Daarnaast stellen we ons ten doel om de grootste knelpunten uit de file top-10 aan te pakken. We kijken bovendien ook naar een versnelling van vergunningverlening en de inzetbaarheid van kunstmatige intelligentie om de doorstroom van verkeer te verbeteren. Ook erkennen we het belang van de binnenvaart als efficiënt en duurzaam vervoersmiddel, en ondersteunen we verdere verduurzaming.
- ▶ **Accijnsverlaging:** Als we niks doen, dreigt autorijden voor een grote groep Nederlanders onbetaalbaar te worden. We houden daarom de brandstofaccijns betaalbaar. Daarnaast kijken we naar een toekomstbestendige hervorming van de autobelasting, waarbij ons uitgangspunt is dat werkenden er niet op achteruit mogen gaan. Ook moet daarbij rekening worden gehouden met eventuele effecten voor burgers en bedrijven in plattelandsregio's.
- ▶ **We willen beter en veiliger ov:** We willen dat treinen veilig, op tijd en schoon zijn. We houden de NS en andere spoorvervoerders daarom strenger aan eerder gemaakte afspraken over veiligheid, punctualiteit en hoe schoon de treinen zijn. We kijken of er op verschillende

spoortrajecten alternatieve aanbieders kunnen rijden, bijvoorbeeld door bij de concessie van het hoofdrailnet ruimte te bieden voor eventuele andere aanbestedingen. Daarnaast pakken we overlastgevers aan door de boetes te verhogen voor onder andere zwartrijden en taakstrafverboden op te leggen voor geweldplegers tegen ov-personeel. Verder willen we levenslange ov-verboden opleggen en de pakkans verhogen door de (vrijwillige) inzet van bodycams voor ov-personeel en de identiteitscheck te versimpelen.

- ▶ **Innovatie in het vervoer:** We willen zorgen dat Nederland in de toekomst koploper is op het gebied van mobiliteitsinnovatie. Niet alleen over wat er op de weg, op het spoor of op het water rijdt of vaart, maar ook over hoe we met mobiliteit omgaan. We blijven innovatie hier stimuleren, maken gebruik van AI waar mogelijk en nemen regels weg die innovatie stimuleren. We passen regels en wetgeving daarvoor aan om vervoerinnovatie te vergemakkelijken en verschillende (nieuwe) vervoersmodaliteiten te combineren.
- ▶ **We verbeteren de verkeersveiligheid:** We pakken onveilige N-wegen aan, richten wegen anders in, waarbij we oog houden voor een vlotte en veilige doorstroming, en zetten waar nodig flitspalen in. In samenspraak met het Openbaar Ministerie krijgen gemeenten meer ruimte om zelf flitspalen te plaatsen. We willen dat nieuwe voertuigen veilig zijn.
- ▶ **Harde straffen verkeershufters:** We verhogen de straffen voor (stelselmatige) verkeershufters, onder meer door levenslange rijontzeggingen in te voeren en boetes te verhogen. Daarnaast verstevigen we de handhaving op rijden onder invloed van drugs en alcohol, en met een telefoon achter het stuur. Bovendien verstevigen we ook de aanpak van snelheids- en geluidsovertredingen van motoren.
- ▶ **Snelwegbezitters:** Het blokkeren van wegen door demonstraties voor welke doeleinden dan ook, gaan we strafbaar stellen. Bezitters van snelwegen worden direct weggehaald en worden niet alleen aangehouden, maar worden wat de VVD betreft ook vervolgd. Bezitters mogen dan ook na hun aanhouding nooit ongestraft het politiebureau verlaten.
- ▶ **Elektrisch rijden betaalbaar houden:** We willen graag dat elektrisch rijden voor iedereen mogelijk wordt. Daarom blijven we ons inzetten voor betaalbaarheid. We onderzoeken een andere vormgeving van de motorrijtuigenbelasting, zoals op basis van oppervlakte. Het is daarbij belangrijk dat we de tweedehandsmarkt stimuleren, zodat een elektrische auto voor een bredere doelgroep interessanter wordt. We kijken naar een verbetering van de laadinfrastructuur, zodat de voorwaarden voor elektrisch rijden goed zijn. Voor degenen die geen laadpaal voor het huis mag plaatsen kan een collectieve of coöperatieve wijkoplossing uitkomst bieden, wat vanuit de overheid ondersteund kan worden. We faciliteren samenwerking tussen universiteiten en marktpartijen om innovaties rondom EV-technieken te stimuleren. En we willen een verplichte zwarte doos voor autonoom rijdende voertuigen.
- ▶ **Aanpak illegale fatbikes:** Bestuurders van opgevoerde en illegale fatbikes maken de fietspaden en wegen onveilig. We willen een helmplicht en een minimumleeftijd voor fatbikes. Bij voorkeur bestempelen we fatbikes als illegale categorie. Ook versterken we de gezamenlijke aanpak voor de handhaving door politie, ILT, Douane en NWWA, zodat de straat weer veilig wordt.
- ▶ **Regionale bereikbaarheid:** We zetten ons in voor de verbetering van de bereikbaarheid van de regio door betere ontsluitingen te regelen en reistijden regio-randstad te verkleinen. Daarbij zien we de Lelylijn als een perspectief voor de toekomst, waarvoor we ons blijven inzetten zodra financiering en uitvoerbaarheid dit mogelijk maken. Waar regulier ov niet (meer) rijdt, blijft er wel behoefte aan verbinding. Daarom we versterken we dit met maatwerkoplossingen, slimme routes en nieuwe concessievormen. Daarnaast geven we meer ruimte aan kleinschalige lokale alternatieven waarbij inwoners elkaar helpen met vervoer. We passen hiervoor wetten aan als dat nodig is.
- ▶ **Parkeerplaatsen:** Gemeentes moeten bij (grootschalige) nieuwbouwlocaties aangeven op welke wijze er voldoende parkeerplaatsen in het project zijn meegenomen, met onderscheid tussen nieuwbouwlocaties in een stadscentrum of in de regio. We willen dat gemeenten alleen betaald parkeren invoeren of uitbreiden als het aantoonbaar nodig is om de parkeerdruk te reguleren

- ▶ **Betere internationale spoorverbindingen:** Als we in de toekomst goedkoop en snel naar Europese steden willen kunnen reizen, is het van belang dat we het Europese treinnetwerk versterken. Dit willen we doen door open toegang tot het spoorsysteem te verbeteren en ERTMS (European Rail Traffic Management System) zo snel mogelijk uit te rollen. Voor een robuust spoor zien we kansen in een alternatief voor de Schipholtunnel, zoals het verlengen van de Noord/Zuidlijn, zodra financiering en uitvoerbaarheid dat toelaten.

Een luchtvaartsector die weer kan bloeien en groeien

Een bloeiende luchtvaartsector is noodzakelijk voor het behoud van ons vestigingsklimaat en voor economische groei. Na jaren van maatschappelijk debat over de rol van Schiphol en de krimp van de luchtvaart als resultaat van dit debat, wil de VVD dat de luchtvaart in ons land weer vooruit kan en kan groeien.

- ▶ **Groei Schiphol:** We kiezen ervoor dat Schiphol haar maximale aantal jaarlijkse vliegbewegingen uit kan breiden, en dat het aantal vluchten dus kan groeien. Bij beslissingen over toekomstige groei moet de overheid oog hebben voor de belangen van omwonenden. We willen de hub-functie van Schiphol beschermen. Dit is door de innoverende luchtvaartsector steeds beter mogelijk zonder dat omwonenden daar meer (geluids-)hinder van ondervinden. We zetten ons in voor emissie- en geluidsreductie, en kijken niet alleen maar naar het aantal vluchten. We blijven dus inzetten op innovaties. Daarnaast blijven we ons er ook voor inspannen dat er geen nachtsluiting komt voor Schiphol.
- ▶ **Lelystad Airport:** We openen Lelystad Airport voor zowel defensie- als burgerluchtvaart.
- ▶ **Kosten van vliegen:** De prijzen van vliegtickets zijn de laatste jaren hard gestegen. De VVD wil vliegen betaalbaar houden. We maken ons er daarom sterk voor om geen nieuwe vliegbelastingen te introduceren en huidige belastingen niet te verhogen. Om een gelijk speelveld te behouden, willen we op termijn de Nederlandse vliegbelasting vervangen door een EU-brede belasting op vliegen.
- ▶ **Regionale luchthavens:** Regionale luchthavens waar nog veel ruimte is, zoals in Eelde en Maastricht, krijgen alle ruimte om zich te ontwikkelen. Vanwege hun ligging nabij de grens raakt de vliegbelasting deze luchthavens disproportioneel en creëert die weglek van reizigers en vliegmaatschappijen. Daarom benutten we de uitzondering die EU-regels bieden om de vliegbelasting te schrappen voor de luchthavens Eelde en Maastricht.
- ▶ **Bloeiende luchtvaartmaatschappijen:** We zijn trots op oer-Hollandse luchtvaartmaatschappijen als KLM. We zorgen er daarom voor dat het speelveld voor hen gelijk blijft ten opzichte van Europese concurrenten, zodat deze bedrijven een competitieve concurrentiepositie behouden.
- ▶ **Veiligheid in de lucht:** de VVD wil de veiligheid in de lucht verhogen door het instellen van een zwarte lijst voor overlast gevende vliegtuigpassagiers en onderzoeken hoe die lijst gedeeld mag worden met andere luchtvaartmaatschappijen en opsporingsinstanties. Voor de VVD gaat veiligheid hier boven privacy.

Groei met een schone leefomgeving

Nederland is onlosmakelijk verbonden met water. Het is de maritieme (maak-)industrie die ons veel economische groei brengt en de Deltawerken gelden nog steeds als leidend voorbeeld van bescherming tegen hoog water. Ons land is kwetsbaar, daarom is het belangrijk dat we continue aandacht hebben voor hoogwaterbescherming en die waar nodig verbeteren. Het is bovendien van belang dat we ervoor zorgen dat de beschikbaarheid van voldoende drinkwater niet de volgende crisis wordt en belangrijke uitdagingen als het bouwen van nieuwe woningen tegenhoudt.

- ▶ **Voldoende en schoon water voor iedereen:** Voldoende schoon en zoetwater bij droogte is belangrijk voor onze industrie, landbouw, natuur en drinkwaterbedrijven. Initiatieven voor meer water-zelfvoorzienendheid kunnen hier een bijdrage aan leveren. We gaan het winnen van nieuwe drinkwatervoorzieningen versnellen door vergunningverlening te simplificeren. Daarnaast stimuleren we hergebruik van water, kijken we naar de inzet van regenwatersystemen en gaan we de strijd aan tegen vervuiling.
- ▶ **Schoon en fris water:** We houden ons aan Europese regels op het gebied van waterkwaliteit. We kiezen hierbij voor een realistische aanpak door het uitvoeren van noodzakelijke maatregelen zonder daarbij het maatschappelijk draagvlak uit het oog te verliezen en houden een gelijk speelveld met onze buurlanden.
- ▶ **Rekening houden met water:** We houden bij de bouw van nieuwe wijken of bedrijventerreinen rekening met de kwaliteit van de bodem en beschikbaarheid van water. Bij de bouw van nieuwe woonwijken en infrastructuur moet de ontwikkelaar maatregelen nemen om goed om te gaan met extreme regenval en met periodes van droogte en hitte. De verschillende opgaven vragen om een integrale, gebiedsgerichte aanpak, bijvoorbeeld ten aanzien van verhoging van de grondwaterstand in veenweidegebieden, met ruimte voor maatwerk en voor goede plannen vanuit ondernemers en inwoners.
- ▶ **Een schone bodem:** We zorgen voor een schone bodem door het gebruik van gevaarlijke stoffen terug te dringen. Door een Europese aanpak houden we een gelijk speelveld.
- ▶ **Een sterke natuur zorgt voor balans:** We vergroenen onze leefomgeving, zowel in de steden als daarbuiten, door bijvoorbeeld inheemse bomen en struiken aan te planten. Zo gaan we de achteruitgang van de biodiversiteit in Nederland tegen en geven wij uitvoering aan de Europese Natuurherstelwet, waarbij natuurdoelen moeten worden afgewogen tegen andere belangen. Natuur en economie kunnen elkaar juist versterken. Daarom geven we ondernemers en bedrijven de ruimte om bij te dragen aan een gezonde leefomgeving en aan een sterke natuur. Ook zorgen we voor effectief fauna-, natuur- en landschapsbeheer, samen met boeren, jagers en natuurbeheerders. Natuurdoelanalyses zijn belangrijk om richting te geven aan effectief natuurbeheer en het halen van natuurdoelen. We willen dat deze analyses verbeteren, bijvoorbeeld door deze aan te vullen met gegevens over de omgeving zoals de bodem. Invasieve exoten zoals de Amerikaanse rivierkreeft moeten effectief bestreden worden. In gebieden waar de wolf overlast veroorzaakt en de veiligheid van mens en dier bedreigt, zetten we ons in voor preventieve en actieve beheersmaatregelen.

De groeikansen in ons voedsel van de toekomst

Als liberalen willen we dat boeren, tuinders en vissers de vrijheid krijgen om te ondernemen. Knellende regelgeving en juridische onzekerheid leiden nu tot stilstand en dat is achteruitgang. De politiek moet daarom duidelijkheid geven over de toekomst, zodat (jonge) boeren weten waar ze aan toe zijn en kunnen investeren in hun bedrijf. We helpen boeren om hun voedselproductie verder te verduurzamen. De ervaring, kennis en waardeketens die de Nederlandse voedselsector rijk is, geven ons een uitgelezen kans om hier de land- en tuinbouw van de toekomst te ontwerpen.

- ▶ **Voedselproductie is geopolitiek:** Vanwege onze vruchtbare grond en dankzij onze boeren, ondernemers, bedrijven en kennisinstellingen zoals de Wageningen Universiteit hebben wij een internationale voortrekkersrol als het gaat om efficiënte en technologisch geavanceerde voedselproductie. Het belang daarvan mogen we niet onderschatten, zeker niet in een tijd van inflatie en geopolitieke onrust. We zijn trots op deze voortrekkersrol en willen die graag behouden en versterken. De agri-producten, kennis en innovatiekracht van onze agrarische sector zijn een belangrijk exportproduct, zeker met het oog op de groeiende wereldbevolking.
- ▶ **Ruim baan voor innovatieve voedselproductie:** We kijken met optimisme naar ontwikkelingen zoals precisiefermentatie, kweekvlees en nieuwe genomische technieken zoals CRISPR-Cas. Maar de rigide toelatingsprocedures in de EU zorgen voor deze novel foods voor enorme belemmeringen. De overheid moet er alles aan doen om dit

te stroomlijnen, bijvoorbeeld door aan te dringen op een speciale procedure voor start-ups. Ook willen we regelluwe proeftuinen en adequate financiering via, onder andere, een investeringsmaatschappij voor start- en scale-ups. We willen tevens Europese goedkeuring voor andere innovaties zoals duurzame vangsttechnieken in de visserij, RENURE en versnelde toelating van groene (biologische en laag-risico) gewasbeschermingsstoffen en -middelen, zodat chemie kan worden teruggedrongen. We willen voedselverspilling verder tegengaan door voedselresten met vooruitstrevende biotechnologieën om te zetten in waardevolle nieuwe producten.

- ▶ **Ondernemerschap op basis van doelsturing:** We willen een agrarische sector die past bij de draagkracht van de omgeving. Vervuiling en emissies willen we waar nodig dus verminderen. Daarvoor zijn middelvoorschriften, zoals verplichte oogstdata, makkelijk voor de overheid, maar die beperken ondernemerschap. We gaan de handen ineenslaan met het bedrijfsleven om over te gaan op afrekenbare doelen en metingen op bedrijfsniveau. Doelen op het gebied van bodemvruchtbaarheid en waterkwaliteit worden het uitgangspunt van ons bemestingsbeleid, waarbij voor waterkwaliteit ook gekeken wordt naar de vervuillingsbron. Op het moment dat doelsturing aantoonbaar tot resultaat leidt, schaffen we middelvoorschriften af.
- ▶ **De boer aan het roer:** Op basis van een nationaal stikstofemissieplafond krijgen landbouwbedrijven een reductiedoelstelling met afrekenbare normen per hectare of per dier. Agrarische ondernemers worden dan niet meer afgerekend op modelmatig berekende neerslag, maar kunnen hun emissies monitoren en krijgen de ruimte om te voldoen aan een heldere doelstelling op een manier die past bij hun bedrijf. Bijvoorbeeld met emissiereducerende innovaties, managementmaatregelen of extensivering. We gaan bezien hoe we vrijwillige en extra emissiereducties kunnen belonen. Bij vergunningverlening is het principe van de Beste Beschikbare Technieken (BBT) leidend.
- ▶ **Grondgebonden melkveehouderij:** We gaan binnen een werkbare periode toewerken naar een balans met voldoende grasland. Waarbij bedrijven op eigen grond of in samenwerkingsverband met akkerbouwers hun ruwvoer telen en mest afzetten, met ruimte voor kunstmestvervangers. De omvang van de melkveehouderij wordt de maatstaf voor de kalverhouderij. Ook voor andere diersoorten komen productierechten.
- ▶ **Trots op onze glastuinbouw:** Onze glastuinbouw loopt voorop in de wereld en is van de hoogste kwaliteit. Naast het dagelijks produceren van miljoenen kilo's groenten, zijn ze met hun warmtebronnen een belangrijke aanjager van de energietransitie. Mede dankzij hen zijn inmiddels duizenden woningen aangesloten op warmtebronnen. We stimuleren geothermie in heel Nederland. We onderschrijven de ambities van de sector om te komen tot een klimaatneutrale glastuinbouw.
- ▶ **Visserij van de toekomst:** We helpen onze vissers met het verder verduurzamen zodat de vissersvloot weer kan bloeien. We bieden schelpdier- en zeewierkwekerijen de ruimte voor nearshore-kweeklocaties en dierwaardige viskweek op land.
- ▶ **Een dierwaardige veehouderij:** De standaard ligt in Nederland hoog. Open dierenwelzijnsnormen in de wetgeving worden zoveel mogelijk vervangen door duidelijke richtlijnen op basis van wetenschappelijke inzichten. De sectorpartijen zijn aan de slag met een verdere verbetering van de wijze waarop dieren worden gehouden. Vanzelfsprekend met een werkbaar tijdpad voor pilots en investeringen. Hierbij volgen we het convenant 'Stappen naar een Dierwaardige Veehouderij', waarin partijen afspraken hebben gemaakt over de toekomst. Dit proces dient gefaciliteerd en gestimuleerd te worden, waarbij de onafhankelijke Autoriteit Dierwaardige Veehouderij een belangrijke rol moet spelen. Nog niet aangesloten sectoren worden aangemoedigd om mee te doen. Het fokken van plofkippen, het couperen van varkensstaarten en het doden van eendagskuikens is niet meer van deze tijd. We verlagen de maximumtemperaturen van diertransporten in overeenstemming met Europese richtlijnen. We verbieden het onverdoofd koken en slachten van dieren.
- ▶ **Vaccinatie is belangrijk om de kwetsbaarheid voor dierziekten te verminderen:** Daarom maken we werk van vaccinatie in de pluimveehouderij. Europese handelsbelemmeringen hiervoor gaan we wegnemen. We zetten ook in op het ontwikkelen van vaccins voor andere dierziekten. Monitoring en wildbeheer spelen ook een belangrijke rol.

Missie 2: Werken moet meer lonen en een huis voor iedereen die werkt

Nederland
weer laten
werken en
groeien voor
werkenden

► Missie 2: Werken moet meer lonen en een huis voor iedereen die werkt

Nederland weer laten werken en groeien voor werkenden

Dit is wat we gaan doen om Nederland weer te laten lonen voor werkenden:

- **Werken moet meer lonen:** meer werken moet beloond worden. Dat is gewoon eerlijk. Daarom leggen we in een Koopkrachtwet vast dat koopkrachtbeleid er altijd in ieder jaar op gericht moet zijn dat de koopkrachtpositie van werkenden meer verbetert dan de koopkrachtpositie van niet-werkenden. We zorgen dat dit op lange termijn in balans blijft. Ook willen we af van de doorgeslagen nivellering via toeslagen, aftrekposten en heffingskortingen door toe te gaan naar een simpeler belastingstelsel. Hierbij gaan we de koopkracht van middeninkomens verhogen, werken laten lonen via lastenverlichting en stoppen met het onnodig rondpompen van geld.
- **Betaalbaar leven:** de rekening van normale uitgaven als de boodschappen en de energierekening wordt steeds hoger. Wij pakken dit bij de wortel aan. Niet door een grote, dure overheid op te tuigen en te laten herverdelen, maar door de vaste lasten omlaag te brengen. Bijvoorbeeld door het verlagen van de energiebelasting en het bijna gratis maken van de kinderopvang.
- **Bouwen, bouwen, bouwen:** de manier om het woningtekort op te lossen is door meer te bouwen. Niet alleen een straatje erbij, maar hele nieuwe wijken. We gaan flink wat bouwregels schrappen, zodat die huizen ook snel gebouwd worden. We bouwen dertig nieuwe grootschalige woonwijken met sturing vanuit Den Haag en maken het voor gemeenten makkelijker om veel meer huizen te laten bouwen.

Iedereen die werkt moet rondkomen en vooruitkomen

Ons land is gebouwd op de belofte dat hard werken een mooie toekomst oplevert: een eigen huis, een auto voor de deur, een mooi pensioen en wat achterlaten voor de kinderen. Dat je door hard te werken kunt groeien en iets kunt op bouwen in het leven, dat is gewoon eerlijk.

De belofte van groeien en vooruitkomen zit in het dna van ons land. Ons land bouwt en is gebouwd op mensen die hard werken, hard hebben gewerkt, of op een andere manier hun steentje bijdragen. Wij Nederlanders weten dat werken bij het leven hoort. 'Voor niks gaat de zon op'. 'Handen uit de mouwen'. 'De schouders eronder'. Het is een mentaliteit die minstens zo Nederlands is als klompen en kaas, en door heel ons land herkend wordt. Behalve op het Binnenhof, lijkt het soms wel. Deze verkiezingen zijn voor heel Nederland van belang. Maar voor de werkende Nederlander staat er extra veel op het spel. Hardwerkend Nederland staat namelijk onder druk. Omdat het maatschappelijk fundament dat deze groep biedt door de politiek structureel over het hoofd wordt gezien. Behalve als de rekening voor herverdeling betaald moet worden. Dit is fundamenteel onrechtvaardig. De VVD hamert daar al lange tijd op, maar partijen van links tot vermeend rechts maken steevast andere afwegingen. Het gevolg: de lasten stijgen, hard werken levert te weinig op en steeds meer mensen kunnen geen eigen huis vinden.

Maar hier stopt het niet. Want hard werken levert niet alleen te weinig op. Ook het vooruitzicht op een eigen huis is voor velen verdwenen. Vroeger kon je met een diploma op zak en een vaste baan een huis kopen of huren. Vandaag is dat voor steeds meer mensen onhaalbaar. Je doet alles goed: je volgt een opleiding, je werkt, je spaart en toch is een betaalbaar huis buiten bereik. Een gemiddeld koophuis kost inmiddels meer dan 470.000 euro. Tegelijkertijd verdwijnt het aanbod aan huurwoningen, omdat de overheid de woningmarkt heeft dichtgeregeld. En terwijl de politiek blijft praten, worden er te weinig huizen gebouwd en neemt het aanbod aan huurwoningen af. Terwijl een eigen huis de weg is naar een vrij bestaan. Een plek die van jou is. Waar je aan dromen kunt bouwen en waar je vrij kunt zijn. Het eigen koophuis is bovendien een investering in jezelf; je bouwt er financiële zekerheid mee op. Maar vandaag de dag is dat fundament aan het wankelen. Het aanbod op de woningmarkt kraakt onder de druk van regulering en een verstikkende overheid. Dit alles hoeft natuurlijk niet zo te zijn. Rond kunnen komen is geen natuurverschijnsel. En ervoor zorgen dat er meer betaalbare woningen worden gebouwd, ook niet. Het is een combinatie van hard werk en politieke keuzes. De politieke keuzes vindt u in deze missie die de middenklasse op één zet. We laten zien dat dit heel goed kan. Met keuzes waarmee we werken, sparen en wonen weer aanmoedigen, in plaats van bemoeilijken.

De eerste keuze die we moeten maken is het afrekenen met het systeem waarin een groeiende overheid de middenklasse verstikt met belastingen en regels. Dit noemen wij de Haagse herverdelingsmachine. De VVD staat voor sterke publieke voorzieningen: onze wegen, onderwijs en defensie moeten van wereldklasse zijn. Maar van elke belastingcent gaat steeds meer naar de zorg, uitkeringen en regelingen voor mensen die niet of weinig werken. Dit terwijl werkenden er te weinig op vooruitgaan. De middenklasse betaalt de rekening zodat de rest erop vooruitgaat, maar gaat er zelf veel minder op vooruit. Dat is niet alleen oneerlijk, het ondermijnt ook het draagvlak voor onze verzorgingsstaat. De afgelopen tijd is de VVD begonnen met het afbouwen van de Haagse herverdelingsmachine. We hebben werk gemaakt van lastenverlichting, niet verder nivelleren en als VVD schreven we onze Agenda voor Werkend Nederland. Het kabinet mag inmiddels gevallen zijn, maar het werk is nog lang niet af.

De tweede keuze die we moeten maken is of we de woningmarkt blijven vastzetten met regels, of zorgen voor groei door eindelijk weer ruimte te geven te aan de markt. De VVD kiest voor dat tweede. Er moeten veel meer woningen bij. Alleen dan komt die eigen plek weer in beeld voor iedereen die hard werkt aan de toekomst. We werken aan veel meer nieuwbouw én meer ruimte in de bestaande bouw. Ook doorstroming is belangrijk. Want alleen als er

aantrekkelijke seniorenwoningen of betaalbare doorgroeiwoningen bijkomen, komen empty nesters en scheefwoners in beweging. Hierbij hebben wij ook oog voor initiatieven zoals een knarrenhof, thuishuis en een meergeneratiehof. We gaan flink schrappen in bouwregels en nemen maatregelen die de betaalbaarheid van koop- én huurhuizen vergroten. De rem op bouwen, transformeren en herbestemmen moet eraf. Dat vraagt om centrale regie. Ook willen we meer innovatieve samenwerking met de markt. Ruimtelijke ordening kan niet langer alleen bij gemeenten liggen, want er zijn meer locaties nodig dan nu beschikbaar komen. Wij kiezen voor meer regie, meer doorstroming, meer huizen, maar minder regels. Een functionerende woningmarkt waar je met een normaal salaris een goed huis kunt betalen.

Met deze verkiezingen staat Nederland op een tweekluis. Gaat Nederland linksaf, dan zullen werkende Nederlanders onvoldoende ruimte krijgen om zelf hun leven te leiden. Omdat ze verstikt worden door regels, of omdat die extra dienst draaien, toch niets oplevert. Er ontstaat dan een economie en een cultuur die mensen klein houdt. Die ambitie niet belooft, maar afstraft. Een oerwoud aan regels en belastingen zullen de huizenmarkt op slot en grendel zetten. Jongeren met een normaal inkomen verliezen alle perspectief op een eigen huis. Een samenleving die gebouwd is op de schouders van hardwerkende mensen, en de belofte dat werken een eerlijke beloning oplevert, komt op deze manier tot stilstand. Maar Nederland heeft in oktober ook een unieke kans op échte verandering. Kiest Nederland voor verstandig centrum-rechts, dan gaat werken weer lonen en krijgen mensen die bijdragen meer ruimte, waardering en vooruitgang. De VVD perkt de Haagse herverdelingsmachine in. We stoppen met steeds maar weer verder nivelleren, verlagen de lasten voor middeninkomens en zetten de werkende Nederlander weer op één. We gaan weer koopwoningen bouwen, zodat die eigen plek onder de zon voor iedereen te bereiken is. Regels, procedures en bezwaren zullen linksom of rechtsom moeten wijken. We gaan splitsen, optoppen, transformeren en vooral: bouwen, bouwen, bouwen. Een eigen woning voor iedereen is simpelweg belangrijker dan de aanwezigheid van een salamander of een hagedis. Wij zien het niet alleen als onze taak, maar als onze plicht om ervoor te zorgen dat iedereen een thuis kan betalen. Niet alleen de lucky ones, maar ook starters, singles, studenten, gezinnen en middeninkomens.

Met het plan van de VVD wordt Nederland weer een eerlijk land waar de middenklasse kan bloeien. Waar je door hard te werken zonder geldzorgen in vrijheid kan leven. Waar het altijd de moeite waard is om je hoofd boven het maaiveld uit te steken. En misschien wel het belangrijkste van allemaal: waar iedereen die voltijd werkt gewoon een huis kan betalen. Er zijn scherpe keuzes nodig om de middenklasse op één te zetten. De VVD kiest met dit verkiezingsprogramma voor de grote werkende meerderheid van Nederland die zo actief bijdraagt aan de toekomst.

Een eerlijk land zet werkenden altijd op één

De VVD zet werkenden op één. Omdat zij Nederland draaiende houden. Maar daar nu te weinig waardering voor terugkrijgen. Wie werkt moet beloond worden door er meer op vooruit te gaan dan mensen die wel kunnen werken maar niet willen werken. Dat is gewoon eerlijk. Als werken niet loont, valt de samenleving stil. Daarom kiezen wij voor lagere lasten en meer waardering voor de middenklasse.

- ▶ **Hardwerkend Nederland op één:** We leggen in een Koopkrachtwet vast dat werkenden er ieder jaar in koopkracht méér op vooruit moeten gaan dan niet-werkenden. Het wordt verplicht dat het kabinet regelt dat werkenden op één staan en dat werken in dit land beloond wordt.
- ▶ **Naar een simpeler belastingstelsel waarin werken loont:** Om werken meer te laten lonen willen we af van de doorgeslagen nivellering via toeslagen, aftrekposten en heffingskortingen. De kosten van kinderopvang en de afbouwende kinderopvangtoeslag kan er zelfs toe leiden dat een extra dag werken niks of bijna niks oplevert. Het stelsel moet op de schop, waarbij we de koopkracht van middeninkomens verhogen, werken laten lonen via lastenverlichting, inkomensafhankelijke regelingen verminderen en stoppen met het rondpompen van geld. Toeslagen zijn niet bedoeld om minder werken aantrekkelijker te maken. Daarom hervormen we het stelsel van belastingen en toeslagen zodanig dat méér werken veel meer loont dan nu het geval is.
- ▶ **Indammen van de nivelleringsdrang:** Hard werken, risico nemen en succes mogen niet bestraft worden. Dat is fundamenteel oneerlijk. We gaan stoppen met nog meer nivelleren door werken en ondernemen minder te belasten.
- ▶ **De lonen stijgen altijd harder:** In Nederland stijgen uitkeringen automatisch elk half jaar mee met de gemiddelde stijging van cao-lonen, terwijl veel werkenden dus een minder hoge loongroei hebben. Uitkeringsgerechtigden zijn er de afgelopen jaren daardoor méér op vooruit gegaan dan veel mensen met een baan, zoals bouwvakkers of agenten. De huidige koppeling tussen minimumloon en uitkeringen zorgt ervoor dat veel werkenden er nooit méér op vooruit mogen gaan dan uitkeringsgerechtigden. Wij laten deze koppeling los en herstellen het verschil tussen werk en uitkering. Voortaan stijgen de uitkeringen, behalve de AOW en regelingen voor arbeidsongeschikten, mee met de inflatie in plaats van met de lonen.
- ▶ **Er komt een meerwerkstimulans:** Voor te veel Nederlanders loont het niet om meer uren te werken door een wirwar aan toeslagen en heffingskortingen. Die uren leveren netto soms zelfs minder op dan het minimumloon. Daarom geven we een werkbonus aan tweeverdieners. Ook versoepelen we de Wet onderscheid arbeidsduur. Hierdoor krijgen werkgevers de ruimte om meer werken te belonen.
- ▶ **Een zeker en persoonlijk pensioen:** Wie gewerkt heeft verdient rust en een goed pensioen; geen onzekerheid. De VVD staat pal voor een stabiel pensioenstelsel dat zekerheid biedt voor ouderen en perspectief voor jongeren. En dat ook op lange termijn betaalbaar is door mee te stijgen met de levensverwachting. Daarbij steunen we de inspanningen van vakbonden en werkgevers om tot een fatsoenlijke vroegpensioenregeling voor zware beroepen te komen. We voeren het nieuwe stelsel gecontroleerd in. Mensen krijgen duidelijkheid over hun pensioen en keuzevrijheid, zoals de mogelijkheid om een bedrag ineens op te nemen. We beschermen tegen politieke activisme. Gepensioneerden mogen erop rekenen dat hun pensioen begrijpelijk en eerlijk blijft. We geven mensen meer vrijheid bij de inrichting van hun pensioen en om te kiezen wanneer ze met pensioen willen gaan. Dit doen wij door werken voor iedereen, dus ook pensioengerechtigden, aantrekkelijker te maken. We gaan de pensioenbreuk door deeltijd en zorg voor kinderen en ouderen verminderen door binnen de bestaande fiscale en juridische kaders de mogelijkheden voor herverdeling van pensioenopbouw tussen partners te verbeteren en de benutting van bestaande opbouwruimte te vergemakkelijken.
- ▶ **Geen belastingverhogingen op spaargeld:** Omdat er al belasting betaald is over geld

waarvoor gewerkt is, wil de VVD geen verhogingen van de belastingen op sparen, beleggingen en overige bezittingen (box 3), ondernemen (box 2) en geen hogere erf- en schenkbelasting. We vinden het van belang dat de belastingdruk op arbeid en ondernemerschap in evenwicht is. Op termijn willen we de tarieven verlagen en de vrijstellingen in de erfbelasting verhogen. Een te hoge belasting op spaargeld of ander vermogen zorgt er daarnaast voor dat dit geld naar andere landen wordt verplaatst. We willen de wet waarmee alleen nog over werkelijk rendement belasting wordt betaald versneld invoeren, zetten ons in om alle aandelen onder de vermogenswinstbelasting te laten vallen en vinden dat de Belastingdienst alles op alles moet zetten om dat te realiseren. We willen dat het mogelijk wordt om kosten af te trekken in de Wet tegenbewijsregeling, zodat er niet over niet-behaald rendement belasting wordt betaald. Zolang geen kosten afgetrokken mogen worden en fictieve waardeinstijging wel wordt meegenomen, willen we een lager forfait om beleggers tegemoet te komen. Zo snel als technisch mogelijk en juridisch verantwoord wordt overgestapt op een systeem waarbij belasting wordt geheven op enkel gerealiseerd rendement op vermogen, waarbij het streven is om de tussenstap met nog deels vermogensaanwasbelasting over te slaan. In het toekomstige box-3-stelsel waarbij op basis van gerealiseerde vermogenswinst wordt belast geldt dit ook voor een tweede woning.

Een eerlijk en betaalbaar leven

Het leven wordt steeds duurder. De rekening van normale uitgaven als de boodschappen en de energie wordt steeds hoger. En voor veel mensen met een normale baan wordt rondkomen steeds moeilijker. Terwijl je werkt en spaart stijgen de prijzen maar door. De VVD pakt dit probleem bij de wortel aan. Niet door een grote, dure overheid op te tuigen en te laten herverdelen, maar door de vaste lasten te verlagen en regels die het leven duurder maken te schrappen. Want voor iedereen die werkt hoort het dagelijks leven betaalbaar te zijn.

- ▶ **We maken kinderopvang bijna gratis:** We zetten de hervorming van de kinderopvang door. De kinderopvangtoeslag wordt afgeschaft en kinderopvang wordt bijna gratis voor werkende ouders. Op termijn willen we de vierde en vijfde dag kinderopvang volledig gratis maken om voltijd werkende ouders tegemoet te komen. Ouders die meer uren werken, krijgen voorrang.
- ▶ **Lagere vaste lasten:** We verlagen de brandstofaccijns zodat autorijden betaalbaarder wordt. De hypotheekrenteaftrek blijft in stand, en om de woonlasten onder controle te houden maximeren we de jaarlijkse stijging van de onroerendezaakbelasting.
- ▶ **Reiskostenvergoeding stijgt mee met de inflatie:** We verhogen de belastingvrije reiskostenvergoeding, zodat werken niet duurder is dan thuiszitten. Op termijn willen we dat de reiskostenvergoeding voor woon-werkverkeer jaarlijks wordt aangepast aan de stijgende kosten. We willen dat in alle cao's afspraken over de reiskostenvergoeding worden gemaakt.
- ▶ **Betaalbare boodschappen:** We betalen kunstmatig veel voor onze boodschappen. De VVD wil dat supermarkten goedkoper in het buitenland kunnen inkopen. Daarom schaffen we onnodige regels af, zo mogen Nederlandstalige etiketten ook in een andere begrijpelijke taal en staan we een QR-code toe voor productinformatie. Door de Europese interne markt goed te laten werken, kunnen de prijzen aan de kassa omlaag. We zetten daarbij in op gelijke regels voor productiemethoden. We willen geen verdere accijnsverhogingen, zo blijft het leven betaalbaar en voorkomen we dat producten over de grens worden gekocht.
- ▶ **We verlagen de energierekening:** Om ervoor te zorgen dat energie voor huishoudens betaalbaarder wordt, verlagen we de energiebelasting. Daarnaast maken we het makkelijker om zelf je energierekening te verlagen. Nederland heeft per inwoner inmiddels het hoogste aantal zonnepanelen ter wereld. We zetten in op isolatie en stimuleren het gebruik van warmte, bijvoorbeeld met een warmtepomp. We gaan onderzoeken of dit via leasevormen kan, waarbij isolatie of zonnepanelen via de energierekening worden afbetaald. We zorgen ervoor dat de overheid consistent beleid voert. Er moet wetgeving komen om een eerlijke terugleververgoeding te regelen na de afschaffing van de salderingsregeling in 2027. Particuliere bezitters van zonnepanelen mogen niet gestraft worden met kosten voor de

door hen teruggeleverde stroom. Voor onze energie-onafhankelijkheid en economische groei breiden we het elektriciteitsnet fors uit. We verdelen de kosten daarvoor eerlijk over de verschillende generaties die profiteren van de investeringen.

- ▶ **We beperken de inflatie:** Inflatie raakt de middenklasse het hardst van iedereen. De rijken hebben voldoende buffers en voor de laagste inkomens stijgen de uitkeringen en toeslagen mee. De VVD wil dat de overheid in tijden van hoge inflatie maatregelen neemt om zelf minder geld uit te geven en zo inflatie af te remmen. Het geldt dat zo beschikbaar komt, wordt waar mogelijk via lagere belastingen teruggegeven aan werkenden. Zo ontstaat er een automatisme waarbij inflatie gedempt in plaats van aangewakkerd wordt

Werken moet lonen. Dat is gewoon eerlijk.

We willen dat werkend Nederland bloeit als nooit tevoren. En we willen dat zoveel mogelijk Nederlanders tot die groep van werkenden gaan behoren. De Haagse herverdelingsmachine zorgt er te vaak voor dat de stap naar werken niet of te weinig loont. Het houdt mensen klein. Daar brengen we verandering in met dit pakket maatregelen. Wie werkt, moet kunnen groeien en vooruitkomen.

- ▶ **Werken moet altijd lonen:** Veel mensen met een bijstandsuitkering twijfelen of ze erop vooruitgaan als ze voltijds gaan werken. In de meeste gevallen gaan ze erop vooruit, maar door de wirwar aan regels en onzekerheid durven mensen de stap niet aan. Bijstandsgerechtigden die aan de slag gaan, mogen als dat nodig is tot zes maanden na het beginnen met een voltijdsbaan een bedrag claimen dat hun inkomen aanvult tot het niveau dat ze hadden.
- ▶ **Werken moet overal lonen:** Gemiddeld krijgen mensen met een uitkering ruim 200 euro per maand aan gemeentelijke regelingen. Bovendien verschillen deze regelingen enorm per gemeente waardoor het een postcode loterij is of werken voldoende loont. We hervormen deze lokale nivelleringsmachine door meer landelijke voorwaarden te stellen en regelingen waar nodig in te perken of landelijk te organiseren, zodat we ook bureaucratie verminderen. Het mag namelijk niet zo zijn dat werken voor een slechter inkomen zorgt dan een uitkering.
- ▶ **Een eerlijke en voorspelbare belastingdruk:** We willen dat de maximale marginale belastingdruk in een nieuw stelsel fors naar beneden gaat. Dit is een fundamentele keuze zodat werken meer gaat lonen.
- ▶ **Uitkeringsplafond:** Het mag niet meer gebeuren dat iemand door een stapeling van uitkeringen en toeslagen meer te besteden heeft dan iemand die hard werkt om rond te komen. We voeren een plafond in op de totale steun die één huishouden kan ontvangen. Dit uitkeringsplafond zorgt ervoor dat werken altijd loont. We nemen maatregelen om de stapeling van toeslagen en regelingen te beperken.
- ▶ **De bijstand is niet vrijblijvend:** Van iedereen in de bijstand verwachten we dat ze hun best doen om hun bijdrage te leveren aan Nederland. Daarom scherpen we de Participatiewet en het toeslagenbeleid aan. Wie onvoldoende Nederlands spreekt en geen moeite doet om dit te leren, wordt fors op de uitkering gekort. Er komt een extra korting bij het langdurig niet voldoen aan de taaleis. Uitkeringsgerechtigden die een geschikte baan weigeren, worden ook gekort. We willen dat gemeenten hier streng op handhaven, te vaak gebeurt dat nu niet. We willen dat mensen in de bijstand, autochtoon of nieuwkomer, actief aan een baan worden geholpen, waarbij we naar Rotterdams model kiezen voor focus op intensieve hulp voor mensen die het meest kans hebben om snel aan het werk te gaan.
- ▶ **Fraudeurs pakken we aan:** Misbruik van belastinggeld schaadt het vertrouwen van gewone Nederlanders die wél netjes bijdragen. De VVD kiest voor een overheid die rechtvaardig is én optreedt tegen fraude. We wijzigen de Wwft zodat de administratieve lasten fors gereduceerd worden en de fraudeaanpak meer doelmatig, effectief en proportioneel is.

Meer huizen en fijne wijken

De woningcrisis is hét grootste probleem van deze tijd. Dat voelt iedereen. Jongeren blijven op zolder wonen, starters stranden op de wachtlijsten voor sociale huurwoningen, en ouderen zitten vast in huizen die niet meer passen. Te lang is er over de wooncrisis gepraat. We moeten stoppen met praten, maar bouwen, transformeren en herbestemmen. Niet alleen een straatje erbij, maar hele nieuwe wijken. En we moeten flink regels schrappen. Bestaande wijken moeten beter: minder overlast en meer veiligheid. Woningcorporaties vernieuwen en verduurzamen in kwetsbare wijken waar zij voor leefbaarheid zorgen. Want wie al een huis heeft, wil er ook prettig kunnen blijven wonen. Zo kiest de VVD voor meer huizen en betere wijken. Wij gaan aan de slag!

- ▶ **Bouwen, bouwen, bouwen:** De manier om het woningtekort op te lossen is door meer te bouwen. Daarom gaan we vanuit het Rijk grote woonwijken met betaalbare huizen aanwijzen. We bouwen met sturing vanuit het Rijk dertig nieuwe grootschalige woonwijken, ook buiten de Randstad, en maken het voor gemeenten makkelijker om veel meer huizen te laten bouwen; via een tijdelijke nationale wet leggen we vast waar, welke en hoeveel woningen moeten worden gerealiseerd en op welke termijnen. Het Rijk investeert bovendien samen met provincies en gemeenten in de benodigde weg- en OV-infrastructuur om deze dertig nieuwe wijken te ontsluiten. Dat willen we zowel in dichtbevolkte gebieden, zoals Utrecht, als dunbevolkte gebieden, zoals Flevoland. We kiezen ervoor om meer huizen te bouwen aan de randen van steden of dorpen. Daar is bouwen goedkoper. We zorgen ervoor dat deze wijken goed ingericht zijn op het gebied van energie, sportvoorzieningen, water en groen. En we geven ruimte aan particuliere initiatieven. Openbaar vervoer hoort in de buurt te zijn. We zorgen dat gemeenten in hun plannen voor grootschalige woningbouw tijdig rekening houden met toekomstige spoorverbindingen zodat hier al voor de bouw van wijken ruimte voor gereserveerd wordt.
- ▶ **Bouwbonus en regie:** Het Rijk krijgt de regie op de ruimtelijke ordening en bouwproductie terug. Gemeenten die bouwrecords breken krijgen een financiële bonus om in nieuwe woningbouwplannen te investeren. Gemeenten die achterlopen op de bouwplannen krijgen hulp van het ministerie om de woningbouwproductie op te schalen.
- ▶ **Meer betaalbare koopwoningen:** We zetten Rijksmiddelen vooral in voor de bouw van betaalbare koopwoningen. Wel willen we grondspeculatie tegengaan. Immers, als grond wordt vastgehouden om winst te maken in plaats van te bouwen, stijgen de prijzen en vertraagt de woningbouw.
- ▶ **Meer betaalbare huurwoningen:** We bouwen veel meer betaalbare huurwoningen en maken hier heldere afspraken over met investeerders en corporaties. Ook voor particulieren moet het aantrekkelijk worden om te investeren in huurwoningen en verhuur moet weer lonen. Daartoe onderzoeken wij of we de overdrachtsbelasting voor woningen die na de overdracht verhuurd gaan worden kunnen verlagen. Corporaties worden in staat gesteld en verplicht aanzienlijk meer sociale huurwoningen te bouwen. Daarnaast is het belangrijk om de bestaande woningvoorraad beter te benutten, zoals via woningdelen, splitsen en optoppen. Belemmerende regelgeving wordt aangepakt om dit mogelijk te maken. Woningcorporaties beconcurreren marktpartijen niet met een te scheve verhouding tussen huurprijs en kwaliteit van de woning. Voor woningcorporaties met een focus op studentenhuisvesting zorgen we dat het niet langer aantrekkelijker is om studio's in plaats van kamers te bouwen.
- ▶ **Schoner en sneller bouwen:** De huizen die we bouwen, moeten op een snelle en schone manier worden gerealiseerd. We gaan meer woningen fabrieksmatig produceren. Tegelijkertijd komt er landelijke sturing op de bouwtechnische eisen, zodat kwaliteit, snelheid en betaalbaarheid hand in hand gaan. Daarvoor gaan we vergunningseisen op landelijk niveau vastleggen, zodat een goedgekeurde woning in Groningen ook direct in Limburg mag worden gebouwd.
- ▶ **Splitsen en ombouwen:** We maken het eenvoudiger om bestaande panden in meerdere woningen te splitsen, waarbij we oog hebben voor de leefbaarheid in de buurt. Zo benutten we de bestaande ruimte beter en creëren we sneller betaalbare woonplekken. Ook

het ombouwen van leegstaande gebouwen tot woningen wordt makkelijker gemaakt. Denk aan leegstaande kantoren, winkels of scholen die tot woonruimte kunnen worden getransformeerd. Daarnaast maken we het mogelijk om een microwoning in je achtertuin te plaatsen, bijvoorbeeld voor een student, starter of mantelzorger. Ook maken we het mogelijk om in het buitengebied meerdere woningen op één erf te realiseren. We pleiten voor een lagere overdrachtsbelasting bij verkoop van gesplitste woningen.

- ▶ **Leefbare wijken:** We investeren in twintig kwetsbare wijken via het Nationaal Programma Leefbaarheid en Veiligheid. We hebben aandacht voor wonen, leren en werken en vergroten de kansen van bewoners. We verruimen de toepassing van de Rotterdamwet, stimuleren een divers woningaanbod en zetten in op goed onderwijs. Zo creëren we veilige, leefbare wijken. Hier hoort ook bij dat we kraken harder aanpakken. We verhogen de straffen verder, zorgen voor schadevergoeding aan eigenaren en herstellen de rechtsorde in buurten. We gaan door met het Nationaal Programma Vitale Regio's. Waar we nieuwe woonwijken ontwikkelen, zorgen we ook voor voldoende ruimte voor werklocaties in de nabijheid, zoals kantoren en bedrijventerreinen. Dat voorkomt onnodige verkeersdruk en draagt bij aan een goede balans tussen wonen en werken in de regio.
- ▶ **Groene wijken:** Nieuwe woningen en bedrijvigheid moeten duurzaam worden ingepast, met oog voor biodiversiteit, klimaatadaptatie en groen in de buurt. Ook in stedelijke gebieden moet er voldoende ruimte zijn voor bomen, parken en schaduw.

Schrappen, schrappen, schrappen

Tien jaar. Zo lang duurt het soms wel om een huis bouwen. Niet omdat het bouwen van een huis dat vraagt, maar omdat de overheid eindeloos doet over het verstrekken van vergunningen. En dan hebben we het nog niet gehad over alle juridische procedures die de bouw van een huis bemoeilijken. Dat is onacceptabel in een land met woningnood. We kiezen voor de woningzoekenden wanneer noodzakelijke woningbouw vertraagd wordt door langdurige bezwaarprocedures van beroepsbezwaarmakers en regels rond natuurbescherming. We gaan daarom schrappen, schrappen, schrappen. In regels, in procedures en in bureaucratie. We onderzoeken de mogelijkheid om dit vorm te geven als een nood- of spoedwet. Een huis hoort niet in tien jaar te staan, maar in een paar jaar. Dat wordt een topprioriteit. Omdat de woningzoekende niet kan wachten.

- ▶ **We schrappen de wetten die de huurmarkt afknijpen:** We willen dat er veel meer private huurwoningen worden gebouwd, zodat de huurprijs omlaaggaat. We schrappen de Wet betaalbare huur, de lokale zelfbewoningsplicht en het verbod op tijdelijke contracten. De regels voor kamerverhuur zijn nu per gemeente verschillend en vaak te streng: landelijke, ruimere regels maken het makkelijker om woonruimte te delen of samen te wonen. We schaffen gemeentelijke vergunningseisen voor studentenhuisvesting grotendeels af en hanteren één landelijk kader, zodat studenten makkelijker een kamer kunnen vinden. Ook maken we het mogelijk om flexibele huurcontracten af te sluiten die aansluiten bij de studieduur. Daarnaast moet het makkelijker worden overlastgevende huurders uit een woning te zetten en illegale onderverhuur aan te pakken.
- ▶ **Minder vergunningen en minder onderzoek:** We zorgen ervoor dat je voor veel minder bouwprojecten nog een vergunning nodig hebt. We stoppen met minutieuze natuuronderzoeken naar heel specifieke planten en dieren, maar gaan werken met standaardonderzoeken. We willen een gemeentelijk ruimtelijk kwaliteitskader, waardoor de welstandscommissie overbodig wordt en frustrerende willekeur verdwijnt.
- ▶ **Schrappen in bouweisen:** We zetten het mes in het Besluit bouwwerken leefomgeving. Het is bijvoorbeeld niet meer van deze tijd om precies voor te schrijven hoeveel daglicht er in een slaapkamer moet komen.
- ▶ **Elk jaar regels schrappen:** Het programma Schrappen Tegenstrijdige en Overbodige Eisen en Regelgeving (STOER), zetten we door. Deze commissie maakt jaarlijks een overzicht van regels die we kunnen schrappen en we nemen deze adviezen in beginsel over.

- ▶ **Bouwen in het groen:** Regels van provincies of gemeenten die bouwen in het groen tegenhouden, beperken we, zoals het Bijzonder Provinciaal Landschap in de Omgevingswet. De Ladder van Duurzame Verstedelijking is inmiddels opgeschort en we zijn voorstander van het definitief schrappen.
- ▶ **Snellere bezwaar-en beroepsprocedures:** Als een gemeente te laat is met het verlenen van een bouwvergunning, worden de leges (kosten voor de vergunningaanvraag) kwijtgescholden. Ook worden gemeenten verplicht sneller op bezwaren over vergunningen te reageren, namelijk binnen twaalf weken. Bezwaren over woningbouw moeten daarbij extra snel worden behandeld, zodat er sneller huizen gebouwd kunnen worden.
- ▶ **Verhogen griffierechten:** We verhogen de griffierechten fors voor bezwaarprocedures tegen woningbouw, om onnodige vertragingstactieken en beroepsprocedures te ontmoedigen. Voor mensen met een laag inkomen blijven de huidige tarieven gelden. We beschermen het recht op bezwaar, maar hiermee gaan we vertraging tegen.
- ▶ **Vergunningsvrij aanbouwen of verbouwen:** We maken het eenvoudiger om je woning aan te passen. Voor de meeste kleine verbouwingen is straks geen vergunning meer nodig. Zo krijgen mensen meer ruimte en vrijheid om hun huis aan te passen aan hun leven, zonder onnodige regels.
- ▶ **Schrappen in de vve-regels:** We passen verouderde regels aan die verenigen van eigenaren (vve's) nu nog in de weg zitten bij investeringen in energiebesparing en leefbaarheid op complexniveau. Bestaande splitsingsaktes zijn vaak niet meer aan te passen, en dat belemmert noodzakelijke verbeteringen. Daarom zorgen we voor een wettelijke correctie die verduurzaming op complexniveau mogelijk maakt.
- ▶ **Sneller verduurzamen met minder bureaucratie:** Huurrechtelijk maken we de 70%-instemmingsregel bij groot onderhoud en verduurzaming slimmer. Huurders die niet reageren, tellen niet meer mee voor het percentage. En als de totale woonlasten (huur plus energie) na de ingreep dalen, vervalt de instemmingsregel helemaal. Verduurzaming mag niet belemmerd worden door verstikkende regels zoals regels met betrekking tot flora en fauna. We passen de regels zodanig aan dat beschermende diersoorten beschermd blijven maar verduurzaming doorgang kan vinden. We denken onder andere aan het stimuleren van een soortenmanagementplan en gebiedsontheffingen door gemeenten en provincies.

De eerlijke sleutel naar een eigen koophuis

De sleutel van jouw eigen koopwoning is de sleutel tot vrijheid. Het eigen koophuis is een investering in jezelf; je bouwt vermogen op. Door de krapte op de woningmarkt raakt het eigen koophuis voor mensen uit zicht. Dat is een groot probleem. De VVD is dé partij van het eigen koophuis. Wij zien het daarom niet alleen als onze taak, maar als onze plicht om ervoor te zorgen dat iedereen een eigen huis kan bemachtigen. Niet alleen de happy few, maar mensen met een gewone baan moeten een koophuis kunnen betalen. Daarom gaan we eigen woningbezit onder starters fors stimuleren.

- ▶ **Een Betaalbare koopwet:** Hierin leggen we vast dat overheidsgeld met name naar betaalbare koopwoningen gaat. Per regio bestaan bouwprojecten voor 25% uit betaalbare koopwoningen. Alle overige (projectmatige) betaalbaarheidseisen laten we in principe los om de bouw aan te jagen.
- ▶ **Een Kooprechtwet:** Elke huurder met voldoende inkomen moet desgewenst de mogelijkheid krijgen om bij de eigen woningcorporatie een grondgebonden sociale huurwoning te kopen. We maken afspraken met corporaties om de huurders daartoe in staat te stellen. De woningbouwcorporatie kan hier alleen onder uitzonderlijke omstandigheden van afwijken. We vereenvoudigen ook de procedures en regels voor corporaties om woningen die leeg komen te verkopen aan een koper die er zelf gaat wonen. Gemeenten mogen woningcorporaties niet langer verbieden om woningen te verkopen.
- ▶ **Betaalbare woonlasten:** De hypotheekrenteaftrek is een belangrijk instrument om rust te brengen op de woningmarkt. Wij blijven hierachter staan. Pogingen van andere partijen

om het eigen huis zwaarder te belasten, wijzen wij hard af. Ook lokaal kiezen we voor betaalbaarheid. Jouw koophuis is geen melkkoe voor de gemeente. Daarom begrenzen we de onroerendezaakbelasting, maar houden we rekening met de verantwoordelijkheden van gemeenten.

- ▶ **Een huis is van jou, niet van de gemeente:** Daarom kiezen wij bij nieuwe woningen in principe niet meer voor de erfpacht. Erfpacht bij nieuwe woningen mag alleen als dit de betaalbaarheid ten goede komt en mag niet gebruikt worden als melkkoe voor gemeenten. Om de positie van de woningeigenaar, die nu te maken heeft met erfpacht te versterken en te beschermen stellen we consumentenbescherming en transparantie centraal. Ook volgt de maximale indexatie van de te betalen canon de maximale huurverhoging voor vrije sectorwoningen. Zodat niemand voor verrassingen komt te staan.
- ▶ **Wie groen investeert, profiteert:** Woningeigenaren behouden de vrijheid om hun huis al dan niet te verduurzamen. We leggen geen nieuwe verplichtingen op. Voor wie vrijwillig groen investeert maken we het fiscaal aantrekkelijk om een nieuwe warmtepomp aan te schaffen. Daarom maken we groene investeringen deels aftrekbaar bij de belastingaangifte. Nieuwe woningen kunnen, waar dat doelmatig is, ook in de toekomst worden aangesloten op gas, met nadruk op het gebruik van lokaal geproduceerd groen gas. Daarmee benutten we de bestaande gasinfrastructuur optimaal en voorkomen we onnodige kosten.
- ▶ **Starters helpen met goede hypotheek:** Om starters te helpen bij het kopen van hun eerste huis en hun maandlasten te verlagen, stimuleren we het gebruik van startershypotheek en hypotheek met een langere looptijd. Daarbij blijft de huidige dertig-jaarstermijn van de hypotheekrenteaf trek behouden. Ook willen we het Nationaal Fonds Betaalbare Koopwoningen uitbreiden, zodat meer starters toegang krijgen tot een betaalbare koopwoning.
- ▶ **Doorstroming op de koopmarkt:** We staan het permanent wonen in vakantiewoningen toe waar deze buiten vakantieparken zijn gelegen. Zolang de recreatieve functie niet beperkt wordt faciliteren we vakantieparken waar mogelijk in geheel of gedeeltelijk transformeren naar wonen zodat geen vermenging plaatsvindt tussen permanent en toeristisch verblijf. Hierdoor kunnen bewoners hun oorspronkelijke woning verkopen, wat bijdraagt aan het vrijkomen van koopwoningen voor andere huishoudens.
- ▶ **Huissparen:** We willen dat starters makkelijker kunnen sparen voor een huis. Daarom willen we dat starters geld specifiek kunnen oormerken buiten de heffingsvrije voet voor de koop van een eigen huis. Dit is voor ons een belangrijk onderdeel van de hervorming van box 3.

De eerlijke sleutel naar een eigen huurhuis

Het is bijna onmogelijk een goede en betaalbare huurwoning te vinden. De overheid heeft de afgelopen jaren de ene na de andere huurwet ingevoerd, maar het resultaat is problematisch: er worden te weinig nieuwe huurwoningen gebouwd. Sterker nog, in sommige steden verdwijnen private huurwoningen omdat ze verkocht worden. Ook woningcorporaties bouwen onvoldoende sociale huurwoningen. De wachtlijsten voor sociale huur zijn gigantisch, en jaarlijks komt slechts een fractie van de woningen vrij, waarvan de helft naar urgente gevallen gaat. Dit moet anders. Wij strijden voor veel meer huurhuizen. Het is tijd om de huurmarkt te bevrijden en het is tijd dat veel meer corporaties gaan bouwen.

- ▶ **Een beter fiscaal klimaat omdat verhuren de moeite waard moet zijn:** Het is niet uit te leggen dat verhuurders een negatief rendement hebben. Daardoor verliezen we cruciale huurwoningen. We zullen snel toe moeten naar een eerlijke hervorming van box 3. Ook verantwoordelijke ondernemingen die woningen verhuren horen voor het werkelijke rendement te worden belast.
- ▶ **Minder voorrangspolitie op de huurmarkt:** Diverse voorrangspolitie in de sociale sector zijn onrechtvaardig tegenover alle andere woningzoekenden. We verbieden de voorrang voor statushouders. Voor statushouders kan met flexwoningen tijdelijke woonruimte worden aangeboden om een eerste stap uit het azc te zetten. Gemeenten behouden het recht

om eigen inwoners voorrang te geven op een huurwoning. En ook in kwetsbare gevallen, zoals de alleenstaande ouder met kinderen die een huurwoning zoekt, behouden we de voorrangspositie.

- ▶ **Scheefwonen aanpakken:** Om sociale huurwoningen beschikbaar te houden voor de mensen die deze woningen het hardst nodig hebben, komt er een jaarlijkse inkomenstoets voor sociale huurwoningen, om te bepalen of de huurprijs nog passend is. We blijven maken afspraken met corporaties over het toepassen van een marktconforme huur, waardoor doorstroming op gang kan komen. Voor mensen die in een sociale huurwoning willen gaan wonen, komt er ook een vermogenstoets.
- ▶ **Doorstroming op de huurmarkt:** Oudere huurders die in een geschikter huis willen wonen moeten waar nodig met behoud van hun huidige huur naar een kleiner huurhuis kunnen verhuizen, zodat het huis vrijkomt voor jongeren. Corporaties kunnen daarbij ondersteunen.
- ▶ **Hervormen huurtoeslag:** We hervormen de huurtoeslag om te komen tot een toeslag die moderner is. In de sociale huursector wordt de huurtoeslag rechtstreeks aan woningcorporaties uitgekeerd en verrekend in een lagere huurprijs. Zo komt de toeslag altijd ten goede aan lagere woonlasten, blijft de uitvoering bij de overheid en behouden corporaties geen beslisbevoegdheid over inkomensverdeling. Dat zorgt voor meer betaalbaarheid en minder administratieve lasten. Uiteindelijk willen we af van het toeslagenstelsel.
- ▶ **We steunen ons erfgoed:** de prijsopslag voor rijksmonumenten, provinciale monumenten en stadsgezichten dient te worden omgezet in een WWS-puntenopslag van gelijke grootte. Zo komt de liberalisatiegrens voor monumenten ten onrechte nooit in zicht.

Missie 3: De grootste investering ooit in onze veiligheid

Het heft
in handen
nemen in een
instabiele
wereld

► Missie 3: De grootste investering ooit in onze veiligheid

Het heft in handen nemen in een instabiele wereld

Dit is wat we gaan doen om het heft weer in eigen handen te nemen en Nederland te beschermen:

- **De grootste investering in defensie in decennia:** om de Russische dreiging het hoofd te bieden en onze manier van leven veilig te stellen, moeten we beschikken over een technologisch superieure krijgsmacht. Een investering van 3,5% van ons Bruto Nationaal Product (BNP) is nodig om onze krijgsmacht te moderniseren.
- **Onverminderde steun voor Oekraïne:** Poetin mag niet beloond worden voor zijn agressieoorlog. We blijven Oekraïne onverminderd militair, financieel en humanitair steunen. We leggen deze steun meerjarig vast en sanctioneren Rusland.
- **Een EU die onze veiligheid versterkt:** Europese samenwerking moet onze veiligheid, vrijheid en welvaart versterken. Dit vraagt om meer focus op gezamenlijke defensie, technologische kracht en economische weerbaarheid. De EU moet onafhankelijker worden van onbetrouwbare autocratische grootmachten en sancties sneller en effectiever kunnen handhaven. We kiezen voor slimme investeringen in innovatie en veiligheid, minder bureaucratie en een Europa dat zijn strategische belangen kan beschermen.
- **Energiebeleid is veiligheidsbeleid:** voor een veilige toekomst is een weerbaar en onafhankelijk energiesysteem onmisbaar. Daarom gaan we meer eigen energie produceren. We zetten vol in op kernenergie als stabiele energiebron. Daarnaast zetten we ook in op andere vormen van energie zoals windenergie op zee in combinatie met waterstof, groen gas, zonne-energie en geothermie. Afhankelijkheden van onbetrouwbare landen bouwen we af, we verzekeren ons van leveringszekerheid en zorgen dat we kunnen voorzien in onze grondstoffenbehoefte.

Nu het heft in handen nemen om Nederland te beschermen

“Een volk dat zijn verdediging verwaarloost, zet zijn vrijheid op het spel”

Deze zin valt te lezen op een bescheiden monument dat pal naast een voormalig christelijk schooltje in het Zuid-Hollandse Rijsoord staat. Dat monument staat er niet zonder reden. Op 15 mei 1940 tekende generaal Winkelman als bevelhebber van de Nederlandse strijdkrachten daar namelijk de capitulatie van Nederland. Dat deed hij op de dag dat Rijsoord niet alleen figuurlijk, maar ook letterlijk onder de rook van Rotterdam lag. Een ogenschijnlijk eenvoudige zin op een relatief onbekend monument. Het is echter een zin met een diepere betekenis, die decennia later nog steeds bij iedereen zou moeten doorklinken. “Zou”, want de politiek lijkt niet te hebben geleerd van het verleden.

Te vaak regeert in de Nederlandse politiek nog de naïviteit of de drang tot activisme. Dat is gevaarlijk. De VVD kiest voor een andere koers: pragmatisch, met realisme als kompas, en het Nederlandse belang op één. En we kiezen vol voor Europa en de NAVO. Juist om onze vrije manier van leven en onze liberale waarden te beschermen. Onze verdediging is niet alleen afhankelijk van een sterk leger. We hebben ook een sterke economie, een weerbare samenleving en realistisch buitenlandbeleid nodig.

De internationale rechtsorde heeft Nederland decennia veiligheid en welvaart gebracht. Het is grondwettelijk vastgelegd dat wij bijdragen aan vrede en veiligheid en dat wij de internationale rechtsorde bevorderen. Dat blijven we onverminderd doen, onder andere door internationale instituties te beschermen. Maar deze orde die we hebben gebouwd brokkelt wel af: grootmachten testen grenzen, internationale afspraken worden genegeerd. Dit is ernstig, maar wel de realiteit. De Verenigde Staten trekken zich steeds verder terug en verleggen hun aandacht naar de Pacific. China is bezig een eigen wereldorde op te bouwen waarin liberale waarden niets voorstellen. Rusland voert niet alleen een oorlog in Oekraïne, maar ondermijnt ook hier in Nederland onze veiligheid via spionage, cyberaanvallen en desinformatie. Autocratische regimes testen onze weerbaarheid en vinden elkaar. Van Moskou tot Teheran, van Pyongyang tot Caracas. Poetin heeft vrienden, zelfs binnen Europa. Wie daar zijn ogen voor sluit, doet Nederland tekort.

Als VVD erkennen we dat de harde geopolitieke realiteit vraagt om een strategische omslag. We moeten macht en recht opnieuw in balans brengen. Militair ingrijpen kan nodig zijn. Uiteindelijk moet de pen weer zwaarder wegen dan het zwaard, maar zonder sterk zwaard zijn we nergens. Daarom kiezen we voor een krijgsmacht die geloofwaardig af kan schrikken. Daarvoor moeten de defensie-uitgaven fors omhoog. Niet later, maar nu. Niet tijdelijk, maar structureel. Onze krijgsmacht moet een macht zijn die kan afschrikken, verdedigen en, indien nodig, keihard ingrijpen. Alleen door onze militairen met het beste materieel uit te rusten en door samen te werken met onze Europese en trans-Atlantische partners in de EU en in de NAVO, kunnen wij een grotere oorlog op het Europese continent voorkomen.

Zonder geloofwaardige afschrikking zal Poetin meer willen dan alleen Oekraïne. Het Rusland van Poetin ambieert de status van grootmacht met een eigen invloedssfeer. Dit streven vormt een directe militaire dreiging voor Europese grensstaten en ondermijnt de stabiliteit in heel Europa door middel van subversieve acties. Daarom moeten we voorbereid zijn op een nog groter conflict, zodat we niet verrast worden door de Russische oorlogsmachine. Wie vrede wil, bereidt zich voor op oorlog. Iedereen moet zich afvragen wat hij of zij kan doen voor een weerbare samenleving. Dit begint bij een noodpakket in huis, maar het betekent ook dat we soms moeten accepteren dat we in de file staan achter een militair konvooi. Of dat we wakker schrikken van het geluid van een oefenende straaljager. De veiligheid van ons land hoort niet vast te lopen op onredelijke bezwaren, regels of systemen.

De investeringen die nodig zijn voor onze veiligheid vragen om fundamentele keuzes. Die kunnen we alleen maken met een sterke en concurrerende economie. Een robuuste economie maakt ons niet alleen welvarender, maar ook minder afhankelijk van onbetrouwbare regimes. Internationale veiligheid en economische kracht worden te vaak als tegenpolen gezien, terwijl ze elkaar juist versterken. Wanneer het vestigingsklimaat verslechtert en ondernemers vertrekken, verzwakt onze economische basis met minder banen, minder ruimte voor investeringen in defensie en meer afhankelijkheid van onbetrouwbare regimes als gevolg. Daarom kiest de VVD voor een sterk ondernemingsklimaat als fundament voor onze veiligheid, nu en voor toekomstige generaties.

In een wereld waar Poetin de gaskraan als wapen gebruikt, moeten we zo snel mogelijk onze energie-afhankelijkheid verminderen. Klimaatbeleid is veiligheidsbeleid. Ook energiebeleid, handel en voedselzekerheid vormen essentiële onderdelen van ons veiligheidsbeleid. Europa is grondstofarm. Toegang tot kritieke materialen, waarvoor we de afhankelijkheid van landen als China pragmatisch moeten afbouwen, en een eigen energievoorziening zijn pure voorwaarden voor onze veiligheid. Daarom moeten we fors investeren in kernenergie, windenergie op zee, waterstof, groen gas, zonne-energie, geothermie en in de tussentijd nieuwe gaswinning niet schuwen als het noodzakelijk wordt.

Om terug te keren naar echte vrede moet iedere euro bijdragen aan onze kernbelangen: veiligheid, vrijheid en economische kracht. Ontwikkelingshulp, VN-bijdragen en militaire inzet moeten allemaal direct in het teken staan van onze strategische positie. Geen deugtpolitiek meer zonder concreet strategisch belang voor Nederland. De EU en de NAVO zijn cruciaal voor onze belangen, maar in deze onzekere wereld hebben we ook nieuwe vrienden nodig. Denk aan nieuwe partnerschappen en handelsverdragen met landen in Zuid-Amerika en Zuid-Azië die echt iets toevoegen aan onze veiligheid en welvaart.

Europese landen moeten samen sterker worden op het wereldtoneel. We kunnen niet langer verwachten dat de Verenigde Staten altijd ingrijpen of dat China een betrouwbare handelspartner blijft. Dat vraagt om een Europese Unie die levert op handel en economische veiligheid, en om hechtere samenwerking tussen Europese NAVO-landen. Europa moet zich ontwikkelen tot een derde geopolitieke macht naast de Verenigde Staten en China. We hebben een Europees front nodig van landen die bereid zijn te doen wat nodig is, met een kopgroep die doorpakt waar anderen stilvallen. De coalition of the willing voor een vredesmacht in Oekraïne laat zien hoe pragmatische Europese samenwerking kan werken.

Nederland moet handelen als een geopolitieke speler in plaats van toeschouwer. De generaal en koopman winnen het nu even van de dominee. Voor onze veiligheid. Voor onze vrijheid. En voor onze toekomst. De hele samenleving moet in beweging komen voor onze veiligheid en vrijheid. Politiek, defensie, bedrijven en burgers. Verandering in ons buitenlandbeleid is nodig en daarom kiezen we voor deze realistische koers. De VVD blijft doen wat nodig is.

We beschermen Nederland in een onveilige wereld

Wie vrede wil, bereidt zich voor op oorlog. In een wereld die steeds onveiliger wordt, is een sterke en moderne krijgsmacht de beste garantie voor onze vrijheid en welvaart. We moeten niet naïef zijn over de dreigingen die op ons afkomen. Daarom kiest de VVD voor een ingrijpende versterking van onze defensie, zodat de krijgsmacht in staat is haar grondwettelijke taken te vervullen.

- ▶ **De grootste investering in defensie in decennia:** Om de Russische dreiging het hoofd te bieden en onze manier van leven veilig te stellen, moeten we beschikken over een technologisch superieure krijgsmacht. Daarvoor kunnen we niet lui op anderen leunen. We moeten zelf voor onze veiligheid kunnen zorgen, uiteraard samen met onze bondgenoten. Dit vraagt om een forse investering in onze defensie. Op termijn is een investering van tenminste 3,5% is nodig om onze krijgsmacht te moderniseren en onze NAVO-verplichtingen na te komen; een eerlijke contributie is de logische en morele verplichting van elke bondgenoot. Daarnaast zetten we in op investeringen in onze bredere veiligheid, in lijn met de NAVO-afspraken van 1,5% voor defensie-gerelateerde uitgaven, zoals het versterken van de Nederlandse defensie-industrie, de bescherming van vitale infrastructuur en het vergroten van onze cyberweerbaarheid.
- ▶ **Defensie zekerheid geven met de NAVO-norm in de wet:** Onze veiligheid is te belangrijk om afhankelijk te zijn van politieke grillen. Het opleiden en behouden van personeel, het opschalen van productiecapaciteit, en de verdere doorontwikkeling van de krijgsmacht vragen om lange termijn zekerheid. De VVD heeft de 2%-norm al als harde ondergrens wettelijk vastgelegd. Om ons land en onze krijgsmacht de zekerheid voor de lange termijn te geven die zij verdient, leggen we de geldende NAVO-norm van 3,5% als streefcijfer ook vast in de wet. Stelt de NAVO een hogere norm, dan willen we dat de wettelijke verplichting ook weer verhoogd wordt.
- ▶ **100.000 militairen en reservisten erbij:** Defensie heeft een nieuw personeelsmodel nodig, waarbij naast beroepsmilitairen ook dienjaarders en reservisten een volwaardige rol hebben. Om de krijgsmacht op sterkte te brengen en de verbinding met de samenleving te herstellen, zetten we een eerste stap door een verplichte enquête voor jongeren in te voeren. Zo maken we jongeren bewust van hun rol in de verdediging van ons land. Zo creëren we een kweekvijver van talent en enthousiasmeren we jongeren om zich vrijwillig aan te melden als reservist. Als dit onvoldoende resultaat oplevert, overwegen we andere stappen, zoals de herinvoering van de opkomstplicht. Daarnaast flexibiliseren we de rol van reservist zodat deze beter te combineren is met een fulltimebaan of studie, en nemen we de financiële risico's weg die zij lopen in relatie tot bedrijfsongevallen.
- ▶ **Militairen inzetten voor binnenlandse veiligheid:** De VVD wil dat Defensie ook in vreedstijd een grotere rol speelt in onze samenleving. Dit betekent dat we de mogelijkheden voor militaire bijstand aan civiele autoriteiten, zoals de politie, verruimen. Denk aan de bewaking van de Noordzee en meer zichtbare controles aan de grens. Om dit te realiseren willen we de Koninklijke Marechaussee fors uitbreiden. Daarnaast verruimen we de mogelijkheden om, bij grote capaciteitstekorten of nationale crises, militairen van andere krijgsmachtdelen in te zetten ter assistentie van de politie.
- ▶ **We schuwen er niet voor om onze krijgsmacht voor onze geopolitieke belangen in te zetten:** Nu de strategische focus van de VS verschuift, moet Europa zelf de verantwoordelijkheid nemen voor het beschermen van vitale zeeroutes. Onze economische veiligheid en de aanvoer van essentiële grondstoffen zijn hiervan afhankelijk, wat zelfstandige maritieme operaties, ook buiten het NAVO-verdragsgebied, noodzakelijk maakt. Daarnaast moeten we aanwezig blijven in de Zuid-Chinese Zee om het recht op vrije zeevaart te blijven benadrukken. Daarom blijven we in onze maritieme capaciteit investeren. Ook in andere gebieden, zoals de Balkan, willen we blijven bijdragen.

- ▶ **Europese nucleaire afschrikking:** De ultieme garantie voor onze veiligheid is nucleaire afschrikking. De VVD wil dat Nederland een constructieve houding aanneemt ten opzichte van een geloofwaardige Europese kernparaplu onder Frans en eventueel Brits leiderschap. We moedigen Frankrijk en Engeland aan dit verder uit te bouwen, en zijn bereid hieraan bij te dragen. Zo verminderen we in Europees verband onze afhankelijkheid van de Amerikaanse nucleaire bescherming.
- ▶ **Geen Europees leger, maar een sterke Europese pijler binnen de NAVO:** De VVD kiest voor een militair zelfstandiger Europa. De VS blijft een onmisbare bondgenoot, maar Europese landen moeten meer verantwoordelijkheid nemen voor hun eigen veiligheid. Dit doen we door pragmatisch met gelijkgezinden landen de dure systemen aan te schaffen die nodig zijn voor commandovoering over grootschalige militaire operaties waarvoor we nu te afhankelijk zijn van de VS. Wat de VVD betreft vindt deze samenwerking nadrukkelijk binnen de NAVO (Noord-Atlantische Vredesorganisatie) plaats, zodat ook belangrijke partners als het VK en Noorwegen kunnen aansluiten. Zo bouwen we aan een sterke Europese pijler binnen de NAVO, die zelfstandiger kan opereren als dat nodig is. We willen geen Europees Leger: de Tweede Kamer besluit altijd of onze krijgsmacht ergens wordt ingezet. Het gaat hier immers over onze eigen mensen.
- ▶ **Bescherming Noordzee:** We investeren in gezamenlijke eenheden van grote radarvliegtuigen en maritieme patrouillevliegtuigen om de Noordzee te bewaken. Deze verkenning- en bewakingsvliegtuigen vergroten onze informatiepositie, beschermen vitale onderzeese infrastructuur zoals datakabels en pijpleidingen, en waarborgen de veiligheid van handelsroutes en energievoorziening.
- ▶ **Bescherming Caribische deel van het Koninkrijk:** De verdediging van het Caribische deel van ons Koninkrijk is belangrijk. De eilanden hebben een strategische ligging die past bij onze ambitie om op meerdere plekken in de wereld actief te zijn. We handhaven daarom een geloofwaardige militaire aanwezigheid om onze belangen te beschermen en ongewenste migratiestromen en drugshandel vanaf het Zuid-Amerikaanse continent te controleren.
- ▶ **Ruim baan voor militaire oefeningen:** De veiligheid van onze militairen staat voorop; zonder training riskeren we de levens van onze mannen en vrouwen in een conflictsituatie. De krijgsmacht moet daarom alle ruimte krijgen om te oefenen. Niet alleen in natuurgebieden, maar ook in steden en binnen de bebouwde kom. Hiervoor wordt intensief samengewerkt met de regio. Om onze krijgsmacht in de beste gereedheid te brengen en geen vertraging op te lopen door bureaucratische rompslomp, is flexibiliteit in de wetgeving cruciaal. Daarom willen we in Nederlandse en Europese wetgeving voldoende flexibiliteit in waar en hoe Defensie mogelijke natuurschade compenseert, en de ruimte om desnoods met een beroep op nationale veiligheid Defensie uit te zonderen. De Wet op de defensiegereedheid zet hierin een eerste stap.
- ▶ **Trots op onze mensen in de frontlinie:** Onze weerbaarheid wordt gedragen door de mensen die dag en nacht voor onze veiligheid en vrijheid klaarstaan. Onze militairen, politieagenten, brandweerlieden, ambulancepersoneel en veteranen. Deze helden verdienen overal en altijd ons respect en onze steun. De VVD wil de maatschappelijke waardering voor hen vergroten en zich ervoor inzetten om de voorzieningen en secundaire arbeidsvoorwaarden waar mogelijk te verbeteren. We steunen onze veteranen vanzelfsprekend.
- ▶ **Kortingsstelsel voor onze helden:** De VVD roept ondernemers op om onze helden – militairen, veteranen, politieagenten, brandweerlieden en ambulancepersoneel – te steunen, bijvoorbeeld via een kortingsstelsel of voordelenstelsel. De overheid geeft deze steun zichtbaarheid en prestige: ondernemers die op vrijwillige basis meedoen, mogen het predicaat ‘Trots op onze Helden’ voeren. Hiermee bouwen we aan een cultuur van waardering zoals in de Verenigde Staten, waar het vanzelfsprekend is dat de hele samenleving haar respect toont voor de offers die onze mensen brengen.

Nederland beschermen met het beste materieel voor onze krijgsmacht

De VVD wil dat Nederlandse militairen over het beste materieel beschikken. We zorgen dat de munitievoorraden en andere essentiële voorraden op peil zijn, zodat onze krijgsmacht langdurig inzetbaar is. We investeren in de wapens van de toekomst, zoals hypersonische raketten en drones, en brengen de luchtverdediging snel op orde. Deze investeringen bieden een enorme impuls voor de Nederlandse economie. Nederlandse ondernemers dragen bij aan de bouw marineschepen en radars van wereldklasse, zetten in op defensietoepassingen voor quantumtechnologie, innoveren met high tech drones, en dragen bij aan de productie van onderdelen voor de F-35 en gevechtsvoertuigen zoals de Boxer en CV90. Door te investeren in hoogwaardige defensiecapaciteit stimuleren we innovatie, creëren we banen en versterken we onze positie als technologische voorloper. Deze investeringen ondersteunen we door meer vormen van financiering mogelijk te maken, en door deze ook actief te benutten.

- ▶ **Gevechtskracht op land:** De Landmacht heeft meer gevechtskracht nodig om te voldoen aan NAVO en Europese eisen. Daarnaast moet de landmacht wendbaar zijn en zich snel kunnen aanpassen aan nieuwe vormen van oorlogsvoering, om ook in de toekomst de dreiging het hoofd te kunnen bieden. Ook breiden we munitievoorraden en medische en logistieke ondersteuning verder uit om het gevecht indien nodig langer vol te houden.
- ▶ **Grootschalig optreden:** Om Rusland beter af te schrikken moeten Europese landen samen in staat zijn om grootschalige operaties uit te voeren. Voor Nederland vraagt dit om forse investeringen in het Duits-Nederlandse Legerkorps. Zo leveren we in een kopgroep de middelen die voor een enkel land te complex zijn. Het gaat dan bijvoorbeeld om beveiligde communicatiemiddelen en extra luchtverdediging om een groter gebied af te dekken. Meer luchtverdediging is ook nodig om ons eigen grondgebied te beschermen.
- ▶ **Strategische capaciteiten:** Om onze afhankelijkheid van de VS te verminderen investeren we samen met bondgenoten in strategische capaciteit zoals satellieten en grote vliegtuigen voor inlichtingenverzameling, radarbeeld, en maritieme patrouilles. Hiermee kunnen we ook de Noordzee beveiligen.
- ▶ **Gevecht op afstand:** Om op de eerste dag van een eventueel conflict een harde klap uit te kunnen delen, investeert de luchtmacht extra in precisieraketten voor de F35 en in meer tankervliegtuigen. Ook de marine krijgt extra raketten en onbemande systemen voor de nieuwe schepen die de komende jaren gebouwd worden.
- ▶ **Drones:** Nieuwe partnerschappen met de industrie zijn ook nodig om voortdurend over de meest innovatieve wapens te beschikken. Bij snel veranderende technologie zoals die van drones, moeten we streven naar langjarige samenwerking met bedrijven, waarbij we afspreken dat we samen voortdurend innoveren, zonder dat we al weten welk product er over vijf jaar nodig is.
- ▶ **Nieuwe kazernes, digitalisering, en infrastructuur:** Om onze krijgsmacht verder uit te breiden is er behoefte aan extra kazernes. Daarnaast moeten we fors investeren in digitalisering. Dat zorgt ervoor dat zodra een sensor een tegenstander waarneemt, deze zo snel mogelijk geraakt wordt door het voor die aanval meest dodelijke wapen. Minstens zo belangrijk is de fysieke infrastructuur: bruggen en wegen moeten worden versterkt zodat zwaar militair materieel zich snel kan verplaatsen. Dergelijke grootschalige investeringen springen niet in het oog, maar zijn wel cruciaal voor een moderne krijgsmacht.
- ▶ **Nederland als aanjager van defensie-innovatie:** Nederland heeft alles in huis om een technologische koploper te zijn. Veel technologieën die we dagelijks gebruiken, zoals het internet (ARPANET) en GPS, vinden hun oorsprong in militair onderzoek. De VVD wil dat grote investeringen in onze veiligheid ook onze eigen innovatiekracht en economie versterken. Daarom geven we bij militaire aankopen waar mogelijk voorkeur aan Nederlandse ondernemers op de terreinen waar onze industrie goed in is en investeren we in belangrijke innovatieve defensieclusters, bijvoorbeeld in de regio's Eindhoven, Nijmegen en Twente. Hier

speelt het mkb een belangrijke rol. We werken op andere terreinen nauw samen met onze bondgenoten in de NAVO en de EU. Op Europees niveau pleiten we voor een Defensie-Innovatieautoriteit (EDIA) naar het model van het Amerikaanse DARPA. Deze organisatie moet toptalent uit de wetenschap en industrie aantrekken en hen de vrijheid en middelen geven om autonoom te investeren in potentieel baanbrekende projecten.

- ▶ **Koesteren Nederlandse defensie-industrie:** Voor onze defensie-industrie zetten we in op behoud van zelfstandigheid in zaken waar we traditioneel sterk in zijn, zoals het marinebouwcluster en radars. Daarnaast versterken we gericht een aantal innovatieve niches, zoals quantumtechnologie en drones. Hierin proberen we ook de gesloten nationale defensiemarkten in Europa open te breken zodat ondernemers over de grens kansen krijgen de beste producten aan te bieden. We zetten in op gezamenlijke Europese orders voor materieel om onze eigen defensie-industrie te laten opschalen, de interoperabiliteit te vergroten, versnippering van de Europese defensie-industrie terug te brengen, en de strategische autonomie van Europa te versterken. Dit vereist dat we de Europese en Nederlandse maakindustrie actief versterken, bijvoorbeeld voor de productie van basiscomponenten en grondstoffen. Daarnaast zetten we in op licentieproductie van hightech Amerikaanse wapens waar we niet zonder kunnen, maar waarbij we nu te afhankelijk zijn van een enkele productielocatie in de VS.
- ▶ **Streng onafhankelijk certificeringssysteem:** De VVD pleit voor een streng onafhankelijk certificeringssysteem op Europees niveau voor kritieke hard- en software. Digitale producten moeten veiliger door fabrikanten te verplichten al vanaf het ontwerp aandacht te besteden aan cyberveiligheid. Dit beschermt burgers en bedrijven beter tegen hackers, verkleint economische schade en versterkt de digitale soevereiniteit van Europa. Het geeft consumenten meer vertrouwen in technologie en ondersteunt een sterke, veilige digitale economie. Europese samenwerking en normering zijn daarbij essentieel.

We zetten Nederland in het buitenland voorop

De VVD kiest voor realisme en het belang Nederland staat op 1. We leven in een nieuwe geopolitieke realiteit waarin macht, grondstoffen en veiligheid het verschil maken. In die wereld werken we samen met landen die we nodig hebben voor onze vrijheid, veiligheid, energiezekerheid en voor het maken van migratieafspraken. Moralistische politiek is daarin ondergeschikt aan onze veiligheid. Handel en investeringen zetten we in als strategisch instrument. Samenwerking met ongemakkelijke partners is soms onvermijdelijk om Nederland veilig en vrij te houden.

- ▶ **Onverminderde steun voor Oekraïne:** Oekraïne vecht ook voor onze vrijheid en veiligheid en zal na de oorlog Westerse veiligheidsgaranties nodig hebben. Het afgesproken pad naar NAVO-lidmaatschap voor Oekraïne blijft voor de VVD overeind. Nederland staat constructief tegenover een bijdrage aan een eventuele vredesmacht, mits aan de juiste randvoorwaarden kan worden voldaan. We blijven Oekraïne onverminderd militair, financieel en humanitair steunen, en staan klaar om na de oorlog bij te dragen aan de wederopbouw. We leggen deze steun meerjarig vast en sanctioneren Rusland totdat Poetin echt wil onderhandelen.
- ▶ **Verdragen aanpassen of opzeggen:** Net zoals we wetten af en toe wijzigen, moeten verdragen als het Vluchtelingenverdrag, de WTO-verdragen en het Europees Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden (EVRM) worden herzien om bij de tijd te blijven. Ook de VN-Veiligheidsraad en de Wereldhandelsorganisatie (WTO) moet worden aangepast aan de verhoudingen van nu. VN-uitgaven worden scherper gecontroleerd; bijdragen worden waar nodig teruggeschroefd. We zetten ons actief in om de VN-Mensenrechtenraad te hervormen: landen die zelf mensenrechten stelselmatig schenden, zoals Iran of China, horen hier geen stem te hebben. Daarnaast willen we een herijking van de verhouding tussen internationale verdragen en nationale wetgeving, waarbij de wetgever voldoende invloed behoudt op het bij de tijd houden van internationale verdragen en de toepassing daarvan.

- ▶ **Een volwassen relatie met de Verenigde Staten:** De eenzijdige afhankelijkheid van Nederland en de rest van Europa van de Verenigde Staten is veel te groot, wie er ook in het Witte Huis woont. We zullen zelf veel meer moeten investeren in defensie, maar we zullen bijvoorbeeld ook onze afhankelijkheid van Amerikaanse software moeten verminderen. Tegelijkertijd heeft Nederland nauwe banden met de VS. Dit geeft ons de verantwoordelijkheid om de relatie met de Amerikanen te koesteren waar mogelijk.
- ▶ **Koester oude vriendschappen en bouw nieuwe op:** We moeten onze afhankelijkheid van een belangrijke bondgenoot als de VS beter in balans brengen, door het verbreden van onze strategische (economische) relaties. Denk hierbij aan nauwere banden met betrouwbare landen in het Midden-Oosten, Zuid-Amerika en belangrijke spelers als India en Indonesië. Hierbij verliezen we het belang van mensenrechten en de positie van meisjes en vrouwen niet uit het oog. Daarnaast moeten we de banden met diverse landen aanhalen om onze toegang tot kritieke grondstoffen te verbeteren. Denk hierbij bijvoorbeeld aan Canada en, in samenwerking met Denemarken, aan Groenland. We stellen voor Canada een douane-unie in het vooruitzicht.
- ▶ **Sterk staan in het buitenland:** De VVD is voorstander van landenspecifiek beleid. Landen die ons steeds opnieuw bij de neus nemen met een offensief spionageprogramma en het opdringen van onvrijheid, krijgen landenspecifieke maatregelen tegen zich gericht in de sfeer van visumbeperking en het beperken van de mogelijkheid tot overnames of deelnemingen.
- ▶ **China behandelen als systeemrivaal:** China vormt een bedreiging voor onze veiligheid en economie. We moeten daarom de afhankelijkheid van Chinese grondstoffen, technologie en infrastructuur verkleinen. Vitale aanbieders en hoogwaardige technologie worden beschermd tegen ongewenste invloed, met harde investeringsscreening. Samen met gelijkgezinde landen bouwen we aan economische weerbaarheid en zetten we stevig in op technologische soevereiniteit. Tegelijkertijd blijft China een belangrijke partner in de wereldhandel en bij de aanpak van mondiale uitdagingen. Daarom blijven we pragmatisch samenwerken waar dat in ons belang is.
- ▶ **Tegengaan straffeloosheid Rusland:** De VVD zet zich in om straffeloosheid van de Russische agressie zoals de annexatie van de Krim, de aanslag op MH17 en het bloedbad van Boetsja actief tegen te gaan. We willen speciale tribunalen gericht op Russische wandaden, versterken sancties tegen betrokkenen en pakken de omzeiling daarvan hard aan. Samen met bondgenoten voeren we de politieke en financiële druk op, onder meer via secundaire sancties. Daarnaast verstoren we de samenwerking tussen de 'as van het kwaad' (Rusland, Iran en Noord-Korea) waar die onze veiligheid direct bedreigt. Denk hierbij aan de uitwisseling van raket- en dronetechnologie of het delen van methoden om desinformatie te verspreiden.
- ▶ **Aanpakken Iraans Regime:** Het Iraanse regime ondermijnt wereldwijd de veiligheid en vrijheid. We moeten ons harder verweren tegen Iraanse hybride aanvallen op onze instituties, democratie en welvaart. We kunnen niet tolereren dat Iran criminelen inzet om hier in Nederland dissidenten te liquideren. We voeren druk op: met sancties, opsporing van Iraanse inmenging in Nederland, verbod op invloedrijke Iraanse organisaties, en steun aan Iraanse vrijheidsbewegingen. De Iraanse Revolutionaire Garde moet op de EU-terreurlijst.
- ▶ **Conflict Israël-Hamas:** De VVD steunt Israël in haar doel om terroristen en de handlangers van Iran uit te schakelen. Zeker na de verschrikkelijke terreurdaad op 7 oktober 2023 heeft Israël het recht om Hamas uit te schakelen en de gijzelaars terug te halen. Tegelijkertijd kijken we uiterst kritisch naar het handelen van de Israëlische regering. Israël moet zich houden aan het oorlogsrecht. Honger mag nooit als oorlogswapen worden ingezet en het weigeren of verhinderen van humanitaire hulp in welke vorm dan ook is onacceptabel. De VVD wil zo snel mogelijk een staakt-het-vuren dat leidt tot de vrijlating van alle gijzelaars. De VVD wil dat radicale krachten die een vreedzame oplossing saboteren, worden aangepakt. Wat de VVD betreft worden landen die de terreurorganisatie Hamas beschermen met alle legitieme middelen onder maximale druk gezet. Evenzeer steunen we sancties tegen extremistische ministers en gewelddadige kolonisten, en een Europees verbod op producten uit illegale nederzettingen.
- ▶ **Tweestatenoplossing:** De VVD staat voor een tweestatenoplossing waardoor een veilig

Israël naast een levensvatbare Palestijnse staat kan bestaan. Gaza kan in de toekomst onder geen beding bestuurd worden door Hamas. Dit betekent dat we maatregelen steunen tegen gewelddadige kolonisten en de illegale nederzettingen op de Westelijke Jordaanoever die een tweestatenoplossing verder wegbrengen. Het recht van Israël op zelfverdediging tegen aanvallen van buitenaf, gesteund door Nederland, blijft voor de VVD onomstreden.

- ▶ **Nederlanders in het buitenland:** Voor Nederlanders in het buitenland maken we overheidsdiensten waar mogelijk digitaal toegankelijk en bij nieuwe wetten en regels houden we meer rekening met de gevolgen voor deze groep. Bij langdurig verblijf in het buitenland maken we het makkelijker het Nederlanderschap te behouden, zolang het hierdoor mogelijk blijft om van migranten te eisen dat zij afstand doen van hun oorspronkelijke nationaliteit bij naturalisatie. Daarnaast blijven we ons inzetten voor het makkelijker maken om te stemmen vanuit het buitenland. We blijven uitgaan van de eigen verantwoordelijkheid van Nederlanders om niet te reizen naar gebieden met een rood-reisadvies.
- ▶ **Diplomatieke posten voor Nederlandse belangen:** Een slagvaardige diplomatieke dienst is cruciaal voor onze nationale veiligheid. Dit vraagt om een modernisering van ons netwerk van ambassades en consulaten, waarbij de prioriteit komt te liggen op veiligheid, economische belangen en migratieafspraken.
- ▶ **Maatschappelijke organisaties moeten op eigen benen staan:** Maatschappelijke organisaties (NGO's) die vanuit de overheid subsidies voor ontwikkelingswerk willen ontvangen, moeten hun financiering voor een belangrijk deel eerst uit de maatschappij zelf halen. De VVD vindt dat organisaties die de overheid voor de rechter dagen, de kosten daarvoor primair moeten dekken uit private middelen, zoals donaties en ledenbijdragen. Ook stoppen we met gezamenlijke opleidingstrajecten voor ambtenaren en NGO-medewerkers.
- ▶ **Minder ontwikkelingssamenwerking, meer defensie:** De VVD gaat mee met de huidige geopolitieke realiteit door te investeren in defensie en minder uit te geven aan ontwikkelingssamenwerking. We volgen hiermee het voorbeeld van meer Europese landen, zoals het VK. Wat de VVD betreft blijven we middelen vrijmaken voor noodhulp, de VN en opvang in de regio. Elke euro die Nederland in het buitenland uitgeeft, moet bijdragen aan onze eigen veiligheid, vrijheid en economische kracht. Dit geldt dus ook voor de middelen die we inzetten voor ontwikkelingssamenwerking. Om de effectiviteit en zichtbaarheid van onze inzet te vergroten, zetten we Nederlandse middelen en expertise gericht in op de sectoren waar we in uitblinken, en zoveel mogelijk via Nederlandse organisaties. Migratiebeheersing is ook geopolitiek, en vormt daarom een cruciaal onderdeel van dit beleid. Landen die weigeren om uitgeprocedeerde asielzoekers terug te nemen, kunnen niet langer op onze hulp rekenen. Onze steun is voorwaardelijk en dient altijd het Nederlands belang.
- ▶ **Ontwikkelingssamenwerking meer in EU-verband:** Als VVD plaatsen we al jaren vraagtekens bij de effectiviteit van 27 verschillende ontwikkelingsprogramma's in de EU. Wat ons betreft gaat ontwikkelingssamenwerking (OS) in de toekomst zoveel mogelijk via de EU. We zetten vol in op een gezamenlijke Europese aanpak, waarbij de EU Global Gateway wordt uitgebouwd tot een krachtig, realistisch alternatief voor Chinese projecten zoals het 'Belt and Road Initiative'. Zo waarborgen we in Europees verband de stabiliteit aan de randen van Europa en creëren we kansen voor onze ondernemers.

Nederland sterker maken met een sterk Europa

In een wereld vol onzekerheden kiest de VVD voor een Europese Unie die Nederland sterker maakt. Europese samenwerking is noodzakelijk om onze veiligheid te waarborgen, onze economie concurrerend te houden en invloed van onbetrouwbare autocratische grootmachten tegen te gaan. Daarom is het van groot belang dat lidstaten zich houden aan de afspraken en de principes van de rechtsstaat. Europese samenwerking moet flexibel genoeg zijn om met coalities van gelijkgezinde landen vooruit te gaan. Wat de VVD betreft worden veiligheid en economie leidende prioriteiten wanneer Nederland het voorzitterschap van de Raad bekleedt. Daarnaast moet Europese samenwerking pragmatisch zijn. Wij verzetten ons tegen een sluipende overdracht van nationale bevoegdheden en een federale glijbaan. Nationale bevoegdheden

worden wat de VVD betreft dan ook alleen overgedragen als dit aantoonbaar in het belang is van onze veiligheid en economie. In dit kader steunen we de aanstelling van een Eurocommissaris voor Defensie met een sterke, coördinerende rol om de Europese defensie-industrie te versterken en de gezamenlijke slagkracht van de lidstaten te vergroten. We hebben alleen meer Europese integratie nodig als het Nederland en Europa veiliger en welvarender maakt.

- ▶ **Samen in de EU onze veiligheid versterken:** We hebben Europa nodig om ons veilig te houden in een onzekere wereld. We willen dat Europese landen meer samenwerken op veiligheidsgebied, bijvoorbeeld met een Europese veiligheidsraad. De VVD wil een krachtige Europese sanctie-instelling naar Amerikaans model. Die zorgt dat sancties sneller worden opgelegd, doelgerichter zijn en moeilijker te omzeilen. Deze instelling ontwikkelt pakketten, deelt expertise en ziet toe op naleving. Sanctie-ontwijking moet stevig worden aangepakt, zeker als dit door kandidaat-lidstaten gebeurt. Als kandidaat-lidstaten als Servië sancties ondermijnen, moet dat gevolgen hebben voor hun toetredingsproces.
- ▶ **Een EU die onze economie versterkt:** De EU moet zelf sterk zijn om opgewassen te zijn tegen handelstarieven en schommelingen op het wereldtoneel. Dat doen we door: de interne markt te verstevigen, de kapitaalmarktunie te verdiepen, nieuwe handelsrelaties aan te gaan en technologisch leiderschap te bevorderen. Momenteel zijn er te veel verschillende regels tussen Europese landen. Dit verstoort de groei van onze bedrijven over de grens. We zullen dus streven naar harmonisatie van regels voor ondernemers. Dit betekent ook geen strengere nationale koppen bovenop EU-beleid. We beschermen onze ondernemers tegen oneerlijke concurrentie door te eisen dat importproducten voldoen aan de hoge standaarden die hier gelden.
- ▶ **Een EU met meerdere snelheden:** De VVD staat open voor een EU met meerdere snelheden, waarin coalities van gelijkgezinde landen, zoals Nederland, Duitsland, Frankrijk en Scandinavische staten, samen verder kunnen integreren op terreinen als defensie, veiligheid, innovatie of samen hardere afspraken kunnen maken op migratie.
- ▶ **Strategisch samenwerken met het Verenigd Koninkrijk:** Het is van groot belang voor Nederland dat het Verenigd Koninkrijk nauw betrokken blijft bij Europese samenwerking, vooral op het gebied van veiligheid en defensie. Nederland en het VK delen vaak belangen en een vergelijkbare visie. De VVD pleit ervoor dat het VK wordt uitgenodigd bij de Europese Raad als strategische veiligheidskwesties op de agenda staan. Het VK is altijd welkom om terug te keren bij de EU.
- ▶ **Streng op uitbreiding:** De VVD zal het nooit accepteren dat landen zoals Servië van twee walletjes eten, of dat een oogje wordt dichtgeknepen voor de Kopenhagen-criteria. De uitbreiding van de EU zal gepaard moeten gaan met hervormingen om slagvaardig en betaalbaar te blijven. Kandidaat-lidstaten, in de Westelijke Balkan en Oekraïne, houden zicht op EU-lidmaatschap en worden beoordeeld op de geboekte resultaten. We kunnen wel alvast pragmatische economische samenwerking opzoeken met kandidaat-lidstaten om invloed van China, Rusland en Iran daar weg te houden.
- ▶ **Turkije geen EU-lid:** Turkije zal geen lid van de EU worden zolang het land niet voldoet aan de voorwaarden van de Unie op het gebied van democratie en de rechtsstaat. Een lidmaatschap van Turkije in zijn huidige vorm zou de slagkracht en cohesie van de EU ondermijnen. Desondanks erkennen we de groeiende strategische rol van Turkije in een voor ons cruciale regio. Dat vraagt om een realistische en pragmatische samenwerking op het gebied van veiligheid, migratie en handel, gebaseerd op wederzijdse belangen.
- ▶ **Bescherming van de rechtsstaat:** Europese landen die afglijden op het gebied van de rechtsstaat zijn een makkelijk doelwit voor Chinese en Russische beïnvloeding. Daarmee hebben Xi en Poetin indirect een plek aan tafel in de EU. De VVD steunt daarom een strikte handhaving van het rechtsstaatsmechanisme in de EU en wil dat Nederland daarin een voortrekkersrol blijft spelen.
- ▶ **Een Europa dat staat voor zijn waarden:** Landen als Hongarije en Slowakije blokkeren sancties en dit maakt de EU enerzijds kwetsbaar, en anderzijds een zwakkere geopolitieke

speler. Ook willen we dat Hongarije harder wordt gekort op Europese subsidies zolang het land de rechtsstaat ondermijnt en banden onderhoudt met Poetin. Daarnaast moet Nederland zich inzetten voor vereenvoudiging van de artikel 7 procedure, waardoor landen die zich niet houden aan de afspraken het stemrecht in de Raad kan worden ontnomen. Europees belastinggeld mag niet bijdragen aan corruptie, terechtkomen bij corrupte of autoritaire regimes of daaraan verwante oligarchen.

- ▶ **Hervorming van de Europese begroting:** De VVD is voor een hervorming van het Meerjarig Financieel Kader (MFK). Slimmere besteding in plaats van méér geld is het uitgangspunt. De focus moet verschuiven van ineffectieve cohesiegelden en subsidies aan traditionele sectoren naar investeringen in innovatie, defensie en veiligheid, en strategische autonomie. EU-middelen moeten bijdragen aan een sterk, weerbaar Europa dat zijn eigen belangen verdedigt. Daarnaast moeten investeringen in onze strategische autonomie ook de weerbaarheid van onze defensie-industrie versterken. Het kan niet zo zijn dat onze Europese defensie-industrie voor de productie van essentieel materieel afhankelijk is van kritieke grondstoffen uit autocratische landen. Deze kwetsbaarheid is onacceptabel en ondermijnt ons vermogen om onszelf te verdedigen.
- ▶ **Minder EU-bureaucratie:** Minder geldverspilling en één vaste vergaderlocatie voor het Europees Parlement. Geen verspilling meer met twee parlamentslocaties (Brussel en Straatsburg). De EU moet net als lidstaten besparen om middelen vrij te maken voor defensie en veiligheid. Europese solidariteit betekent ook dat de EU zelf een bijdrage levert om te bezuinigen. We zijn kritisch op elke nieuwe overdracht van bevoegdheden en willen dat de EU zich richt op haar kerntaken. Ook moeten de administratieve lasten voor ondernemers en andere organisaties die gebruik willen maken van Europese middelen waar mogelijk beperkt worden.
- ▶ **Terugkeer begrotingsdiscipline:** We blijven inzetten op een gezond en prudent macro-economisch beleid door alle EU-lidstaten binnen de EU. We willen dat alle lidstaten werk maken van het afbouwen van hoge schulden en terugkeren naar begrotingsdiscipline. De Europese Commissie treedt daarbij sneller op tegen lidstaten die begrotingsafspraken niet nakomen.

Nederland beschermen in een digitale wereld vol dreigingen

Nationale en internationale veiligheid zijn meer dan ooit met elkaar verbonden door digitale dreigingen. Cyberaanvallen, buitenlandse spionage en desinformatie raken direct aan onze vrijheid, economie en democratische rechtsstaat. Nederlanders moeten niet volledig afhankelijk zijn van de technologie om hen heen. De overheid en de hele samenleving moet wennen aan de nieuwe werkelijkheid vol dreigingen en anticiperen op de risico's die dit met zich meebrengt. Nederland wordt dagelijks digitaal aangevallen. Eén succesvolle aanval kan ontwrichtende gevolgen hebben voor Nederland. Daarom wil de VVD dat deze verantwoordelijkheid voor digitale veiligheid serieuze aandacht krijgt in het kabinet.

- ▶ **Toekomstbestendige inlichtingen- en veiligheidsdiensten:** We moeten meer investeren in onze veiligheids- en inlichtingendiensten. Het is van belang dat onze diensten beschikken over voldoende wettelijke bevoegdheden. We maken de Wet op de inlichtingen- en veiligheidsdiensten (Wiv) toekomstbestendig zodat we weerbaar blijven tegen toekomstige en nu nog onbekende dreigingen. Er komt lichter toezicht voor operaties tegen buitenlandse dreigingen en voor het onderscheppen van militaire communicatie, dan voor inlichtingenwerk waarbij Nederlandse burgers rechtstreeks worden onderzocht. Daarnaast verstevigen we de wettelijke grondslag waarmee inlichtingendiensten structureel informatie kunnen delen met private bedrijven en breiden we het personeelsbestand van de diensten fors uit.
- ▶ **Transparantie en weerbaarheid tegen cyberdreiging versterken:** We moeten onze inlichtingendiensten niet alleen fors uitbreiden en versterken, maar hen ook stimuleren om tactische inlichtingen vaker publiek te maken. Juist bij pogingen tot beïnvloeding van politici

of verkiezingen moet maximale openheid het uitgangspunt zijn, zolang dit kan zonder de inlichtingenpositie te schaden. Dit sluit aan bij de eerdere publicatie van de MIVD over Chinese spionagesoftware, waarbij openheid hand in hand ging met versterking van onze cyberveiligheid. We stellen hoge eisen aan digitale weerbaarheid van publieke investeringen en essentiële infrastructuur. We ondersteunen publieke en private organisaties, zoals gemeenten en OV-bedrijven, op het gebied van cybersecurity en willen dat digitale incidenten snel centraal gemeld en opgevolgd worden.

- ▶ **Spionage harder straffen:** Om onze nationale veiligheid te beschermen, blijven we in kritieke sectoren digitale apparatuur weren uit landen met een offensieve cyberagenda. Kritieke sectoren zoals havens, luchthavens telecombedrijven en bewakingssystemen mogen geen technologie uit risicolanden gebruiken. Tegelijkertijd verhogen we de straffen voor statelijke spionage fors. We verbeteren de opsporing, sluiten bedrijven en personen met banden met vijandige regimes uit van strategische sectoren en beperken diplomatieke toegang. Spionage vanuit ambassades wordt niet getolereerd: bij aantoonbare ondermijning gaan we vaker over tot uitwijzing.
- ▶ **We bereiden ons voor op grootschalige digitale aanvallen op vitale sectoren:** Om ons te wapenen tegen dagelijkse cyberaanvallen vanuit landen als Rusland, Iran en China en digitale uitval te voorkomen, bereidt de overheid zich actief voor op grootschalige cyberaanvallen en storingen. We zorgen ervoor dat onze inlichtingendiensten dreigingsinformatie wettelijk sneller en op structurele basis met (vitale) bedrijven mogen delen. Daarbij worden ethische hackers betrokken om kwetsbaarheden op te sporen. We trainen vaker op digitale uitval van vitale sectoren en zorgen ervoor dat vitale sectoren hun draaiboeken voor dit soort omstandigheden klaar hebben liggen.
- ▶ **Verstevigen rol NCTV:** We vergroten de rol en capaciteiten van de Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding en Veiligheid (NCTV) als coördinator in de samenwerking tussen verschillende ministeries en inlichtingendiensten die bezig zijn met het vergroten van onze weerbaarheid.
- ▶ **Buitenlandse beïnvloeding tegengaan:** We beschermen Nederlanders die met buitenlandse beïnvloeding te maken hebben actief, door beperkingen op te leggen aan de lange arm die wordt uitgestrekt naar de diaspora hier, via zaken als diasporabelasting, indoctrinatie op weekendscholen en moskeeën en andere vormen van intimidatie. Ook komt er snel een centraal meldpunt waardoor de overheid sneller kan ingrijpen op meldingen van onveiligheid na buitenlandse inmenging.
- ▶ **Europese samenwerking op cyber en inlichtingen:** De VVD wil een sterke Europese samenwerking op het gebied van cyberveiligheid en inlichtingen. Dreigingen zoals statelijke cyberaanvallen, desinformatie en spionage vragen om een gecoördineerde aanpak waarbij ook samenwerking tussen het bedrijfsleven en inlichtingendiensten nodig is. We willen een Europese "Five Eyes" waarin, binnen een select Europees gezelschap, wordt samengewerkt op inlichtingengebied.
- ▶ **Nederland en Europa moeten minder afhankelijk worden van Amerikaanse software, clouddiensten en datacentra:** De VVD pleit daarom voor versterking van de Europese digitale infrastructuur en eigen technologische alternatieven (Nederlandse en Europese clouds), zodat we onze autonomie behouden, risico's beperken en vitale processen niet in buitenlandse handen leggen.
- ▶ **Snelle hulp bij ransomware aanval:** We moeten ondernemers helpen die slachtoffer zijn van ransomware aanvallen. Om verdere schade te voorkomen is het van belang dat zij direct informatie en ondersteuning krijgen.
- ▶ **Nederlanders 72 uur zelfvoorzienend:** Elk huishouden moet zich 72 uur kunnen redden bij uitval van stroom, water of bevoorrading. Ieder huishouden bezit een nationaal noodpakket met essentiële middelen als voedsel, EHBO en een radio.
- ▶ **Fysieke noodinformatie:** We brengen noodinformatie terug in het straatbeeld. Er komen vaste informatiepunten met fysieke kaarten en crisisposters, op plekken zoals supermarkten, scholen en gemeentegebouwen. Ze tonen vluchtroutes, opvanglocaties, contactpunten

en instructies in pictogrammen en meerdere talen. Dit is van grote waarde voor ouderen en mensen die minder digitaal vaardig zijn. We zorgen dat deze informatiepunten er niet alleen in steden komen, maar juist ook in dorpen en regio's. Zo blijft iedereen bereikbaar en geïnformeerd. In overleg met de veiligheidsregio's wordt bezien hoe de lichtsirenes toekomstbestendig en effectief kunnen blijven bestaan.

We stellen onze energie veilig

Energiebeleid is veiligheidsbeleid. We moeten snel onafhankelijk worden om te voorkomen dat onvrije landen grip hebben op onze energie(rekening). Voor een veilige toekomst en een florerende economie is een weerbaar en onafhankelijk energiesysteem onmisbaar. Daarbij komt dat de energie-infrastructuur en -voorziening in tijden van oorlog een belangrijk doelwit zijn, met grote gevolgen voor burgers. Energiebeleid is dan ook een defensievraagstuk geworden.

- ▶ **We worden onafhankelijk van energie uit onvrije landen:** We bouwen onze energie-afhankelijkheid van onbetrouwbare landen als Rusland zo snel mogelijk af. In plaats daarvan vergroten we onze eigen energieproductie en sluiten we strategische partnerschappen met bevriende landen als Noorwegen en Denemarken. We gaan meer eigen energie produceren. We zetten daarom vol in op kernenergie, dit is een betrouwbare en stabiele energiebron die ons helpt om onafhankelijker te worden. Daarnaast speelt opslag ook een belangrijke rol in het vergroten van onze onafhankelijkheid. We zetten hier dan ook op in, bijvoorbeeld door de batterijfunctie van valmeren te onderzoeken.
- ▶ **Gaswinning op eigen bodem gaat door:** Zolang we nog gas gebruiken, willen we hiervoor niet afhankelijker worden van andere landen. Daarom blijven we inzetten op gaswinning uit kleine velden op land en op de Noordzee. Dit doen we op een veilige manier, waarbij de regio meeprofiteert van de voordelen. Het Groninger gasveld blijft gesloten.
- ▶ **We stellen onze grondstoffenbehoefte veilig:** Om onze onafhankelijkheid te vergroten, moeten we zoveel mogelijk kunnen voorzien in onze eigen Europese grondstoffenbehoefte. Dit betekent dat er actief beleid moet worden gevoerd om in Nederland en de EU te starten met de raffinage van aardmetalen. Tot slot zorgen een circulaire economie en hergebruik ervoor dat we minder grondstoffen nodig hebben. Alle kansen die hier liggen, moeten we dan ook verzilveren en bevorderen. We zien ook water en afval als grondstof en pakken de kansen van de circulaire economie.
- ▶ **We bereiden ons voor op klimaatverandering:** Voor een weerbare en veilige toekomst moeten we ons voorbereiden op klimaatverandering. Dat betekent dat we bij ruimtelijke inrichting de gevolgen van klimaatverandering meenemen. Ook houden we in ons ruimtelijk ontwerp rekening met extreme weersomstandigheden. Om overstromingen te voorkomen, zorgen we ervoor dat uiterlijk 2050 alle dijken en keringen zijn verstevigd. Het dijkversterkingsprogramma van het Rijk en de waterschappen om ons tegen de rivieren en de Noordzee te beschermen, zetten we door en waar dat mogelijk is, versnellen we deze aanpak.

Vrijhandel met spierballen

Vrijhandel is de motor van onze welvaart, maar in de nieuwe geopolitieke realiteit is handel ook een wapen. Daarom kiest de VVD voor vrijhandel met spierballen. We moeten strategisch soeverein zijn, niet naïef autonoom. Als handelsland zullen we nooit volledig onafhankelijk zijn, maar we moeten wel zelf de baas zijn over onze veiligheid en economie. Daarom verkleinen we onze afhankelijkheden, investeren we in Europese productiecapaciteit en beschermen we onze vitale ondernemers.

- ▶ **Vrijhandel met spierballen:** Als handelsland is openheid ons uitgangspunt. Maar we hebben te vaak gezien dat deze openheid wordt misbruikt door landen die zelf hun markt afschermen of met oneerlijke staatssteun onze ondernemers benadelen. Dat is naïef en onacceptabel. Daarom kiezen we voor vrijhandel met spierballen. Tegenover landen die de spelregels

schenden, treden we hard op. Gerichtte importheffingen of andere maatregelen kunnen noodzakelijk zijn om onze strategische sectoren te beschermen. We steunen de Europese Commissie om deze instrumenten in te zetten om zo een gelijk speelveld af te dwingen.

- ▶ **Meer handelsverdragen om onze afhankelijkheden af te bouwen:** We zetten vol in op nieuwe handelsverdragen met snelgroeiende economieën als India en de Verenigde Arabische Emiraten. Het is daarom onacceptabel dat het Mercosur-verdrag met Zuid-Amerika wordt geblokkeerd. Dit verdrag is een cruciaal wapen voor onze strategische soevereiniteit: het geeft ons toegang tot kritieke grondstoffen en bindt Zuid-Amerikaanse landen aan Europa in plaats van aan China of Rusland. Tegelijkertijd helpt het ons onze afhankelijkheden voor kritieke producten, diensten en grondstoffen van China af te bouwen. Om de belangen van onze ondernemers optimaal te dienen, worden beslissingen over nieuwe handelsmissies en -akkoorden altijd in nauwe afstemming met het ministerie van Economische Zaken genomen.
- ▶ **Bescherming van onze economische kroonjuwelen:** Nederland is een wereldspeler in sleuteltechnologieën als fotonica, quantumcomputing en biotechnologie. We moeten alles op alles zetten om deze sleuteltechnologieën in Nederland te houden. Alleen zo koesteren en beschermen we onze voorsprong. We blijven exportbeperkingen strategisch inzetten om landen als China en Iran de toegang tot sensitieve technologieën te ontfangen. Ook scherpen we de screening aan van studenten en onderzoekers uit hoog-risicolanden die toegang willen tot deze gevoelige technologiegebieden. We breiden ons instrumentarium uit om onze meest vitale ondernemers te beschermen en ongewenste overnames die onze nationale veiligheid schaden, te voorkomen.

Missie 4: Orde op zaken voor een vrij en veilig Nederland

Onze vrije
waarden
beschermen
in onze
democratische
rechtstaat

► Missie 4: Orde op zaken voor een vrij en veilig Nederland

Onze vrije waarden beschermen in onze democratische rechtsstaat

Dit is wat we gaan doen om onze vrije waarden te verdedigen:

- **Veilig thuis, op straat en in de wijk:** we investeren in de nationale politie en zorgen ervoor dat onze agenten over voldoende uitrusting en opsporingsbevoegdheden beschikken. Om femicide te stoppen, komen we met een integrale aanpak tegen vrouwenmoord, waaronder het invoeren van Clare's law. We maken van de online wereld een veiligere plek door grip te krijgen op sociale mediabedrijven en schadelijke content te verbieden. Relschoppers die het demonstratierecht misbruiken worden steviger aangepakt. En we blijven ons onverminderd inzetten om de georganiseerde misdaad te verslaan, zoals met het uitbreiden van de kroongetuigenregeling.
- **Strenger, sterker en effectiever asielbeleid:** Nederland is op dit moment verplicht om iedereen die hier asiel aanvraagt in ieder geval tijdelijk op te vangen. De VVD wil dit systeem fundamenteel veranderen: vluchtelingen kunnen alleen nog via hervestiging naar Nederland komen. Dit betekent dat er niet meer in Nederland asiel kan worden aangevraagd. Het jaarlijks aantal hergevestigde vluchtelingen wordt gebaseerd op draagkracht, en kan dus ook nul zijn.
- **Nieuwkomer aan het werk, niet aan de kant:** werk is het allerbelangrijkste instrument om ervoor te zorgen dat mensen meedoen in de samenleving en om te voorkomen dat ze afglijden in de criminaliteit of het fundamentalisme. De VVD wil dat elke nieuwkomer direct bij het krijgen van huisvesting een leerwerkplek of startbaan krijgt aangeboden en we verhogen de taaleis voor naturalisatie naar het basisoniveau voor de werkvloer.
- **Nederland liberaler en vrijer maken:** we trekken een grens als de vrijheid van geweten, religie of lichamelijke integriteit wordt bedreigd. Dan kijken we niet weg, maar treden hard op. Daarom willen we een verbod op maagdenvlieshersteloperaties, een strenge toets op tewerkstellingsvergunningen voor buitenlandse geestelijken en stoppen we de wildgroei aan nieuwe orthodoxe scholen door de Wet meer ruimte voor nieuwe scholen te schrapen.

Onze democratische rechtsorde en vrije waarden zijn het beschermen waard

Op Koningsdag en Bevrijdingsdag vieren we ons Nederlanderschap en onze vrijheid. We struinen over rommelmarkten, eten tompoucen of drinken een biertje op bevrijdingsfestivals. Maar het Nederlanderschap is veel meer dan deze, soms wat cliché, tradities. Het is een cultuur, een geschiedenis en een set van waarden die diep verankerd liggen in wie we zijn. Vrijheid, verdraagzaamheid, verantwoordelijkheid, gelijkwaardigheid en sociale rechtvaardigheid. Dat zijn geen vage concepten die je nog van maatschappijleer kent, maar de bouwstenen van onze samenleving.

Toch lijken geluiden in onze samenleving die waarden steeds vaker te relativiseren. Alsof het ongemakkelijk is om trots te zijn op ons land. Alsof het fout of verkeerd is om te spreken over vrije waarden en beschaving. Terwijl onze waarden ons juist sterk maken en ons onderscheiden van landen waar de vrijheid bij de voorkeur ophoudt, of waar ondermijning, geweld en groepsdruk het laatste woord hebben. Nederland is Nederland geworden omdat we ooit opstonden voor onze vrijheid en nooit gestopt zijn deze te verdedigen. Op cruciale momenten kozen we keer op keer voor onze vrijheid. Die keuze zullen we opnieuw moeten maken.

Op onze vrijheid en veiligheid moeten we trots en zuinig zijn. Het is wat Nederland uniek maakt.

De vrijheid om jezelf te zijn, je uit te spreken en je leven te leiden zoals je dit zelf wil. De veiligheid van de democratische rechtsstaat die je beschermt tegen de willekeur van de staat. Deze fundamentele waarden waarop ons land is gebouwd staan vandaag de dag onder druk. Zij worden door allerlei krachten bewust en systematisch aangevallen. We hebben te maken met criminele afrekeningen in woonwijken, explosies in portieken en ondertussen wordt de volgende generatie meedogenloze criminelen klaargestoomd door jongens van elf jaar online te ronselen. Taferelen die in ons land lange tijd voor onmogelijk werden gehouden, zijn inmiddels harde werkelijkheid.

Enkele van de ergste klappen voor onze rechtsstaat zijn de dreigingen richting de hoeders van deze rechtsstaat, zoals burgemeesters, rechters, officieren, journalisten en politici. En de moorden die we in ons land hebben gezien. Directe aanvallen, bedoeld om onze rechtsgang te ontwrichten en anderen angst aan te jagen. Lange tijd leek de georganiseerde misdaad normale burgers niet te raken. Wie zich niet in criminaliteit mengde had er eigenlijk geen last van. Criminelen vormden alleen een gevaar voor andere criminelen. Maar inmiddels vermengt de georganiseerde criminaliteit zich steeds meer met onze samenleving.

Het is duidelijk: onze vrije en veilige democratische rechtsstaat staat onder druk. Maar onze vrije manier van leven is niet onderhandelbaar. Dat geldt ook voor de mensen die het recht op demonstratie – een groot goed in onze rechtsstaat – misbruiken door gevaarlijke situaties te creëren op snelwegen of door universiteitsgebouwen te bezetten. Deze groepen lijken het vermogen niet meer te hebben om met elkaar in gesprek te gaan.

Hierbij spelen sociale media een grote rol. Zij hebben de manier waarop wij met elkaar kunnen communiceren en contact leggen over het algemeen positief beïnvloed. Maar er zitten ook nare en gevaarlijke kanten aan. Online haat, antisemitisme en racisme, nepnieuws en bedreigingen, en online radicalisering zijn hier overduidelijke voorbeelden van. Er is een compleet parallelle wereld ontstaan die zich slecht verhoudt tot onze werkelijke fysieke wereld, die wél gekaderd is door wetten en sociale omgangsregels. Polarisatie is een zeer lucratief verdienmodel geworden. En onvrije landen maken daar dankbaar gebruik van, door hier hun boodschappen van haat en onverdraagzaamheid te verspreiden.

Dat onze vrije en veilige manier van samenleven onder druk staat, blijkt helaas ook keer op keer uit de toename van onder meer Jodenhaat, moslimhaat, vrouwenhaat en homohaat. In steeds meer schoolklassen is de Holocaust onbespreekbaar. In Amsterdam accepteert minder dan de

helft van de leerlingen homoseksualiteit. Sommige mensen, vaak zelfs hier geboren, zijn totaal vervreemd van ons land opgegroeid.

Dit alles is (te) vaak een gevolg van slechte integratie en dat is onacceptabel. Iedereen die in ons vrije land woont en wil wonen, dient zich aan te passen aan waar Nederland al eeuwen voor staat: vrijheid en hard werken. Mensen die hier wonen en volop willen meedoen, vinden ons aan hun kant – ongeacht hun afkomst. Niet mee kunnen doen is een probleem dat we graag helpen oplossen. Maar niet mee willen doen, accepteren we nooit. Alleen als iedereen meedoet, met onze vrijheden en door je best te doen, kunnen we er in dit land samen iets van maken. De VVD vraagt dat van iedereen. Mensen die in de weg staan dat anderen meedoen, door ze klein te houden of te indoctrineren, hebben aan ons een verkeerde.

We moeten de komende jaren orde op zaken stellen om onze vrije waarden te beschermen en weer met trots uit te dragen. Dat moeten we in de eerste plaats doen door meer grip te krijgen op wie hier binnenkomt. Daarom bepalen we zélf voor wie er hier plek is en wie niet. Daarvoor nemen we stevige maatregelen.

De VVD kiest voor een samenleving waarin we trots zijn op onze vrijheden en die onvoorwaardelijk verdedigen. Wij kiezen voor een samenleving waarin onze vrijheden bovengeschiedt zijn aan het zogenaamde recht om je niet beledigd te voelen. Waar we geweld tegen politieagenten of anderen bestraffen in plaats van nuanceren. Want we buigen niet voor kwalijke ideologieën en religieuze dogma's die de emancipatie van LHBTIQ+'ers en vrouwen honderd jaar terug in de tijd duwen. Als we niet staan voor de vrijheid van elke Nederlander om zichzelf te zijn en zich te ontwikkelen, ongeacht milieu en achtergrond, hoe inclusief zijn we dan nog? Hoe vrij zijn we dan nog? We zullen nieuwkomers ervan moeten overtuigen dat LHBTIQ+'ers en vrouwen in ons land dezelfde rechten hebben als zij die dat niet zijn.

We kiezen daarom voor een land van wetten en waarden; niet van wegstokers en weglopers. Dat doen we niet om mensen buiten te sluiten, maar om onze persoonlijke vrijheid te beschermen. Zo zorgen we ervoor dat de vrijheid van meningsuiting, gelijke rechten en veiligheid niet alleen op papier bestaan, maar voelbaar zijn op straat, op school en thuis. We vragen van iedereen die hier blijft dat ze onze wetten respecteren en onze samenleving versterken. We maken heldere afspraken over integratie: die is niet vrijblijvend, maar een plicht. We staan pal voor de agenten en diensten die ons veilig houden, en we geven ze de ruimte en middelen om te doen wat nodig is. En we zeggen eerlijk: wie onze waarden structureel afwijkt, of zich zelfs tegen onze samenleving keert, heeft hier geen toekomst. Zo bouwen we aan een vrij en veilig Nederland dat niet bezwijkt onder haar eigen tolerantie voor het intolerante.

Een veilig Nederland: thuis, op straat en in de wijk

Wij willen de samenleving veiliger maken. Als we de veiligheid achter de voordeur, op straat en in de wijk willen vergroten, als we onze waarden en vrijheden willen beschermen, dan hebben we mensen nodig die optreden als dat nodig is. We zijn dan ook trots op alle politieagenten en handhavers die elke dag de straat op gaan om ons land veilig te maken. Zij verdienen ons respect en onze waardering.

- ▶ **We investeren in de nationale politie:** We breiden de uitrusting van gewelds- en verdedigingsmiddelen van de Mobiele Eenheid uit en zorgen ervoor dat de politie over voldoende opsporingsbevoegdheden beschikt, zoals het undercover mee kunnen kijken in (besloten) online groepen. Ook moeten we moderne ontwikkelingen die behulpzaam zijn bij de opsporing, zoals AI, zoveel mogelijk doorontwikkelen. De politie stelt een plan op voor behoud, werving en omscholing en intensificeert de samenwerking met boa's, private beveiligers, mbo's en hbo's om de werkdruk te verlagen en de instroom ook de komende jaren op peil te houden.
- ▶ **Trots op onze politie, boa's en brandweer:** We zijn trots op alle mensen die zich inzetten voor onze veiligheid. Het is belangrijk dat de politie over de mensen en juiste middelen beschikt om haar werk te doen. We willen sneller regelen dat gekwalificeerde en bekwame boa's en boswachters in het buitengebied aanvragen kunnen doen om te beschikken over verdedigingsmiddelen. Ons brandweerkorps bestaat voor een groot deel uit vrijwilligers. Mannen en vrouwen die zich naast hun normale baan inzetten voor onze veiligheid. Zonder vrijwilligers kan de brandweer niet functioneren. Het is daarom belangrijk dat de vrijwillige brandweer in de huidige vorm mogelijk blijft. Verder zetten we ons maximaal in om de huidige vrijwilligers te behouden en nieuwe te werven.
- ▶ **Femicide stoppen:** Er komt een integrale aanpak tegen vrouwenmoord met specifieke aandacht voor de daaraan voorafgaande rode vlaggen zoals online, economisch en psychisch geweld. Zo verbeteren we de mogelijkheid om een huisverbod op te kunnen leggen. Ook de mogelijkheden om informatie te delen tussen private en publieke instanties worden verbeterd. Potentiële daders krijgen sneller een verplicht hulptraject opgelegd zodat ze uit huis zijn. Indien nodig wordt een preventieve enkelband toegepast. Er komt een 24/7-hulplijn meldpunt femicide waar signalen van rode vlaggen voor femicide sneller en beter worden opgepakt. Partners en mensen in hun omgeving die vermoedens hebben van mogelijk geweld krijgen, naar voorbeeld van de Britse Clare's law, de mogelijkheid om bij de politie na te vragen of iemand een gewelddadig verleden heeft. Er komt een eenduidige aanpak voor stalking met specifieke aandacht voor digitale stalking. Ook stellen we psychisch geweld strafbaar, zodat controle en intieme terreur als een van de rode vlaggen van femicide, zelfstandig strafbaar worden gesteld. Dit alles vormt onderdeel van een brede aanpak om (seksueel) grensoverschrijdend gedrag en (seksueel) geweld tegen vrouwen aan te pakken. Dit doen we door in te zetten op preventie, signalering en slachtofferhulp. Ook als het gaat om straatintimidatie. Om de samenwerking tussen verschillende ministeries en organisaties die bezig zijn met het bestrijden van femicide te coördineren, komt er een Nationaal Coördinator
- ▶ **Zorgvuldige regulering van sekswerk:** We willen dat sekswerk goed wordt gereguleerd, met respect voor persoonlijke keuzevrijheid van mensen. Sekswerk moet een vrije en weloverwogen keuze zijn, zonder dwang of uitbuiting. We stimuleren een veilige en toegankelijke meldstructuur, zodat signalen van misstanden snel en effectief kunnen worden opgepakt.
- ▶ **Straatintimidatie:** Er komen daderprofielen en meer cameratoezicht om de handhaving op de strafbaarstelling van straatintimidatie nog effectiever te maken.
- ▶ **We pakken ordeverstorende acties aan:** We maken een scherper onderscheid tussen (vreedzame) demonstraties en ordeverstorende acties. Om het demonstratierecht te beschermen moeten we relschoppers identificeren die het demonstratierecht misbruiken

om strafbare feiten te plegen en hen niet straffeloos laten weggelaten. Daartoe moderniseren we de wet op de openbare manifestaties en zetten we camera's met gezichtsherkenning in. Er komt een verbod op gezichtsbedekkende kleding en we stellen het blokkeren van vitale infrastructuur strafbaar. Het betuigen van steun aan verboden organisaties, zoals in het openbaar onder het mom van het demonstratierecht met vlaggen van terroristische organisaties zwaaien, wordt strafbaar gesteld. Zowel offline als online.

- ▶ **Aanpak van bedrijfsbezettingen of erfbetreding door activisten:** Ook activisten hebben van andermans eigendommen af te blijven. Daarom gaan we de wet aanscherpen, zodat wanneer ordeverstoringen activisten zich illegaal toegang verschaffen tot woningen, stallen, erven, universiteiten of bedrijven, dat voortaan wordt gekwalificeerd als inbraak.
- ▶ **We willen dat mensen zich meer betrokken voelen bij de veiligheid van hun eigen buurt of stad:** Daarom stimuleren we gemeenten om inwoners uit te nodigen voor deelname aan lokale vrijwilligerskorpsen. Deze vrijwilligers krijgen een degelijke opleiding, zodat ze in noodsituaties zoals grootschalige stroomstoringen, overstromingen of andere crises, de hulpdiensten met praktische taken kunnen ondersteunen. Zo versterken we niet alleen de paraatheid in wijken en dorpen, maar ook het gevoel van gezamenlijke verantwoordelijkheid.
- ▶ **Dienjaar politie:** We onderzoeken hoe we het vrijwilligerskorps op termijn kunnen uitbreiden tot een programma waarin jongeren gedurende een jaar lang – naar voorbeeld van het dienjaar bij defensie – kennis kunnen maken met het werk bij de politie.
- ▶ **Geweld tegen hulpverleners is onaanvaardbaar:** Er komt een taakstrafverbod voor alle daders die geweld plegen tegen politie en hulpverleners. Wie hen fysiek belaagt, krijgt voortaan altijd een gevangenisstraf.
- ▶ **We pakken agressie aan:** Bij agressie en geweld tegen publieke dienstverleners tijdens hun werk wordt in veel gevallen verwacht dat een medewerker individueel aangifte doet bij de politie. Vanuit goed werkgeverschap en het belang van het verhogen van de aangiftebereidheid, wordt voortaan in beginsel altijd aangifte gedaan door de werkgever namens de werknemer.
- ▶ **Onze politie en boa's zijn neutraal:** Wat de VVD betreft is Nederland een seculier land en hoort een uniform voor politieambtenaren en buitengewone opsporingsambtenaren neutraal te zijn, zonder zichtbare symbolen van geloofs- of levensovertuigingen. Het in uniform actief deelnemen aan religieuze bijeenkomsten die zich niet verhouden tot de vrije en seculiere samenleving passen niet bij de neutraliteit die de politie en boa's uit dienen te dragen.
- ▶ **Mensen met verward gedrag:** Jaarlijks ontvangt de politie 150.000 meldingen over mensen met verward gedrag. We nemen maatregelen om de politie te ontlasten en ervoor te zorgen dat deze mensen de hulp krijgen die ze nodig hebben. We onderzoeken samen met politie, woningcorporaties en zorginstellingen/huisartsen hoe één financieringsvorm kan ontstaan voor de hulp aan personen met verward gedrag waarbij desnoods vaker dwang kan worden ingezet om destructieve patronen definitief te doorbreken en iemand niet eerst wetsovertredingen hoeft te begaan voordat de situatie tijdelijk wordt opgelost. Zo beschermen we zowel de patiënt tegen zichzelf maar ook de maatschappij tegen ongewenst gedrag van de patiënt. Daarnaast krijgen burgemeesters meer mogelijkheden om regie te voeren op lokaal veiligheidsbeleid. De mogelijkheden tot het delen van informatie tussen private en publieke instanties worden verbeterd.
- ▶ **Nationale aanpak tegen explosies:** In samenwerking met onder andere politie, Openbaar Ministerie, woningcorporaties en gemeenten slaan we de handen in met een Offensief tegen Explosies. We treffen maatregelen en interventies die zich richten op alle facetten van explosiegeweld: preventie, opsporing en vervolging, nazorg en een lokale aanpak.
- ▶ **Meer ANPR-camera's in grensregio's:** Om beter zicht te houden op wie onze grenzen over gaat, plaatsen we camera's langs landelijke, maar specifiek ook langs kleine wegen in grensregio's die kentekens registreren en vergelijken met een lijst van gezochte kentekens. Zo gaan we mensenhandel en drugssmokkel tegen en maken we onze grensregio's veiliger.
- ▶ **We willen lik-op-stukbeleid:** De politie krijgt de mogelijkheid om naast lichte verkeersovertredingen (op grond van de Wet Mulder) ook lichte strafbare feiten zoals lichte

winkeldiefstallen zelfstandig af te doen. Hiermee wordt sneller lik-op-stukbeleid gevoerd, wordt de strafrechtketen ontlast en kunnen ondernemers hun schade sneller verhalen.

- ▶ **Bedrijven en baasjes dragen verantwoordelijkheid voor het welzijn van hun dieren:** Dierenmishandeling pakken we aan met heldere kaders en effectief toezicht. We willen direct uitleesbaar cameratoezicht in slachthuizen. Met kwaliteitscriteria voor fokkers en een landelijke database helpen we baasjes van honden en katten bij aankoop een geïnformeerde keuze te maken, waarbij dierenwelzijn en gezondheid leidend zijn in plaats van raszuiverheid of uiterlijke kenmerken. Net als bij honden komt er een chipplicht voor katten. Het aantal bijtincidenten door risicohonden pakken we aan en wordt bijgehouden in een landelijk registratiesysteem en daar waar passend wordt strafrechtelijk opgetreden tegen de eigenaar van de hond.

Een veilige offline-wereld begint online

Sociale media en internet zijn een steeds groter deel van ons leven uit gaan maken. Zij hebben ons veel gebracht, maar we hebben te lang onze ogen gesloten voor de negatieve effecten ervan. We moeten niet alleen offline, maar ook juist online de veiligheid verbeteren.

- ▶ **Zwaarder straffen cybercriminelen:** Om recht te doen aan de toegenomen schaal en impact van cybercriminaliteit, verhogen we de maximale straf van vier naar acht jaar. Op deze manier sluiten de straffen beter aan bij de ernst van dit type misdrijven en brengen we de strafmaat voor cybercriminaliteit in lijn met de schade die het veroorzaakt.
- ▶ **Meer zeggenschap over gebruik deepfakes:** Onze huidige wet- en regelgeving sluit niet in voldoende mate aan bij alle nieuwe toepassingen op het gebied van deepfakes. We passen onze wetgeving hierop aan zodat mensen meer zeggenschap krijgen over hun eigen portret en stem. Seksuele deepfakes worden altijd binnen een uur op verzoek van het slachtoffer offline gehaald.
- ▶ **Grip op sociale media:** We omarmen het leeftijdsadvies voor het gebruik van sociale media en werken een effectief social media verbod uit voor jongeren. Grote platforms als X, Instagram en Facebook worden onder streng toezicht gebracht; ze moeten transparantie geven over algoritmes en inkomsten en zich houden aan onze wetgeving. Verslavende en schadelijke algoritmes die als voedingsbodem fungeren voor haat en extremisme worden verboden, omdat ze polariserende content bevoordelen.
- ▶ **Wat offline niet mag, staan we ook online niet toe:** Het delen van content van gedragingen die in de fysieke wereld strafbaar zijn, zoals bijvoorbeeld dierenmishandeling, staan we online ook niet toe. We onderzoeken of we deze content kunnen verbieden en verwijderen.
- ▶ **Online gokken:** We hervormen de Wet kansspelen op afstand om gokverslaving tegen te gaan. We geven de Kansspelautoriteit meer bevoegdheden om toezicht te houden op online kansspelaanbieders en handhavend op te treden. Ook moet er in overleg met andere Europese lidstaten een creatieve aanpak komen om illegale gokbedrijven tegen te gaan die aansluit bij de aanpak van criminele netwerken.
- ▶ **Het online beschermen van de openbare orde:** Om verstoringen van de openbare orde te voorkomen en te beperken, krijgen burgemeesters de bevoegdheid om relschoppers die online oproepen plaatsen om te gaan rellen het bevel te geven om hun berichten te verwijderen.
- ▶ **Online fraude:** We versterken de integrale aanpak van online fraude met meer mogelijkheden voor publiek-private samenwerking om het te voorkomen, terug te dringen en om slachtoffers te ondersteunen bij het verhalen van hun schade.

De georganiseerde misdaad verslaan

De afgelopen jaren hebben we belangrijke stappen gezet met forse investeringen in de aanpak van de georganiseerde misdaad, maar we zijn er nog niet. Onze democratische rechtsstaat wordt nog steeds dagelijks ondermijnd door drugscriminelen. Zij mogen nooit winnen. Nog

te vaak staat het belang van privacy van een crimineel boven het veiligheidsbelang van ons allen. We zetten naar voorbeeld van de Italiaanse anti-maffia aanpak in op het stap voor stap ontmantelen van criminele netwerken en hun criminele verdienmodellen. Jongeren laten we zien dat criminaliteit niet loont en jongeren die uit de criminaliteit willen stappen bieden we hulp.

- ▶ **We beschermen onze hoeders van de rechtsstaat:** We steunen de vernieuwing van het stelsel bewaken en beveiligen. We zorgen ervoor dat investeringen in het stelsel niet ten koste gaan van andere prioriteiten op het gebied van veiligheid. De bewakers en beveiligers van de DKDB, HRB, BSB en diensten krijgen de waardering die zij verdienen.
- ▶ **We breiden de kroongetuigenregeling uit:** Om criminele netwerken volledig te ontmantelen, heeft de opsporing informatie van kleine criminelen over het criminele netwerk nodig. We breiden daarom de kroongetuigenregeling uit. Tegelijk breiden we ook het kader voor de bescherming van getuigen en hun familie uit.
- ▶ **Crimineel vermogen afpakken, ook wanneer een strafrechtelijke veroordeling (nog) niet mogelijk is:** We maken het mogelijk dat criminele winsten worden afgepakt van verdachten die nog niet strafrechtelijk zijn veroordeeld, bijvoorbeeld omdat een verdachte gevlucht, ziek, overleden of ontoerekeningsvatbaar is. En anders van hun erfgenamen.
- ▶ **Rotterdamse patseraanpak:** We breiden de Rotterdamse patseraanpak landelijk uit. Door heel het land worden acties georganiseerd waarbij gemeente, politie, douane, FIU en FIOD samenwerken om spullen af te pakken die met crimineel verkregen geld gekocht zijn. Wie een BMW rijdt van 200.000 euro, geregistreerd staat met een uitkering en niet kan uitleggen hoe dat kan, loopt de kans dat de auto wordt afgepakt. Drugscriminaliteit heeft een verwoestend en ondermijnend effect op onze samenleving en ontwricht onze democratische rechtsstaat. De Rotterdamse campagne om jongeren voor te lichten over de gevolgen van drugsgebruik wordt landelijk uitgerold.
- ▶ **Preventie met gezag:** We moeten er alles aan doen om te voorkomen dat jongeren afglijden naar zware criminaliteit. We zetten het programma Preventie met gezag voort met meer aandacht voor verschillende regio's. Daarbij blijven we inzetten op bewezen effectieve maatregelen en gerichte interventies. We versterken de jeugdstrafrechtketen op landelijk niveau en investeren in wijkrechercheurs en jeugdboa's lokaal.
- ▶ **Heropvoedprogramma's:** We brengen jonge criminelen weer verantwoordelijkheid, discipline en respect bij door deelname aan een heropvoedprogramma van Justitie in samenwerking met gemeenten, politie en defensie-veteranen. Wie het programma succesvol afrondt, krijgt de kans om te solliciteren naar een passende functie bij defensie, de politie of op een andere plek bij de overheid. Zo bieden we jonge criminelen perspectief op een baan en persoonlijke ontwikkeling en zorgen we ervoor dat de keuze voor het criminele pad en het snelle geld minder aantrekkelijk wordt.
- ▶ **Het vergroten van ouderbetrokkenheid bij criminele jongeren:** Ouders die wel kunnen, maar niet willen bijdragen aan het voorkomen dat jongeren afglijden naar de zware criminaliteit, worden strenger aangepakt en kunnen een bestuurlijke boete krijgen.
- ▶ **Stevige aanpassingen van het jeugdstrafrecht:** De maximale straffen gaan omhoog en rechters krijgen meer ruimte om het volwassenenstrafrecht toe te passen op zestien- en zeventienjarigen die zeer ernstige gewelds- of zedenmisdrijven plegen. Jeugd-tbs moet worden omgezet naar volwassenen-tbs als jongeren nog steeds risico's voor zichzelf en de samenleving vormen.
- ▶ **Informatiedeling boven privacy:** We verbeteren de mogelijkheden voor publieke en private instanties om informatie te delen met het oog op de aanpak van ondermijning en het voorkomen van (online) fraude. Signalen van witwassen, (vastgoed)fraude of ondermijning kunnen op dit moment namelijk in de praktijk niet worden gedeeld, met als resultaat dat criminelen vrij spel hebben.
- ▶ **Verstandig drugsbeleid:** We wachten de resultaten van het experiment gesloten coffeeshopketen af, voordat we een definitief besluit nemen over het vervolg hiervan. In de tussentijd willen we wel dat burgemeesters meer mogelijkheden krijgen en actief benutten

om overlastgevende coffeeshops te sluiten.

Een veilig gevangeniswezen

Als gevolg van een tekort aan cellen zijn het afgelopen jaar gedetineerden eerder naar huis gestuurd of duurde het langer voordat zij hun straf uit konden zitten. Investeren in het gevangeniswezen is nodig om dit tekort aan celcapaciteit tegen te gaan. Bovendien blijft het tegengaan van voortgezet crimineel handelen vanuit detentie topprioriteit. Maximale beperking van criminele kopstukken en andere deelnemers van criminele netwerken blijft daarbij het uitgangspunt.

- ▶ **Investeren in gevangeniswezen:** Het kan niet zo zijn dat criminelen naar huis gestuurd worden omdat er onvoldoende celcapaciteit in Nederland is. Vooruitlopend op de opening van nieuwe gevangenissen zoals in Vlissingen, onderzoeken we of we gevangenissen die eerder gesloten werden weer kunnen heropenen, zoals de Penitenciaire Inrichting (PI) in Almere.
- ▶ **Niets naar binnen wat daar niet hoort:** We houden verscherpt toezicht en nemen maatregelen om een einde te maken aan het binnensmokkelen van telefoons, drugs en andere contrabande. Gevangenissen krijgen meer ruimte om drones neer te halen die in no-fly-zones komen.
- ▶ **Videoconferentie als uitgangspunt:** Het gebruik van videoconferentie bij zittingsdagen wordt de hoofdregel bij verdachten in de Extra Beveiligde Inrichting en de Afdelingen Intensief Toezicht. Hiermee beperken we het risico dat deze verdachten uitbreken, brengen we de kosten voor de overheid omlaag en beperken we de overlast voor omwonenden die dit soort risicovolle transporten met zich meebrengen.
- ▶ **Maximaal twee criminele kopstukken:** We gaan misbruik van advocaten als doorgeefluik van berichten tussen criminelen en de buitenwereld tegen. Ook beperken we het aantal criminele kopstukken dat door dezelfde advocaat kan worden bijgestaan tot twee.
- ▶ **Ontsnappingspogingen strafbaar:** Het ontlopen van straf en toezicht door het doorknippen van een enkelband of een ontsnappingspoging uit de gevangenis wordt strafbaar gesteld.
- ▶ **We willen gedetineerden bij laten dragen aan de kosten van hun detentie:** Deze bijdrage stemmen we af op de zwaarte van hun straf en hun financiële situatie. Uiteraard geldt dat deze bijdrage pas betaald wordt nadat alle schadevergoedingen aan slachtoffers en nabestaanden volledig zijn betaald.
- ▶ **We vragen een eigen bijdrage in de forensische zorg (tbs):** Het is oneerlijk dat patiënten die op basis van een strafrechtelijke titel in een instelling verblijven niets hoeven te betalen, terwijl patiënten die in diezelfde instelling verblijven op een civielrechtelijke titel – zoals bijvoorbeeld een zorgmachtiging of vrijwillig – wel aan een eigen bijdrage moeten voldoen. Doordat deze patiënten vaak wel inkomen uit een betaalde baan of uitkering hebben, maar geen vaste lasten, houden we het risico op verslaving in stand en bereiden we patiënten onvoldoende voor op terugkeer in de samenleving. Met het vragen van een eigen bijdrage gaan we dit tegen.
- ▶ **Terugdringen futiele beklagzaken in het gevangeniswezen:** Om de werkdruk van het personeel te verlichten en futiele klachten tegen te gaan, gaan gedetineerden een bijdrage betalen als ze nieuwe beklagzaken willen starten. Als de klacht terecht is wordt de bijdrage niet geïnd.
- ▶ **We wijzen DJI aan als aparte sector:** Op deze manier kan Dienst Justitiële Inrichtingen (DJI) net als de Politie, het Openbaar Ministerie, de Rechtspraak en Defensie zelf arbeidsvoorwaarden afspreken in een aparte cao die beter aansluit bij de behoeften van het personeel.

Nederland moet sterk staan tegen terrorisme

Steeds vaker wordt er openlijk geflirt met terroristische organisaties of ideeën. Terroristische content wordt online gedeeld, Taliban-vlaggen worden meegenomen naar demonstraties en de komende jaren zal een aantal terroristen na het uitzitten van hun straf vrijkomen. We moeten daarom blijven inzetten op het uitwisselen van relevante informatie tussen politie, gemeenten, zorginstellingen en gevangenen. Alle relevante informatie moet tijdig kunnen worden gedeeld om (online) radicalisering tegen te gaan en aanslagen te voorkomen.

- ▶ **Verbieden terroristische organisaties:** We zorgen ervoor dat terroristische organisaties in Nederland en in de EU zo snel mogelijk kunnen worden verboden. We introduceren een bestuurlijk verbod op ondermijnende organisaties en passen artikel 2:20 van het Burgerlijk Wetboek aan. Zo wordt het naar Duits voorbeeld sneller mogelijk een vereniging of organisatie zoals Samidoun, de PFLP en andere antirechtsstatelijke, anti-LHBTIQ+ en antisemitische organisaties te ontbinden en verboden te verklaren.
- ▶ **Versterken aanpak online radicalisering:** Om te voorkomen dat jongeren online radicaliseren, wordt er strakker online gehandhaafd. Terroristische en andere strafbare content dient altijd binnen één uur na een bevel van de toezichthouder offline te zijn gehaald. Platforms die hier niet aan voldoen krijgen hogere boetes.
- ▶ **Straf voor uitreizigers:** We verruimen de definitie van deelname aan een terroristische organisatie. Het voeren van een gemeenschappelijk huishouden met een strijder van IS of andere terroristische organisatie moet worden bestraft. Het afreizen naar terroristisch gebied zonder journalistiek doel en zonder toestemming van Nederland wordt strafbaar gesteld.
- ▶ **Verlies Nederlanderschap na veroordeling terroristisch misdrijf:** Wie zich aansluit bij een terroristische organisatie, verliest wat ons betreft altijd het Nederlanderschap.
- ▶ **Een leven lang toezicht:** De komende jaren komen een aantal gedetineerden vrij die voor terroristische misdrijven zijn veroordeeld. Als in deze gevallen geen maatregelen zijn opgelegd op grond van de Wet langdurig toezicht, dan moet de rechter hier alsnog naar kijken. Op deze manier kunnen terroristen indien nodig levenslang toezicht krijgen. Terroristen van wie de Nederlandse nationaliteit is afgenomen en na hun straf moeten vertrekken, krijgen tot hun vertrek uit Nederland een enkelband zodat instanties kunnen monitoren waar ze verblijven.

Een veilige rechtspraak

Nederland staat al jaren hoog op de internationale lijstjes bij de toegang tot het recht, de kwaliteit van de opsporing en de rechtspraak. Toch zien we in de praktijk grote problemen bij alle organisaties in de strafrechtketen. Aangiften die te lang op de plank blijven liggen, slachtoffers die zich niet gehoord voelen, winkeliers die hun schade niet kunnen verhalen op daders en verdachten en slachtoffers die soms jaren moeten wachten op een uitspraak. De als gevolg daarvan ervaren straffeloosheid heeft een ondermijnend effect op de moraal in de samenleving. Een inhaalslag is nodig om de effectiviteit van de handhaving te verhogen. Samenwerking tussen organisaties in de strafrechtketen moet worden verbeterd met gebruik van digitalisering en artificiële intelligentie.

- ▶ **Investeren in de strafrechtketen:** We blijven gericht investeren in de strafrechtketen. Daarbij letten we op dat de extra investeringen ook leiden tot grotere effectiviteit in de samenwerking tussen organisaties die de pakkans vergroot.
- ▶ **We verruimen de inzet van strafbeschikkingen:** Als lichte strafbare feiten worden afgedaan met een strafbeschikking, dan kunnen rechters meer zware gewelds- en zedenzaken afdoen. Slachtoffers moeten wel actief worden betrokken bij de keuze voor een strafbeschikking.
- ▶ **Echte steun voor slachtoffers:** We zorgen ervoor dat slachtoffers van misdrijven en hun nabestaanden door alle betrokken professionals altijd met respect, zorgvuldigheid en aandacht worden behandeld en dat hun positie tijdens en na het strafproces wordt verbeterd. De afgelopen jaren hebben slachtoffers er rechten bijgekregen, maar in de praktijk

kunnen zij die nog niet goed uitoefenen. Slachtoffers moeten in het nieuwe Wetboek van Strafvordering meer mogelijkheden krijgen om hun rechten af te dwingen door middel van effectieve rechtsmiddelen en remedies. Net zoals deze er zijn wanneer rechten van verdachten worden verwaarloosd door Rechtspraak en OM. Ook introduceren we een zelfstandig gebiedsverbod voor daders van ernstige gewelds- en zedenmisdrijven.

- ▶ **Gespecialiseerde rechtbanken:** We onderzoeken of het mogelijk is om gespecialiseerde rechtbanken in te stellen die zich bezig houden met geweld in huiselijke kring, of dit soort zaken vaker in speciale combizittingen te behandelen. Alle betrokken partijen zijn dan gelijktijdig betrokken in een procedure die gaat over de strafrechtelijke en familierechtelijke aspecten van de zaak, waar bijvoorbeeld ook een contactverbod of huisverbod kan worden opgelegd. Als de zaak daarvoor geschikt is, dan wordt ook snelrecht toegepast om verdachten eerder te veroordelen en de slachtoffers beter te beschermen.
- ▶ **Toegang tot het recht verbeteren:** We vinden het belangrijk dat de toegang tot het recht gewaarborgd blijft voor iedereen, inclusief de lage- en middeninkomens. Daarom investeren we in de rechterlijke macht en steunen we initiatieven om de sociale advocatuur via de beroepsopleiding aantrekkelijker te maken voor jonge advocaten. Ook stimuleren we samenwerking tussen advocaten en vinden we dat de commerciële advocatuur een bijdrage moet leveren aan de sociale advocatuur.
- ▶ **Terugdringen juridische procedures vanuit de overheid:** Niet elk conflict hoeft te worden opgelost via de rechter. Daarom vinden we het belangrijk dat scherper wordt gekeken of vanuit de overheid echt een juridische procedure moet worden gestart tegen een burger.
- ▶ **Minimumstraffen:** In lijn met landen om ons heen zoals Duitsland, zijn wij voorstander van minimumstraffen voor recidivisten.
- ▶ **Optellen van straffen:** Als iemand meerdere misdrijven pleegt, bijvoorbeeld een woninginbraak en een autodiefstal, krijgt hij niet voor elk misdrijf apart een straf, maar één gezamenlijke straf die altijd lager uitvalt dan wanneer hij voor elk misdrijf een aparte straf zou krijgen. We passen deze regel aan zodat de rechter meer ruimte krijgt om bij deze zaken een straf op te leggen die past bij de ernst van de gepleegde delicten.

Een vrij land waarin iedereen meedoet

Mensen die in Nederland komen wonen genieten van de vrijheid en kansen die ons land biedt. Daarbij hoort in een liberale samenleving ook de verantwoordelijkheid om die kansen te pakken en je aan te passen aan onze normen en waarden. De VVD kijkt niet naar afkomst, maar naar toekomst. Niet naar geloof, maar naar gedrag. Dus iedereen die hier mag blijven, hoort er volwaardig bij. Maar dat geldt niet voor mensen die zich beroepen op cultuur, religie of het verheerlijken van een ander regime, met hun rug naar onze samenleving staan, niet willen meedoen of zelfs anderen onderdrukken. Dan vinden zij ons tegenover zich. Daarom scherpen we het integratiebeleid aan, en zorgen we ervoor dat autocratische en religieuze regimes geen invloed hebben op onze samenleving. Net zo goed pakken we discriminatie aan. Want als je je best doet, is het onacceptabel dat je op basis van je afkomst minder kansen krijgt.

- ▶ **Nederlands spreken is de basis:** De Nederlandse taal spreken is cruciaal om vol mee te doen in onze samenleving. Daarom moet iedereen die Nederlander wil worden dat kunnen. Het is onacceptabel dat migranten die onvoldoende Nederlands spreken Nederlander mogen worden. Daarom willen wij de taaleis voor naturalisatie verhogen naar het basisoniveau voor de werkvloer. Hiermee komt een einde aan vrijstellingen of andere routes waardoor burgemeesters bij een naturalisatieceremonie nu nog regelmatig mensen voor zich krijgen die de eed of belofte niet eens in het Nederlands kunnen uitspreken.
- ▶ **Toegang tot de Nederlandse samenleving alleen bij onderschrijving van Nederlandse cultuur en waarden:** Statushouders die op azc's verblijven komen pas in aanmerking voor andere vormen van huisvesting op het moment dat zij zowel in woord als in daad achter de Nederlandse waarden staan. Hierop wordt vooraf actief en intensief getoetst. Mensen die de uitgangspunten van onze democratische rechtsstaat niet onderschrijven, krijgen geen

Nederlands paspoort. Bij dubbele nationaliteit wordt het Nederlanderschap ingetrokken bij veroordeling voor een misdrijf waarop meer dan vijf jaar gevangenisstraf staat. Om dit te bewerkstelligen worden desnoods internationale verdragen aangepast.

- ▶ **Vrijheid en veiligheid horen bij inburgering:** Vrijheid, verantwoordelijkheid, verdraagzaamheid, gelijkwaardigheid en sociale rechtsvaardigheid zijn de hoekstenen van onze maatschappij. Inburgeringsprogramma's moeten daarom expliciet aandacht besteden aan vrije waarden, zelfbeschikking, antisemitisme, de holocaust en eer-gerelateerd geweld en deze moeten ook centraal staan in de participatieverklaring die inburgeraars moeten tekenen.
- ▶ **Eisen voor naturalisatie flink aanscherpen:** Het verkrijgen van het Nederlanderschap is een enorme gunst. Door het Nederlanderschap krijgt een migrant namelijk – voor altijd – onder meer allerlei rechten en toegang tot voorzieningen. Daar mag behoorlijk wat tegenover staan, waarbij het belang van de Nederlandse samenleving zwaar mee mag wegen. Daarom willen wij de eisen voor naturalisatie fors aanscherpen. Wij willen in ieder geval de standaardtermijn verdubbelen naar tien jaar, de taaleis verhogen naar het basisniveau voor de werkvloer, voor volwassenen een inkomens- of opleidingseis introduceren, de eis stellen dat een aanvrager niet overmatig aanspraak heeft gemaakt op sociale voorzieningen en de eis stellen dat een aanvrager niet in aanraking met justitie mag zijn geweest. De bewijslast ligt bij de aanvrager. Op sommige eisen zijn in beperkte mate uitzonderingen mogelijk als er sprake is van een geestelijke of lichamelijke beperking waardoor aan deze eisen niet voldaan kan worden.
- ▶ **Voor nieuwkomers die de shariawetgeving aanhangen is geen plek in Nederland:** Wij willen dat nieuwkomers expliciet verklaren dat zij de Nederlandse rechtsstaat en de bijbehorende mensenrechten respecteren. Orthodoxe religieuze wetten, zoals de Sharia, mogen daarbij geen leidend uitgangspunt zijn. Daarom moet dit worden opgenomen in de participatieverklaring.
- ▶ **Geen lange armen in Nederland:** Religieuze en maatschappelijke instellingen zoals moskeeën en weekendscholen moeten transparant zijn over hun financiering en deze moet worden stopgezet als blijkt dat daarmee onze rechtsstaat wordt ondermijnd. Als de ondermijning niet stopt wordt de organisatie op grond van artikel 2:20 Burgerlijk Wetboek verboden. Religieuze organisaties mogen in de toekomst niet voor meer dan 50% financieel afhankelijk zijn van buitenlandse overheden. Zo zorgen we ervoor dat politieke boodschappen van buitenlandse regimes niet kunnen worden doorgedrukt bij religieuze organisaties in Nederland. Zoals nu qua financiering bijvoorbeeld wel het geval is bij de 146 vanuit Turkije bekostigde Diyanet-moskeeën.
- ▶ **Strenger toezicht op weekendscholen:** De Wet toezicht informeel onderwijs, waarmee er streng kan worden ingegrepen bij informele onderwijsinstellingen die kinderen ondemocratische of discriminerende ideeën leren, wordt zo snel mogelijk behandeld.
- ▶ **We sluiten de geldkraan voor intolerantie:** We gaan met de stofkam door subsidieregelingen. We toetsen of organisaties de integratie van nieuwkomers belemmeren. Als dit het geval is wordt de subsidie ingetrokken. Organisaties die integratie tegengaan zijn geen gesprekspartners meer in de maatschappelijke dialoog om integratiebeleid te maken.
- ▶ **We gaan radicalisering tegen:** De opkomst van radicale politieke en religieuze stromingen vormt een bedreiging voor onze vrije samenleving. Stromingen als het politiek salafisme propageren een intolerant gedachtegoed dat haaks staat op onze democratische rechtsstaat. Maar ook streng conservatief christelijke organisaties vanuit de VS en organisaties rond het Kremlin ondermijnen hier onze vrijheid door een narratief te verspreiden tegen vrouwen- en homorechten. De VVD wil dat de overheid alle juridische ruimte benut, en waar nodig verruimt, om organisaties die een radicale, antidemocratische ideologie verspreiden te kunnen verbieden. Organisaties die terrorisme verheerlijken worden verboden. Hetzelfde geldt voor het oproepen tot of goedpraten van schadelijke praktijken als genitale verminking. We onderzoeken of vrouwenhaat kan worden aangemerkt als extremisme, zoals recent in het VK is gebeurd.
- ▶ **Geen verstorende gebedsoproepen:** We willen regelen dat gebedsoproepen kunnen worden verboden als deze de openbare orde verstoren, integratie tegenwerken of niet

kunnen rekenen op draagvlak in de omgeving. Versterkte vocale gebedsoproepen in de openbare ruimte worden in beginsel niet meer toegestaan en verboden.

Integreren door aan het werk te gaan

Integreren doe je het beste op de werkvloer. Werk is het allerbelangrijkste instrument om integratie voor elkaar te krijgen en te voorkomen dat mensen afglijden in de criminaliteit of het fundamentalisme. Daarom is het zo zorgelijk dat de meeste statushouders in een uitkering zitten en dat mensen met een migratieachtergrond fors oververtegenwoordigd zijn in de bijstand. We willen werk de norm maken.

- ▶ **Statushouders aan het werk, niet aan de kant:** Integreren is meedoen. De VVD wil dat elke statushouder direct bij het krijgen van huisvesting een leerwerkplek of startbaan krijgt aangeboden en accepteert, in plaats van direct een uitkering. Professionele gegevens worden geanonimiseerd gedeeld met werkcentra en uitzendbureaus, zodat zij actief kunnen matchen op vacatures in tekortsectoren zoals zorg, bouw en techniek. Wie meer dan één keer passend werk weigert, moet gekort worden op de uitkering. Werkgevers die statushouders aannemen krijgen ondersteuning.
- ▶ **Elke vrouw heeft recht op economische zelfstandigheid:** De VVD wil dat vrouwen altijd zelfstandig met de gemeente kunnen spreken over werk, inkomen en schulden, zonder tussenkomst van man, familie of gemeenschap. Vaak wordt alleen de man van een statushoudergezin door de gemeente uitgenodigd om te solliciteren. Het moet landelijk de norm worden dat gemeenten vrouwen ook aan het werk helpen, als het gezin gebruik maakt van een uitkering.
- ▶ **Geen Nederlands, geen bijstand:** Het is cruciaal om de taaleis in de bijstand te behouden en deze aan te scherpen. We korten mensen op de uitkering die geen Nederlands spreken en dit niet willen leren. Statushouders krijgen het eerste half jaar geen uitkering op de rekening, maar veel van hun vaste lasten worden rechtstreeks door de gemeente betaald. Statushouders die niet komen opdagen bij de taalles of verzuimen naar examens te komen moeten een boete betalen of worden gekort op de uitkering, naast het feit dat ze daarmee niet inburgeren en dus niet voor een verblijfsvergunning in aanmerking komen.

Beschermen van onze vrije waarden

Nederland is een vrij land. Onze vrije waarden en onze manier van leven zijn echter niet vanzelfsprekend. Ze staan onder druk, en iedere generatie heeft de dure plicht om ze te verdedigen. De VVD trekt een grens als de vrijheid van geweten, religie of lichamelijke integriteit wordt bedreigd. We kijken niet weg, maar treden hard op.

- ▶ **Voorschools onderwijs verplicht voor jonge kinderen van ouders die inburgeren:** Voorschoolse educatie biedt een belangrijke kans om vroeg taalvaardigheid te ontwikkelen en om kennis te maken met de Nederlandse waarden en normen. Om taalachterstanden te voorkomen en een succesvolle start op de basisschool te maken, verplichten we dit voor kinderen van inburgerende ouders.
- ▶ **Geen feitenvrij beleid:** We bedrijven geen politiek vanuit de onderbuik. Integratiebeleid moet gebaseerd zijn op feiten. Daarom is sociaal cultureel onderzoek onder de gehele bevolking een belangrijke basis voor het beleid om bepaalde maatschappelijke problemen aan te pakken. Of het nu gaat om radicalisering, hooliganisme, extreemrechts of integratieproblematiek: we moeten weten wat er speelt en wat aanknopingspunten zijn voor oplossingen.
- ▶ **Verbod op maagdenvlieshersteloperaties:** In Nederland beschikken vrouwen zelf over hun lichaam. Medische handelingen die voortkomen uit eer of onderdrukking van vrouwen, zoals 'maagdenvliesherstel', zijn onverenigbaar met onze waarden.
- ▶ **Uitbreiding boerkaverbod:** Het verbod op gezichtsbedekkende kleding geldt nu in openbare

ruimtes. We volgen Frankrijk en België om binnen het Europees recht een totaalverbod in te voeren. We maken het ook strafbaar om anderen te dwingen tot het dragen van gezichtsbedekkende kleding. Dit geldt ook voor meisjes op school.

- ▶ **Streng toets op buitenlandse geestelijken:** Er worden niet automatisch meer tewerkstellingsvergunningen verleend aan buitenlandse geestelijken. Er moet eerst worden aangetoond dat er in Nederland of de EU geen geschikte kandidaten zijn. Om dit juridisch mogelijk te maken komt er een door de overheid geaccrediteerde imamopleiding in Nederland, om imams op te leiden die beter aansluiten bij de geloofsbeleving in de Nederlandse context. Haatimams en andere haatpredikers zijn in Nederland niet welkom. Deze groep wordt uit Nederland geweerd door een zwarte lijst, en wij zetten ons in voor een EU-lijst.
- ▶ **Vrijheid voor alle vrouwen:** De VVD wil dat de strafrechtketen veel strenger optreedt tegen schadelijke praktijken binnen gesloten gemeenschappen, zoals eerwraak. Ook moeten medeplechtigen en medewerkers beter kunnen worden gestraft. Grenspersoneel op Schiphol krijgt extra training om signalen van mogelijke uitreis met dat doel tijdig te herkennen en in te grijpen. De expertise van het Landelijk Expertise Centrum Eergerelateerd Geweld bij de politie wordt structureel versterkt.
- ▶ **Er komt een ophogingsgrond bij veroordelingen voor strafbare feiten waar sprake is van een eergerelateerd motief:** Net als bij veroordelingen voor strafbare feiten waar sprake is van een terroristisch motief, willen wij dat bij veroordelingen voor strafbare feiten waar sprake is van een eergerelateerd motief extra zwaar wordt gestraft.
- ▶ **Een meldplicht tegen schadelijke praktijken:** De VVD wil een meldplicht voor zorg en onderwijs bij signalen van genitale verminking of eergerelateerd geweld. Docenten en zorgverleners mogen niet twifelen of afwachten, maar moeten advies inwinnen bij Veilig Thuis.
- ▶ **Preventief ingrijpen om meisjes te beschermen:** De VVD wil dat de rechter de mogelijkheid krijgt om jonge meisjes een tijdelijk uitreisverbod op te leggen als er risico is op genitale verminking of huwelijksdwang in het buitenland. Vrouwenhaat- en homohaat die hier (vaak online) wordt aangewakkerd vanuit streng conservatief christelijke en islamitische hoek en bronnen rond het Kremlin, wordt in kaart gebracht en aangepakt.
- ▶ **Harder optreden tegen antisemitisme:** De Joodse gemeenschap verdient een veilige plek in Nederland. We versterken de nationale aanpak tegen antisemitisme en geven de Nationaal Coördinator Antisemitismebestrijding meer bevoegdheden en middelen. Holocaustontkenning en -bagatellisering zijn een vorm van hedendaags antisemitisme en worden stevig aangepakt. We maken de Holocaust bespreekbaar in elk klaslokaal.

Nederland een liberaler en vrijer land maken

Nederland kent een sterke liberale traditie. Die traditie koesteren en beschermen we. Want hoewel verworvenheden als het huwelijk tussen mensen van gelijk geslacht of abortuszorg vanzelfsprekend lijken, staan deze liberale waarden onder druk. Ons onderwijs speelt een centrale rol in het overdragen van onze vrije waarden, het vergroten van gelijkwaardigheid en het beschermen van onze individuele vrijheden. We staan nooit toe dat onderwijs gebruikt wordt voor het aanzetten tot haat, geweld of discriminatie. We beschermen de LHBTIQ+-gemeenschap en voeren een ambitieus emancipatiebeleid in om gelijke rechten en acceptatie te bevorderen. Tegelijkertijd beschermen en behouden we onze liberale verworvenheden op medisch gebied.

- ▶ **Artikel 23 moderniseren:** We blijven zien dat de vrijheid van onderwijs, zoals vastgelegd in artikel 23 van de Grondwet, botst met het gelijkheidsbeginsel. Daarom passen we artikel 23 aan, zodat de vrijheid van onderwijs niet langer het gelijkheidsbeginsel ondermijnt. De vrijheid van onderwijs mag nooit een vrijbrief vormen voor uitsluiting. Er komt een acceptatieplicht van leerlingen in het bijzonder onderwijs. Identiteitsverklaringen schaffen we af.
- ▶ **Geen wildgroei aan nieuwe orthodoxe scholen:** Met de komst van de Wet meer ruimte voor nieuwe scholen is er in ons land een flink aantal bijzondere, en met name Islamitische

scholen, bijgekomen. Dit gebeurt regelmatig in weerwil van de wens van een gemeenteraad of burgemeester. Zij maken zich vaak zorgen over segregatie en vervreemding tussen groepen inwoners met de komst van weer een islamitische school. Ook geven zij aan dat er al voldoende scholen in de gemeente zijn. Aan deze zorgen moet meer recht worden gedaan. Daarom schrappen we de Wet meer ruimte voor nieuwe scholen en geven we de gemeenteraad instemmingsrecht bij het oprichten van nieuwe bekostigde scholen.

- ▶ **Academische vrijheid koesteren:** Het vrije woord en academische vrijheid zijn cruciaal voor de kwaliteit van het hoger onderwijs en de wetenschap in ons land. Toch zien we polarisatie en onwil om andere meningen te horen toenemen, ook binnen hogescholen en universiteiten. Hogescholen en universiteiten zijn verantwoordelijk voor een open debatacultuur waarin iedere mening telt, in vrijheid en veiligheid.
- ▶ **Burgerschap op school:** Iedere leerling en student moet de normen en waarden van de Nederlandse rechtstaat kennen en daarnaar handelen. De inspectie gaat scherper toezicht houden op de burgerschapsopdracht. Als scholen op dit onderdeel een onvoldoende scoren krijgen ze een herstelopdracht. We versterken het burgerschapsonderwijs en willen dat dit gegeven wordt door bevoegde docenten.
- ▶ **Sociale veiligheid:** Onderwijsinstellingen moeten veilig zijn voor álle studenten. De onderwijsinspectie krijgt een explicietere rol in het toezien op deze veiligheid. Studenten en scholieren die schooleigendom vernielen worden eerder verwijderd van school. De minister moet kunnen ingrijpen door onderwijsinstellingen een aanwijzing te geven. Bij zeer ernstige veiligheidsproblemen kan de minister de bestuurders wegsturen.
- ▶ **Vrije waarden op school:** Er komt een verbod op lesmaterialen die leerlingen aanzetten tot haat, geweld of discriminatie. De inspectie krijgt de wettelijke verplichting om hierop te controleren. De acceptatie van LHBTIQ+’ers op scholen stimuleren we door initiatieven zoals Paarse Vrijdag te ondersteunen en door in te zetten op relationele en seksuele voorlichting in alle lagen van het onderwijs met aandacht voor relaties, respect, zelfbeschikking, diversiteit in sekse, gender en seksuele oriëntatie en (veilig) online gedrag.
- ▶ **Geen verplichte gebedsruimtes op scholen:** We staan niet toe dat openbare scholen verplicht worden tot het inrichten van een stilleruimte of een gebedsruimte. Dit staat haaks op de kern van ons openbaar onderwijs.
- ▶ **Iedereen moet zichzelf kunnen zijn:** Elke vorm van discriminatie is onacceptabel en hoort niet thuis in ons land. In Nederland moet iedereen overal zichzelf kunnen zijn. We gaan de komende jaren hard optreden tegen uitingen van onvrijheid en intolerantie. We keuren het mishandelen of terroriseren van LHBTIQ+’ers ten zeerste af en passen de wet aan om deze misdaden expliciet aan te pakken. We zetten het verbod op conversiehandelingen onverminderd door.
- ▶ **We werken aan een regeling voor juridisch meerouderschap en meeroudergezag:** In samengestelde gezinnen waar meer dan twee ouders kinderen opvoeden, sluit onze huidige wet- en regelgeving niet goed aan op de praktijk. Niet-juridische ouders mogen nu geen beslissingen nemen, niet op scholen of bij medische kwesties. In lijn met de adviezen van de Staatscommissie herijking ouderschap werken we door aan een wettelijke regeling om meerouderschap en meeroudergezag te regelen.
- ▶ **Meer gerichte aandacht voor acceptatie van LHBTIQ+’ers:** We gaan de acceptatie en positie van LHBTIQ+’ers versterken door meer samen te werken met organisaties als Alliantie Verandering van Binnenuit en Alliantie Jong Gelijk. We versterken Roze in Blauw, het politienetwerk voor de LHBTIQ+-gemeenschap.
- ▶ **Taakstrafverbod hatecrimes:** Naast het invoeren van het discriminatoir aspect als strafverzwarringsgrond moeten we toe naar een taakstrafverbod voor hatecrimes zoals het mishandelen of terroriseren van vrouwen en LHBTIQ+’ers.
- ▶ **Stoppen subsidies haatzaaiers:** We stoppen overheidssubsidies van organisaties in binnen- en buitenland die zich schuldig maken aan discriminatie of haatzaaien.

Naar een strenger, sterker en effectiever asielstelsel

Nederland kan de huidige asielinstroom niet aan. Mede door de hoge asielinstroom staat de woningmarkt onder druk en vindt er veel overlast plaats rond plaatsen zoals Budel en Ter Apel. De VVD wil grip krijgen op de instroom, die behapbaar maken voor ons land en ruimte houden voor echte vluchtelingen die onze hulp nodig hebben. Wij staan voor een selectief migratiebeleid dat onze soevereiniteit herstelt en onze vrijheid, rechtsstaat en voorzieningen beschermt. We maken scherpe keuzes: ruimte voor echte vluchtelingen, tijdelijke bescherming en actieve selectie van mensen die bijdragen aan onze economie en samenleving. Passieve of ongecontroleerde instroom is onaanvaardbaar. Daarom willen we dat er een stelselwijziging komt waarbij vluchtelingen alleen nog maar naar Nederland komen via hervestiging. Het eerlijke verhaal is wel dat dat niet binnen een jaar geregeld is. Daarom nemen wij ook nog binnen het oude stelsel maatregelen om de instroom te beperken. Op die manier realiseren we niet alleen streng asielbeleid, maar vooral ook effectief asielbeleid.

- ▶ **Alleen nog hervestiging van vluchtelingen:** Nederland is op dit moment verplicht om iedereen die hier asiel aanvraagt, in ieder geval tijdelijk op te vangen. Dit trekt te veel kansloze aanvragen van criminele en overlastgevende asielzoekers aan, terwijl echte vluchtelingen gevaarlijke reizen moeten maken of afhankelijk worden van mensensmokkelaars. De VVD wil dit systeem fundamenteel veranderen: vluchtelingen kunnen alleen nog via hervestiging naar Nederland komen. Dit betekent dat er niet meer in Nederland asiel kan worden aangevraagd. Het jaarlijks aantal te hervestigen vluchtelingen wordt bepaald door de capaciteit van Nederland om vluchtelingen op een verantwoorde manier op te vangen, en kan daarom ook nul zijn. Deze vluchtelingen worden geselecteerd op basis van een puntensysteem, waardoor alleen de meest kwetsbare vluchtelingen naar Nederland mogen komen. Ook gezinshereniging mag dan alleen nog maar op uitnodiging plaatsvinden. Het nieuwe asielsysteem dient bij voorkeur op Europees niveau ingevoerd te worden, maar als dit te lang duurt willen wij dat Nederland hierin alleen optrekt.
- ▶ **Terugsturen asielzoekers:** Asielzoekers die toch ongevraagd richting Nederland komen, worden aan de landsgrenzen tegengehouden en teruggestuurd. Onze buurlanden zijn immers veilige landen waar deze groep op basis van de Dublin-verordening ook asiel kan aanvragen. Daarnaast wordt het verblijf van deze illegale immigranten strafbaar.
- ▶ **Er komt een migratiewet:** De migratiewet verplicht het kabinet om bij een te hoge instroom van asiel- en/of arbeidsmigranten bestuurlijke maatregelen te nemen om de instroom te beperken. Dit kunnen zowel nationale als Europese maatregelen zijn.
- ▶ **Criminele en overlastgevende asielzoekers worden zonder pardon uitgezet:** Er is in Nederland geen plek voor criminele en overlastgevende asielzoekers. Deze groep misbruikt onze gastvrijheid en maakt het draagvlak voor echte vluchtelingen kapot. Asielzoekers die veroordeeld worden voor een strafbaar feit, verliezen hun verblijfsrecht en worden uitgezet naar hun land van herkomst of een veilig derde land. Bij verdenking van ernstige misdrijven volgt directe vreemdelingenbewaring in afwachting van de uitspraak. Dit geldt ook voor asielzoekers die in azc's vrouwen, LHBTIQ+'ers of Yezidi's pesten, bedreigen of mishandelen. Indien internationale verdragen deze maatregelen belemmeren, werkt Nederland aan aanpassing of opzegging ervan.
- ▶ **Internationale verdragen worden gemoderniseerd, opvang in de regio wordt de norm:** Om het Nederlandse immigratiesysteem fundamenteel te wijzigen moet een aantal verdragen worden aangepast. Nederland neemt hierin de leiding en organiseert een internationale 'asiel-top' om dit zo snel mogelijk voor elkaar te krijgen. Het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens wordt dusdanig gemoderniseerd dat criminele en/of uitgeprocedeerde asielzoekers niet meer in Nederland mogen blijven. Het VN-Vluchtelingenverdrag wordt gemoderniseerd, onder andere door opvang in de regio, tijdelijke bescherming, onderscheid tussen economische en politieke vluchtelingen, de mogelijkheid van terugkeer en democratische controle als uitgangspunten te nemen. Landen buiten

Europa komen daarnaast niet meer in aanmerking voor ontwikkelingshulp als ze weigeren hun eigen onderdanen terug te nemen.

- ▶ **We nemen vooruitlopend op de stelselwijziging ook maatregelen om de instroom te beperken:** In afwachting van het nieuwe asielstelsel zitten we niet stil, maar nemen we juist snel maatregelen die Nederland op korte termijn vooruithelpen. Voor zover dit na de verkiezingen nog niet is geregeld, schaffen wij de asielvergunning voor onbepaalde tijd af, korten we de duur van de verblijfsvergunning voor bepaalde tijd in naar drie jaar, voeren we een tweestatusstelsel in met alle mogelijke bijbehorende beperkingen, schaffen we de dwangsommen af en stellen we illegaal verblijf strafbaar. Het verlenen van noodzakelijke medische zorg door professionele zorgverleners mag nooit worden gecriminaliseerd, want goede zorg is een mensenrecht. Wel willen we, net zoals in België, dat bepaalde categorieën asielzoekers niet meer worden opgevangen. Hierbij gaat het in ieder geval om alleenstaande en alleenreizende mannen. Daarnaast versoberen we de rechtsbijstand voor asielzoekers. Wij willen het recht van jeugd op bescherming boven het recht op asiel stellen en zullen daarom in beginsel geen AMV-ers in procedure nemen, maar hen zo snel mogelijk herenigen met hun ouders daar waar deze ouders verblijven.
- ▶ **De migratieketen wordt versterkt:** De IND krijgt voldoende capaciteit om zaken snel af te handelen, zodat er snel duidelijkheid komt over wie hier wel en wie hier niet mag blijven. Hetzelfde geldt voor het COA. De Dienst Terugkeer en Vertrek krijgt hierbij extra aandacht, waardoor het terugkeerbeleid kan worden geïntensiveerd.

Humane opvang voor echte vluchtelingen, maar niet ten koste van eigen inwoners

Iedereen gunt echte vluchtelingen opvang. Tegelijkertijd wordt het een ander verhaal als er moet worden gekozen tussen een huis voor een statushouder of voor een Nederlander die al jaren wacht op huisvesting. De VVD vindt daarom dat de opvang van asielzoekers netjes geregeld moet zijn, maar nooit ten koste mag gaan van de veiligheid of het woongenot van Nederlanders. Voor criminele en overlastgevende asielzoekers is er uiteraard nooit plaats in Nederland.

- ▶ **Statushouders worden niet langer voorgetrokken:** Het is oneerlijk dat statushouders soms worden voorgetrokken bij de toewijzing van sociale huurwoningen. Daarom schaffen wij de wettelijke taakstelling van gemeenten om statushouders te moeten huisvesten af, en stellen wij een verbod op voorrang voor statushouders in. Voor statushouders worden sobere flexwoningen gebouwd om azc's te ontlasten.
- ▶ **De asielopvang wordt versoberd:** De asielopvang voor kansarme, overlastgevende en criminele asielzoekers wordt maximaal versoberd. Voor kinderen stellen we juist extra – maar wel realistische – eisen aan asielopvang. Ook op noodopvanglocaties willen wij dat kinderen toegang hebben tot passend onderwijs, voldoende zorg en speelruimtes.
- ▶ **Opvang asielzoekers op basis van draagkracht:** Zolang de instroom nog niet voldoende is teruggedrongen en er geen alternatieve opvang- en huisvestingslocaties zijn gecreëerd, is een eerlijke verdeling van asielzoekers over het land nodig. Niet elke stad of elk dorp kan dezelfde hoeveelheid asielzoekers aan. Daarom moet er bij de verdeling van asielzoekers goed worden gekeken naar lokale omstandigheden.

Nederland pakt leiderschap in streng Europees asielbeleid

Een streng asielbeleid begint en eindigt niet aan de Nederlandse landsgrenzen, maar aan de Europese buitengrenzen. Daarom willen wij dat onze stelselwijziging niet alleen nationaal, maar ook Europees beleid wordt. Wij willen hierbij samenwerken met gelijkgestemde EU-lidstaten. Tegelijkertijd wil de VVD dat er in Brussel op korte termijn maatregelen worden genomen om irreguliere migratie tegen te gaan en terugkeer te bevorderen.

- ▶ **Een zeer streng en effectieve asielbeleid:** De VVD wil het meest effectieve asielbeleid van Europa. We nemen hier maatregelen voor en willen elk kwartaal een check of landen om ons heen strenger asielbeleid hebben doorgevoerd. Als dit het geval is, wordt dit beleid ook onderdeel van het Nederlandse asielbeleid. Nationale koppen die het asielbeleid gunstiger maken voor asielzoekers worden zo snel mogelijk afgeschaft.
- ▶ **Het landenbeleid wordt aangescherpt:** Nederland moet binnen Europa een leidende rol spelen in het veilig verklaren van (delen van) landen. Asielzoekers uit onveilige landen worden niet meer automatisch opgevangen. Asielzoekers uit deels onveilige landen dienen in veilige regio's van die landen te worden opgevangen. Op basis hiervan kan dan zo spoedig mogelijk worden begonnen met de terugkeer van asielzoekers die hier niet meer horen te zijn.
- ▶ **De beveiliging van de buitengrenzen wordt aangescherpt:** De meest effectieve plek om illegale migranten tegen te houden is niet aan de nationale grens, maar aan de Europese buitengrens. Legers aan de EU-buitengrenzen krijgen meer bevoegdheden om migranten tegen te houden.
- ▶ **EU-lidstaten die zich niet aan Europese asielregels houden worden gesanctioneerd:** Het Europese asiel- en migratiepact is een goed middel om de asielinstroom drastisch te beperken en terugkeer te bevorderen. Dit pact werkt alleen als alle EU-lidstaten zich eraan houden. Daarom willen wij dat de Europese Commissie EU-lidstaten sanctioneert die weigeren de strengere regels van het pact uit te voeren.
- ▶ **Een opt-out-clausule voor EU-afspraken op gebied van asiel en migratie:** Mocht Nederland in Europa onvoldoende steun vinden voor de voorgestelde stelselwijziging en mochten lidstaten blijven weigeren om de Europese asielregels na te leven, dan willen wij bij een volgende Europese verdragwijziging een opt-out op asiel.

Migratiebeleid waar Nederland vrijer en veiliger van wordt

Ook bij andere vormen van migratie moeten keuzes worden gemaakt. Hoewel arbeids- en kennismigratie nog steeds belangrijke motoren van de Nederlandse economie zijn, is de tijd voorbij dat Nederland hier alleen maar beter van wordt. Daarom moeten de excessen van arbeidsmigratie worden aangepakt. Ook bij gezinshereniging en andere vormen van migratie komt nog te vaak fraude voor, waardoor mensen die hier niet horen toch in Nederland terechtkomen.

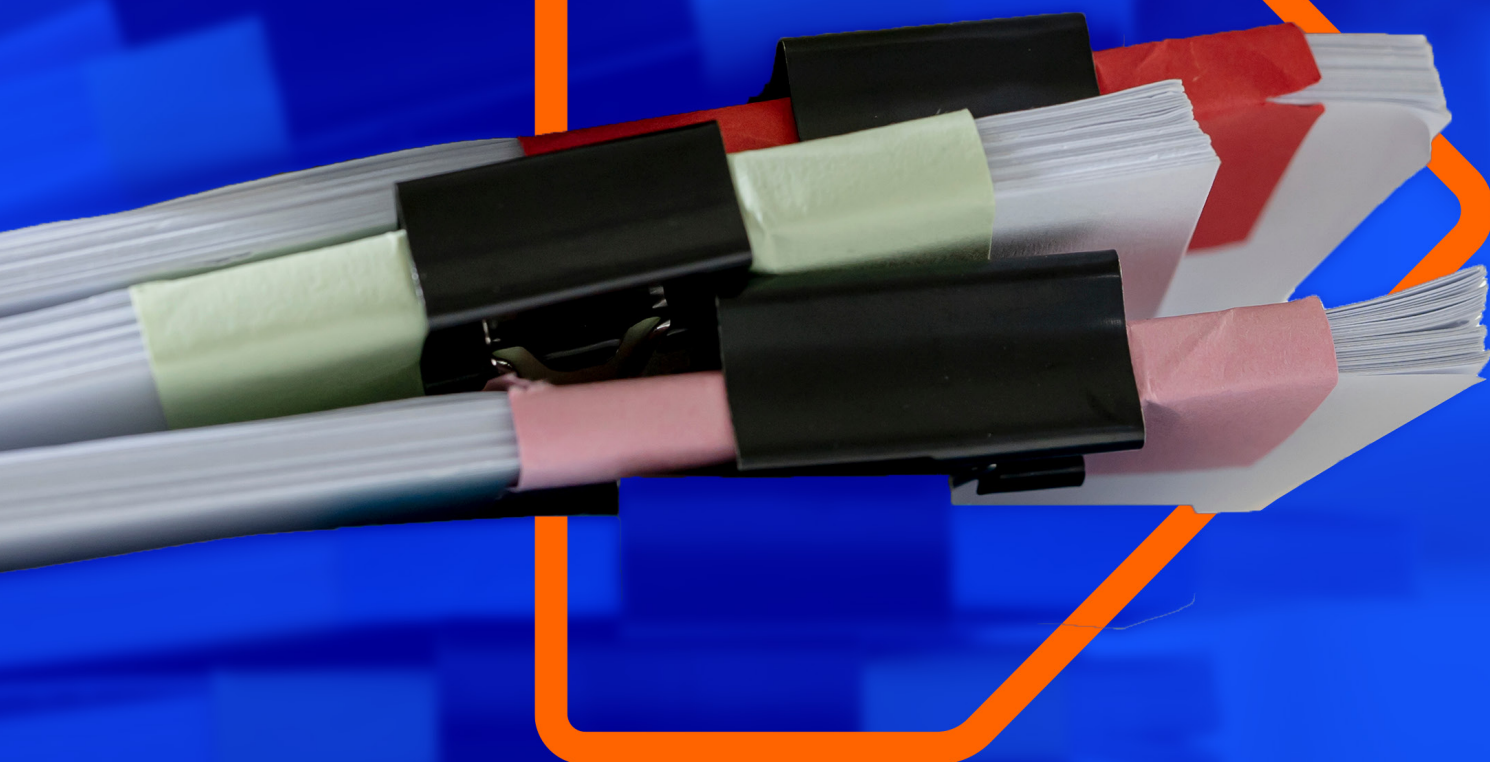
- ▶ **Nederland zet in op gematigde bevolkingsgroei:** Gematigde bevolkingsgroei zorgt voor welvaart, economische groei en solide publieke voorzieningen. Bij te snelle bevolkingsgroei gaat onze brede welvaart juist achteruit. Daarom wil de VVD dat er, in lijn met de aanbevelingen van de Staatscommissie demografische ontwikkelingen, op alle vormen van migratie maatregelen worden genomen, zodat de bevolkingsgroei als gevolg van migratie beperkt blijft.
- ▶ **Selectiever zijn op arbeidsmigratie:** Arbeidsmigratie is essentieel om de hoogwaardige Nederlandse economie in stand te houden en levert ons veel welvaart en groei op. Goed georganiseerde kennismigratie kan bijdragen als we Nederland innovatief willen houden. Tegelijkertijd veroorzaakt arbeidsmigratie ook veel problemen. Daarom willen wij dat er strengere maatregelen worden genomen om juist die arbeidsmigranten naar Nederland te laten komen, waar de hele samenleving wat aan heeft. Dit betekent ook dat sommige arbeidsmigranten niet meer welkom zijn. Om de afhankelijkheid van arbeidsmigratie zoveel mogelijk te beperken moet de overheid bedrijven actief helpen om in te zetten op robotisering en automatisering.
- ▶ **De lusten en lasten van arbeidsmigratie moeten eerlijk worden verdeeld:** Werkgevers hebben de verantwoordelijkheid om eerst te zoeken binnen het onbenutte arbeidspotentieel in Nederland. Als zij toch arbeidsmigranten moeten inzetten, worden zij verantwoordelijk voor het welzijn van deze werknemers. Wanneer een bedrijf in een sector met veel

arbeidsmigranten zich wil vestigen, dan moet het aantonen dat de lokale voorzieningen, zoals bijvoorbeeld huisvesting, toereikend zijn voor de extra arbeidspopulatie, en dat het bedrijf daar zelf in voorziet. De overheid stelt hiervoor criteria vast, zodat bedrijven vooraf duidelijkheid hebben bij het maken van hun investeringsplannen.

- ▶ **Overlastgevende arbeidsmigranten worden teruggestuurd:** Er is geen plek voor overlastgevende en dakloze arbeidsmigranten in Nederland. Ook arbeidsmigranten uit de EU worden teruggestuurd. Met landen waar veel arbeidsmigranten vandaan komen worden afspraken gemaakt over effectieve terugkeer, eventueel in combinatie met verslavingshulp.
- ▶ **Malafide constructies worden tegengegaan:** Nog te vaak maken malafide bedrijven gebruik van sluiproutes om arbeidsmigranten via schimmige uitzendbureaus in Oost-Europa onder mensonterende omstandigheden in Nederland te laten werken. Wij willen dat Nederland binnen Europa een leidende rol speelt bij het aan banden leggen van deze schijnconstructies.
- ▶ **Misstanden aanpakken:** In sommige sectoren schieten de arbeids- en leefomstandigheden nog steeds ernstig tekort. Als daar geen verbetering optreedt, zullen we voor de desbetreffende sectoren een uitzendverbod instellen. Arbeidsmigranten bevinden zich soms buiten het zicht van de instanties, waardoor fraude en uitbuiting onopgemerkt blijven. Daarom is een betere registratie van arbeidsmigranten noodzakelijk. Burgemeesters krijgen meer bevoegdheden om in te grijpen bij grove misstanden en leggen daar zoals gebruikelijk verantwoording af aan de gemeenteraad.
- ▶ **Schijnerkenningen worden aan banden gelegd:** Door schijnerkenningen van kinderen krijgen migranten verblijfsrecht in Nederland zonder dat ze vaak op maar enige manier zorgdragen voor het betreffende kind. Wat de VVD betreft is dit een verkapte vorm van mensenhandel die aan banden gelegd moet worden. Er komen meer middelen om schijnerkenning aan te pakken en het wordt makkelijker om deze fraudeurs strafrechtelijk te vervolgen. Daarnaast willen wij dat erkenning van buitenlandse kinderen voortaan alleen nog bij een aantal gemeenten plaats kan vinden.
- ▶ **Meer capaciteit voor intrekken verblijfsvergunningen:** Door de hoge instroom van migranten is de aandacht de laatste jaren vooral gegaan naar het toekennen of afwijzen van asielvergunningen. Dit blijft belangrijk, maar tegelijkertijd vinden we dat er extra middelen moeten komen om ook fraude en misbruik van andere vormen van verblijfsrecht aan te pakken en hierbij meer verblijfsvergunningen in te trekken.

Missie 5: Een sterker Nederland door een kleine overheid

Een moderne
overheid die
levert

► Missie 5: Een sterker Nederland door een kleine overheid

Een moderne overheid die levert

Dit gaan we doen om een moderne overheid te krijgen die levert:

- **Operatie effectieve overheid:** we willen toe naar een fundamenteel effectievere overheid, met veel minder (complexe) wet- en regelgeving, en met aandacht voor wat mensen thuis nodig hebben. We zorgen dat de beste mensen voor de overheid willen en blijven werken en betalen ze meer als dat nodig is, maar stellen ook hogere eisen aan de resultaten die ze leveren. We dammen het aantal ambtenaren flink in en bezuinigen op de ongekennde hoeveelheid overhead.
- **Snoeien in het regelwoud:** de overheid moet klantgericht zijn en ten dienste staan van mensen, niet ten dienste van regels. Als we uitgaan van vertrouwen in mensen, dan kunnen we toe met minder regels, rapportages, procedures, etcetera; dat geeft de samenleving meer ademruimte. Met de Wet op regeldruk- en complexiteitsvermindering verplichten we alle departementen om per kabinetsperiode aantoonbaar wet- en regelgeving te schrappen of te versimpelen.
- **Bezuinigen, geen lasten verhogen:** wij kiezen voor investeren in veiligheid, van je eigen straat tot wereldwijd. We maken geld vrij om de economie flink te laten groeien, zodat we ook in de toekomst een welvarend land zijn. Om dat te kunnen betalen, kiest de VVD voor minder uitgeven in plaats van hogere belastingen. Zo leggen we de rekening niet bij hardwerkende Nederlanders of ondernemers neer, maar bij de overheid zelf. We willen dat overheidsuitgaven niet harder groeien dan de economie.
- **De allerbeste zorg toekomstbestendig houden:** we geven ruimte aan goede en liefdevolle zorg, maar gaan ook prioriteren en eerlijk de scherpe keuzes maken om de betaalbaarheid en kwaliteit van onze zorg voor de toekomst veilig te stellen. Zo nemen we maatregelen om de werkdruk in te dammen, vergoeden we alleen effectieve en gecontracteerde zorg en kijken we kritisch of behandelingen in het basispakket wel het meest effectief zijn. We gaan kijken of we meer zorgverleners kunnen opleiden tegen lagere kosten, bijvoorbeeld door subsidiegeld om te buigen om ervaren hulpverleners een verkort traject aan te bieden tot regiebehandelaar, met name in regio's waar de arbeidsmarkt krap is.

Minder overheid, meer Nederland

Terwijl Nederland vooruit moet, loopt het land vast in regels en procedures. Door een overdaad aan beleidsstukken, regels, procedures, richtlijnen en juridische hoepels en een gebrek aan aandacht voor mensen, hebben we nu een overheid die overal over gaat, maar op weinig levert. De lijst voorbeelden is lang en lijkt eindeloos. Een vergunning voor bijvoorbeeld de uitbreiding van het stroomnet kost nu gemiddeld acht jaar. De bouw van huizen wordt stevast vertraagd door procedures. Zo'n 20% van de zorgmedewerkers geeft aan meer dan de helft van de tijd met administratie bezig te zijn. En zo zijn er nog talloze voorbeelden te noemen van een overheid die zichzelf en de samenleving aan een ketting van wetten, regels en procedures heeft gelegd. Dit zorgt ervoor dat we niet of veel te traag leveren op de prioriteiten van dit land. We zijn amper nog in staat om te bouwen en grote ambities te verwezenlijken. Dit leidt tot stilstand en achteruitgang. Dat kunnen we ons niet veroorloven in een onzekere wereld waarin alles wat ons dierbaar is op het spel staat. Daarom moet het roer om. En snel.

We moeten het heft in handen nemen en onze overheid en onze wet- en regelgeving dringend moderniseren. Onze overheid moet kleiner, effectiever en moderner. Met de hoogste standaarden. Met wetten en regels die werken voor Nederland. Alleen daarmee kunnen we als land weer boven onszelf uitstijgen. Topprioriteit moet zijn dat de overheid mensen weer meer ademruimte gaat geven. Momenteel zit de overheid de samenleving te vaak in de weg, in plaats dat de overheid juist de ruimte schept voor een sterke samenleving. Terwijl de overheid van de samenleving eist dat elke brief, vergunningsaanvraag of betaling op tijd verstuurd wordt, is de overheid zelf vaak te laat. Terwijl we in de zorg nu al vijftigduizend mensen tekortkomen, is het aantal ambtenaren in vijf jaar toegenomen met bijna zeventigduizend waarvan dertigduizend bij de Rijksoverheid. De ene helft van de ambtenaren werkt inmiddels om de andere helft te ondersteunen of te controleren. We zien dat de Tweede Kamer, dus ook de VVD, in de afgelopen vijftien jaar de overheid te vaak te ingewikkeld heeft gemaakt. Door meer regels te eisen, door te kiezen voor rapportageplichten in plaats van goed toezicht, door steeds weer extra moties en onderzoeken aan te vragen. We kunnen alleen een moderne en effectieve overheid terugkrijgen als de politiek haar regelzucht temt, de overheid kleiner gemaakt wordt en er strak op gestuurd wordt. Wat er bij de overheid gebeurt is geen klein dossier, maar heeft invloed op al het andere dat de overheid voor mensen thuis doet. Alleen als we dat serieus nemen, kunnen we er resultaten op boeken.

Want dat het anders kan, dat zien we over de grens. We zien in Estland een overheid die volledig digitaal toegankelijk is en gebruiksvriendelijk voor alle inwoners. We zien in Singapore een overheid die efficiënt is, toptalent aantrekt en vooruitkijkt. Deze voorbeelden laten zien dat het beter kan en dat er in Nederland een inhaalslag nodig is. Daarop zetten we de komende jaren fors in. We nemen geen genoegen meer met middelmaat, omdat we weten dat we in Nederland beter kunnen dan we nu doen.

De ingrediënten zijn er. Nederland mag trots zijn op de vele ambtenaren met vakkennis. We hebben een sterke economie en prachtige bedrijven. Een groot deel van Nederland is vrijwilliger of mantelzorger of helpt op talloze andere manieren de samenleving vooruit. Het is nu aan de politiek en overheid zelf om scherpe keuzes te maken en politieke wil te tonen, zodat de overheid deze mensen helpt, en niet in de weg zit.

We starten daarom de operatie effectieve overheid. We zorgen dat de beste mensen voor de overheid willen en blijven werken en betalen ze meer als dat nodig is, maar stellen ook hogere eisen aan de resultaten die ze leveren. We verminderen het aantal ambtenaren en willen fors besparen op overheadkosten. We hebben deze mensen bikkelhard nodig in bijvoorbeeld de zorg, de techniek of het onderwijs. Meer doen, minder papieren processen. De effectieve overheid moet zich focussen op kerntaken en onnodige vertraging verbannen. We stoppen automatische uitdijning van de overheid met een opschoonwet. We schrappen alle regels die geen evident doel meer dienen, schrappen koppen op Europese regels en schrappen regels die

door gemeenten, provincies en toezichthouders onnodig en boven op de wet zijn toegevoegd. Zo zorgen we dat de overheid werkt voor de samenleving, in plaats van andersom. Door regels te schrappen, zelf goed bereikbaar te zijn en zelf snel te leveren, laat de overheid aan de samenleving zien dat zij mensen in de basis gewoon vertrouwt, in plaats van wantrouwt. Juist met minder regels komt de samenleving tot bloei. Want wanneer we de samenleving laten bloeien ontstaan de mooiste zaken. Wanneer we mensen hun eigen verantwoordelijkheid en vrijheid teruggeven krijgen mensen thuis meer ruimte. Dat zien we aan de ontzettende grote hoeveelheid vrijwilligers die zich zonder dwang of drang inzetten om de samenleving mooier te maken. Zulke mensen verdienen onze steun. De overheid is geen geluksmachine. Individuele vrijheid is dat wel.

De urgentie van een effectieve overheid is niet alleen groot bij de overheid zelf, maar ook in sectoren waar de overheid direct of indirect voor verantwoordelijk is. Mensen in de zorg, bij uitvoeringsorganisaties, in het onderwijs en op vele andere plekken zitten te vaak klem tussen de werkelijkheid op de werkvloer en de papieren werkelijkheid van procedures, protocollen en regels van bovenaf. De VVD kiest voor vertrouwen in de mensen op de werkvloer.

Voor de mensen die elke dag opstaan voor de beste zorg, willen wij de zorg op een voor hen werkbare manier vormgeven. Dat betekent dat we ruimte geven aan goede en liefdevolle zorg, maar ook dat we prioriteren en eerlijk de keuzes neerleggen. Geen keuzes durven maken is immers ook een keuze: voor hogere werkdruk, een groter personeelstekort en voor langere wachtlijsten. We staan daarom pal voor alle mensen die in de zorg werken. We vertrouwen op hun expertise en schrappen onnodige regels en administratie. We geven zorgverzekeraars en zorgkantoren daar een sturende rol. We pakken mensen die agressief zijn tegen zorgverleners hard aan, bij geweld mogen zij niet weggkomen met een taakstraf. We zorgen voor goede gegevensuitwisseling, zodat zorgverleners de juiste informatie hebben om hun werk te doen. En we kijken naar wat mensen en hun omgeving zelf kunnen doen, zodat niet alles op het bordje van zorgverleners terechtkomt. Zorggeld moet zoveel mogelijk terechtkomen bij mensen op de werkvloer die goede zorg leveren. We kiezen daarom voor het stevig aanpakken van zorgfraude, met hogere straffen voor fraudeurs en een zwarte lijst bij de Kamer van Koophandel van veroordeelde zorgfraudeurs. We vergoeden alleen effectieve en gecontracteerde zorg en kijken kritisch of behandelingen in het basispakket wel het meest effectief zijn. Zo houden we zorg betaalbaar voor iedereen, en de zorg werkbaar voor iedereen die in de zorg werkt.

Nederland staat voor een urgente en fundamentele keuze. Tussen een verder uitdijende overheid of een kleine en sterke overheid met een hart en die uitgaat van vertrouwen. Tussen doorwerken op de oude manier, of durven veranderen. De VVD kiest voor grondige vernieuwing, door kunstmatige intelligentie te omarmen en alle onnodige vertraging te schrappen. De VVD kiest voor een moderne overheid die werkt voor de samenleving in plaats van andersom en voor zorg die niet ontregeld wordt door regels. In deze nieuwe tijd, en met alle onrust in de wereld, zullen we de lat hoger moeten leggen dan ooit. En met een moderne overheid die levert, kan ons land weer vleugels krijgen en kunnen we de hele wereld aan.

Operatie effectieve overheid

We willen toe naar een fundamenteel effectievere overheid, met veel minder (complexe) wet- en regelgeving, met aandacht voor wat mensen thuis nodig hebben. De overheid moet klantgericht zijn en ten dienste staan van mensen, niet ten dienste van regels.

- ▶ **Kiezen voor groei en vooruitgang:** De VVD wil een overheid naar het model van Singapore. We kiezen voor toptalent, werken datagedreven en vergelijken effectiviteit met andere landen. AI kan zorgen voor een revolutie bij de overheid, maar dan moet de overheid wel om leren gaan met techniek. Falende ict-projecten en de stapeling van budgetoverschrijdingen bij hervormingen en in de uitvoering moeten verleden tijd zijn. Uitvoerings- en invoeringstoetsen worden opgevolgd. Er komt een nieuw rijksbreed ict-team dat los van verstikkende overheidsstructuren en –procedures eindeloze ict-projecten vlot trekt, bijvoorbeeld bij de Belastingdienst en DUO en we kopen software rijksbreed in om betere prijzen te bedingen. Bij grote interne projecten wijzen we één topambtenaar aan die verantwoordelijk is voor het eindresultaat.
- ▶ **De beste ambtenaren:** We waarderen de grote inzet en deskundigheid van ambtenaren. We nemen geen genoegen met middelmaat. We stellen meetbare doelen op voor klanttevredenheid, het vereenvoudigen van procedures, het tempo waarop beleid wordt gemaakt en op hoe efficiënt gewerkt wordt. Cijfers over klanttevredenheid worden per ministerie openbaargemaakt. We willen dat de overheid minder risicomijdend wordt, als niet alles gelijk goed gaat, blijven we achter ambtenaren staan.
- ▶ **De beste mensen moeten ook voor de overheid kiezen:** We trekken getalenteerde ambtenaren aan met toptalentklassen op elk ministerie, naar gelijkenis van ‘het klasje’ op Buitenlandse Zaken. Salarisontwikkeling wordt meer gekoppeld aan functioneren, getalenteerde ambtenaren moeten sneller kunnen doorstromen in de organisatie en we geven ruimte om specifieke expertise beter te belonen, ook boven de huidige WNT-norm. De overheid geeft het goede voorbeeld en biedt zoveel mogelijk voltijdscontracten aan. Getalenteerde ambtenaren krijgen de ruimte om bijvoorbeeld een post-master te doen bij topinstellingen. De overheid huurt fors minder consultants in en trekt zelf toptalent aan. We beperken de externe inhuur van zzp'ers door de salarissen in vaste dienst voor bijvoorbeeld top-ict-talent meer competitief te maken.
- ▶ **We verhogen de lat voor topambtenaren:** We hervormen de Algemene Bestuursdienst door meer te sturen op resultaat. We trekken meer mensen aan vanuit het bedrijfsleven en we stimuleren dat topambtenaren tijdelijk in het bedrijfsleven gaan werken. We laten ambtenaren niet meer automatisch rouleren tussen ministeries, maar leggen focus op ervaring, expertise en competenties. We beoordelen topambtenaren ook op het indammen van de overlegcultuur en de productiviteit van hun teams, burger/klanttevredenheid en op samenwerken tussen departementen. Indien topambtenaren niet functioneren, moeten zij eerder vervangen worden.
- ▶ **Minder ambtenaren door focus op kerntaken:** We stellen een strenge norm dat maximaal één op de vier medewerkers bij de Rijksoverheid mag werken in overheadfuncties. Nu is dat nog de helft. Met de operatie effectieve overheid zorgen we ervoor dat er flink minder ambtenaren nodig zijn. Om te zorgen dat bij elk ministerie en bij elke uitvoeringsorganisatie de lat hoog wordt gelegd, willen we dat het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties doorzettingsmacht krijgt om de operatie effectieve overheid uit te voeren, om organisaties efficiënter in te richten en om samenwerking tussen organisaties vlot te trekken. Om vele ambtenaren niet onnodig aan het werk te houden beperken we de reikwijdte van de Wet open overheid, die is doorgeslagen. Bij de komende evaluatie van deze wet zetten we in op het tegengaan van onnodige regel- en lastendruk voor (decentrale) overheden en uitvoeringsorganisaties, zonder afbreuk te doen aan het belang van transparantie van de overheid. Ook steunen we zelf minder onderzoeksmoties in de Tweede Kamer.
- ▶ **Besparingsdoelen en verspillingssaudits:** Er komt een extra bezuinigingsronde op het

overheidsapparaat met concrete besparingsdoelen per ministerie, zodat de norm van maximaal een vierde overhead gehaald wordt. Ministeries gaan regelmatig verspillingsaudits doen, dit kan ook op verzoek van de Tweede Kamer. Deze audits kijken of hetzelfde werk door minder mensen gedaan kan worden, of uitgaven wel echt nodig zijn en of projecten niet afgebouwd kunnen worden. De resultaten hiervan worden naar de Kamer gestuurd.

- ▶ **Maximale klantvriendelijkheid:** Nederlanders hoeven dezelfde informatie nooit meer dan één keer bij de overheid aan te leveren en loggen op één plek in. In plaats van een wildgroei aan loketten, kan het starten van een bedrijf, het doorgeven van een adreswijziging en het inzien van je AOW dan op één plek geregeld worden. Hiervoor breiden we bijvoorbeeld MijnOverheid.nl uit. Overheidsdiensten gebruiken persoonsgegevens die in deze omgeving staan en mogen dit niet dubbel uitvragen. Dit is veiliger, goedkoper en gebruiksvriendelijker. Ook AI kan bijdragen aan een klantvriendelijkere overheid.
- ▶ **De digitale overheid:** De VVD wil een overheid die Estland naar de kroon steekt als het gaat om digitalisering. We zien kunstmatige intelligentie als kans en niet alleen als risico. Daarom zetten we vol in op de efficiëntie- en kwaliteitsslag die kunstmatige intelligentie ons kan bieden en scholen we ambtenaren op grote schaal om. We standaardiseren en centraliseren digitale inkoop, zodat de overheid goedkoper en beter software kan inkopen.
- ▶ **De begrijpelijke overheid:** We zorgen dat telefonische en fysieke loketten altijd beschikbaar zijn voor mensen die daar de voorkeur aan geven, en zorgen dat digitale systemen voor iedereen begrijpelijk zijn. De hele overheid communiceert in begrijpelijke taal voor mensen thuis, niet alleen in begrijpelijke taal voor de overheid zelf. Websites en apps van de overheid moeten goed toegankelijk zijn voor blinden en slechtzienden of anderen met een beperking. We zorgen voor digitale inclusie door mensen te helpen die moeite hebben met een digitaliserende samenleving.
- ▶ **De overheid voor werkend Nederland:** De overheid moet werken voor werkenden. De wachttijd bij contact met de overheid moet flink omlaag, ongeacht of het contact per telefoon, e-mail, post gaat of fysiek is. We willen dat gemeenten vaker open zijn buiten standaard kantoortijden, in plaats van alleen tijdens kantoortijden.
- ▶ **De overheid die werkt voor mensen:** We zijn voor een stevige aanpak van fraude, maar mensen die een foutje maken, bestempelen we niet meteen als fraudeur. We gaan uit van vertrouwen en gaan door met het versterken van de menselijke maat in wetgeving en uitvoering.
- ▶ **Actief burgerschap versterken:** De overheid faciliteert en stimuleert burgers die kleine én grote maatschappelijke initiatieven oppakken, zoals zorgcoöperaties, energieoplossingen of de buurt verbeteren. Bibliotheken en dorpshuizen kunnen hier een actieve rol in spelen.
- ▶ **Onrecht richting Groningers en toeslagenouders zetten we recht:** De hersteloperatie in Groningen wordt onverminderd doorgezet. Schadeherstel, versterking en leefbaarheid blijven we gebiedsgericht en integraal aanpakken. We willen dat de schadeafhandeling zo eenvoudig mogelijk blijft, ook bij ingewikkelde gevallen. We herstellen het onrecht dat toeslagenouders en hun kinderen is aangedaan. Zij hebben recht op een snelle en ruimhartige compensatie.

Het mes in regels, procedures en logheid

We gaan uit van vertrouwen in mensen. We kunnen dan toe met minder regels, rapportages, procedures, etcetera. Dat geeft de samenleving meer ademruimte. We stoppen de enorme wildgroei aan regels, want die zet zowel de mensen als de overheid zelf klem. We zetten het mes in de bureaucratie. Daartoe maken we een Deltaplan minder regels, rapportages en procedures.

- ▶ **Rigoreus het mes in het regelwoud:** We lichten alle wet- en regelgeving door en behouden alleen de regels die evident noodzakelijk zijn. We schrappen koppen op Europese regelgeving, vragen van alle overheidsorganisaties om regels niet strenger te interpreteren dan strikt noodzakelijk, versimpelen subsidievoorwaarden, beperken aanbestedingsregels tot de Europese ondergrens, verminderen onnodige complexiteit en geven professionals

beslisruimte bij uitvoering van beleid, zodat minder regels nodig zijn. Als het Adviescollege Toetsing Regeldruk zegt dat een regel overbodig is, voeren we de regel in principe niet in.

- ▶ **Wet op regeldruk- en complexiteitsvermindering:** We verplichten alle departementen om per kabinetsperiode aantoonbaar wet- en regelgeving te schrappen of te versimpelen. Elke kabinetsperiode levert elk departement dus een lijst van regels aan die geschrapt of versimpeld kunnen worden.
- ▶ **Regeldruknorm:** De ervaren regeldruk moet binnen vijf jaar met minstens 25% gedaald zijn. We kiezen voor 'one in, one out': voor elke nieuwe regel moet er een andere regel geschrapt worden.
- ▶ **We stoppen vertraging in wetgeving:** De doorlooptijd van maatschappelijke wens tot daadwerkelijke realisatie van beleid is nu vaak jaren. Om dit in te korten kijken we kritisch naar de hoeveelheid adviesorganen, adviescolleges, taskforces, commissies, zelfstandige bestuursorganen, etcetera. We doen dit op een zorgvuldige wijze. We waarderen extern advies, maar we willen ook snelheid. We rekenen topambtenaren af op het verminderen van onnodig procesmatig papierwerk en afvinklijstjes bij nieuw beleid en we verkorten procedures die voorafgaan aan indiening van een wet. We verkorten waar mogelijk beslistermijnen. Bij grote vraagstukken wijzen we aan welk ministerie doorzettingsmacht heeft, zodat problemen sneller worden opgelost.
- ▶ **Opschoonwet:** Elke kabinetsperiode begint met een opschoonwet, waarbij bestaande taskforces, commissie, adviesraden en agentschappen alleen worden voortgezet als hier bewust voor wordt gekozen. Hierbij wordt meegewogen dat in bepaalde gevallen extern advies voor goede besluitvorming van belang is. Zo voorkomen we bestuurlijke wildgroei. In deze wet schrappen we ook overbodige bureaucratisering via bestuursregio's zoals de RES-regio's.
- ▶ **Slechte regels, geen slechte mensen:** We zien op steeds meer plekken in de samenleving een verschil tussen de papieren werkelijkheid en de werkelijkheid op straat en op de werkvloer. Zelfs voor politici zijn de regels en procedures vaak niet meer te overzien. Dit leidt ook tot een uitholling van de rechtsstaat. Als VVD blijven we pal voor die rechtsstaat staan. En wijzen we niet met een vinger naar mensen die binnen de regels handelen, maar buiten wat daarmee bedoeld werd of wat maatschappelijk gewenst wordt. Wij wijzen met die vinger naar de regels en naar onszelf, als politici, om met betere regels te komen. Want iedereen die zich aan de regels houdt moet zich veilig voelen.
- ▶ **Minder ruimte voor NIMBY's:** Te vaak procederen mensen nu tegen bouwplannen alleen met als doel om deze plannen te vertragen. Daarom kijken we kritisch naar wie wel en niet belanghebbende is en kan procederen, komen we met voorstellen om rechterlijke procedures binnen het omgevingsrecht te voorkomen, zodat procedures niet gestapeld worden en schrappen we de overvloed aan bouwregels waar nu tegen geprocedeerd kan worden.

Serieuze politiek en een sterke democratie

De politiek moet werken voor Nederlanders. Keuzes en belangenafwegingen voor Nederland moeten daarom zoveel mogelijk door de gekozen Tweede Kamer worden gemaakt en niet door de rechter. Dat betekent ook dat de Tweede Kamer zichzelf serieus moet nemen, meer tijd moet besteden aan wetgeving en minder aan de ophef van de dag. Een goed werkende democratie betekent meer dan de helft van de zetels plus één. We willen Nederlanders eerder betrekken bij nieuw beleid, zodat we hun zorgen mee kunnen nemen en dat regels voor mensen uitvoerbaar zijn.

- ▶ **Politiek die zichzelf serieus neemt:** De Tweede Kamer is het hoogste orgaan van het land. Die taak moet dus ook serieus genomen worden. We willen dat de politiek zich richt op het oplossen van problemen van mensen thuis, niet op ophef. Volksvertegenwoordiging is meer dan moties indienen. Om de motiestroom tegen te gaan stemmen we daarom zelf tegen moties die geen overduidelijke meerwaarde hebben, bijvoorbeeld omdat de

minister iets al heeft toegezegd of omdat eerder soortgelijke moties zijn aangenomen. We zorgen dat Kamerleden goede ondersteuning hebben en dat de controlerende taak van de Kamer versterkt wordt door het overnemen van de aanbevelingen uit het rapport Voor een Kamer die Werkt. We zorgen ervoor dat verlofregelingen voor bestuurders en volksvertegenwoordigers worden gemoderniseerd.

- ▶ **Minder regelzucht, betere wetgeving:** We zien nu te vaak dat de Tweede Kamer regel op regel stapelt, steeds om extra onderzoek vraagt en te vaak wetgeving ondoordacht verandert. Bij alle wetsbehandelingen kijken we hoe wetten efficiënter, simpeler en goedkoper kunnen worden. We maken meer tijd voor de behandeling van wetten en willen dat amendementen zoveel mogelijk voor aanvang van een debat worden ingediend en dat in het geval van ingrijpende amendementen er een week zit tussen het moment van indienen en de stemming over de amendementen. Bij ingrijpende amendementen moet het de standaard worden dat er een uitvoeringstoets wordt gedaan. Indien partijen de belastingen willen verhogen per amendement, moet altijd eerst in kaart worden gebracht wat het effect is voor het vestigingsklimaat en voor de koopkracht van werkende Nederlanders.
- ▶ **Een sterke democratie:** De samenleving wacht niet op de politiek. Daarom willen we dat de termijn tussen de val van een kabinet en nieuwe verkiezingen op zorgvuldige wijze flink wordt verkort. Het is namelijk niet goed voor Nederland als er te lang geen missionaire regering is. Stemmen vanuit het buitenland moet eenvoudiger worden gemaakt. We zijn voor een beperkte kiesdrempel van 2% omdat dit leidt tot minder versnippering en daarmee meer tijd voor inhoudelijk debat in de Tweede Kamer. We handhaven het huidige systeem van evenredige vertegenwoordiging, zodat elke stem gehoord wordt. Voor de stabiliteit van het bestuur willen we dat een kabinet in beginsel de rit van vier jaar uitzit. We willen dat op termijn stemcomputers worden gebruikt, wanneer dit veilig kan. We zijn tegenstander van referenda.
- ▶ **Belangenafweging in plaats van juridisering:** Het is aan de politiek en Raad van State om wetten voor invoering te toetsen op grondwettigheid, we schrappen daarom de plannen voor constitutionele toetsing en het constitutioneel hof. Daarmee leggen we belangenafwegingen neer bij gekozen vertegenwoordigers en niet bij ongekozen rechters.
- ▶ **Lokale democratie:** We hebben vertrouwen in de lokale democratie en kiezen voor meer bestedingsvrijheid voor gemeenten en provincies en dus voor minder specifieke uitkeringen. We zorgen dat dezelfde verantwoordelijkheden niet op verschillende bestuurslagen belegd zijn, dat decentralisatie van taken zorgvuldig gebeurt en dat geld en taken voor gemeenten en provincies in balans zijn. We koesteren de neutrale positie van de burgemeester en de commissaris van de Koning boven de partijen en voor alle inwoners. Daarom zijn we tegen de gekozen burgemeester en de gekozen commissaris van de Koning.
- ▶ **Sterke en onafhankelijke instituties:** We beschermen de kracht en onafhankelijkheid van onder andere de rechterlijke macht, journalistiek en toezichthouders. We zorgen dat zij veilig hun werk kunnen doen en dat klokkenluiders beschermd worden.

Goed bestuur in Caribische delen Koninkrijk

Tot het Koninkrijk behoren ook de openbare lichamen Bonaire, Sint-Eustatius en Saba (BES) en Aruba, Curaçao en Sint-Maarten. De relatie met het Caribisch deel van het Koninkrijk zien we als waardevol. Er wordt al gewerkt aan het versterken van de economie en de energie-onafhankelijkheid.

- ▶ **BES-eilanden:** ter verbetering van het bestuur en het financieel beheer maken we snel werk van de wijziging van de Wet openbare lichamen Bonaire, Sint-Eustatius en Saba en de Wet financiën openbare lichamen Bonaire, Sint-Eustatius en Saba. We verstevigen de aanpak van corruptie en vriendjespolitiek. De Wet Bibob gaat ook gelden voor de BES-eilanden.
- ▶ **Autonome landen:** Samen met Aruba, Curaçao en Sint-Maarten werken we aan goed en integer bestuur, financieel solide beleid, de aanpak van corruptie, het duurzaam versterken van de economieën en het onderwijs. Om het financieel beheer te verbeteren moeten er goede afspraken met deze eilanden worden gemaakt.

- ▶ **Zelfbeschikking:** In het Statuut voor het Koninkrijk wordt een expliciete bepaling opgenomen dat, naast Aruba, ook Curaçao en Sint-Maarten kunnen verklaren dat ze onafhankelijk willen worden. Ook Bonaire, Sint-Eustatius en Saba kunnen aangeven onafhankelijk te willen worden.

Zuinig met belastinggeld omgaan

De VVD wil investeren in veiligheid en de defensie-uitgaven laten groeien naar 3,5% van onze economie. Dat betekent dat we op andere vlakken de spijzucht en het te hoge uitgavenniveau van de overheid tegengaan. Zo voorkomen we dat de belastingen moeten stijgen en de rekening bij werkenden en ondernemers komt.

- ▶ **Investeren in onze veiligheid en welvaart, maar minder uitgeven in plaats van belasting verhogen:** Om het huishoudboekje van de overheid op orde te houden, kiest de VVD voor minder uitgeven in plaats van hogere belastingen. Zo leggen we de rekening niet bij hardwerkende Nederlanders of ondernemers neer, maar bij de overheid zelf. Omdat we transparant zijn over die keuzes, laten we ons programma doorrekenen door het CPB. We willen dat overheidsuitgaven niet harder groeien dan de economie.
- ▶ **Meer bij defensie en veiligheid, minder naar sociale zekerheid en zorg:** De VVD kiest voor investeren in onze veiligheid, van je eigen straat tot op mondiaal niveau. We maken geld vrij om de economie flink te laten groeien, zodat we ook in de toekomst een welvarend land zijn. Dat betekent wel dat we keuzes zullen moeten maken in de zorg en de sociale zekerheid, zoals een kleiner basispakket, meer eigen bijdragen, een efficiënter zorgstelsel en een veel meer activerende sociale zekerheid. Dit zijn keuzes die we sowieso zullen moeten nemen, vanwege de vergrijzing.
- ▶ **Vergrijzing opvangen:** We zullen extra maatregelen moeten nemen om de stijgende kosten van de zorg en de vergrijzing onder controle te kunnen houden, zodat we ook in de toekomst goede zorg en een sterk sociaal vangnet hebben. Dit zal stevig ingrijpen vragen in de zorg en de sociale zekerheid om de overheidsfinanciën ook in de toekomst op orde te houden.
- ▶ **Geen schulden doorschuiven:** We begroten trendmatig en houden ons aan de Zalm-norm (scheiden van inkomsten en uitgaven). De overheid moet zich houden aan de Europese begrotingsregels en -normen en het begrotingstekort beheersbaar maken, zodat de rekening niet wordt doorgeschoven naar volgende generaties. We vragen dit ook van andere EU-landen. Zij moeten hoge schulden afbouwen en terugkeren naar begrotingsdiscipline. De Europese Commissie moet sneller optreden tegen lidstaten die de afspraken niet nakomen.
- ▶ **Financiën decentrale overheden:** We geven gemeenten de instrumenten die nodig zijn om uitgaven beheersbaar te maken en zorgen dat taken en middelen voor gemeenten en provincies in balans zijn. We zijn niet voor een groter decentraal belastinggebied, want dat leidt alleen maar tot een lastenstijging voor de inwoners. We geven gemeenten en provincies wel de mogelijkheid om hun problemen op te lossen. We onderzoeken hoe we op termijn over kunnen gaan op een ingezetenenheffing als alternatief voor bestaande lokale en regionale belastingen. De verschillen tussen gemeentelijke (armoede)regelingen zijn nu te groot, daarom harmoniseren we gemeentelijke regelingen. Leges mogen maximaal kostendekkend zijn.

Een gezonde samenleving

De afgelopen jaren hebben we geleerd dat veel ziekten mede veroorzaakt worden door gedrag en weten we dat een gezonde leefstijl, een gezonde leefomgeving en een goed sociaal vangnet ziektes kunnen voorkomen. Tegelijkertijd is het niet voor iedereen vanzelfsprekend om gezonde keuzes te maken. Goede gezondheid en welbevinden is een voorwaarde om mee te kunnen komen op school, op het werk en een bijdrage te leveren aan de samenleving.

- ▶ **Voorkomen van ziekten:** We richten ons op het voorkomen van zorg, leefstijl bewustzijn,

eigen regie en welbevinden in plaats van de aan- of afwezigheid van fysieke of mentale ziekten. Door in te zetten op positieve gezondheid, verminderen we de ziektelast. Dit is geen taak van de overheid alleen, maar een gezamenlijke verantwoordelijkheid van de Nederlandse samenleving. Er komt meer aandacht voor gezonde voeding op school, zoals bijvoorbeeld met (zelfgekookte) maaltijden.

- ▶ **Aanpakken van onacceptabele gezondheidsverschillen:** We komen met een gerichte aanpak om onacceptabele gezondheidsverschillen, zoals tussen arm en rijk, man en vrouw en verschillende wijken weg te nemen. Je fysieke en mentale gezondheid is in grote mate afhankelijk van de plek waar je in Nederland geboren bent en wie je ouders waren. We zetten in op het concreter, ambitieuzer en uitvoerbaar maken van de Nationale Strategie Vrouwegezondheid en gaan hier actief met vrouwen over in gesprek. We breiden onderzoek uit naar vrouwspecifieke aandoeningen – waaronder endometriose en adenomyose – en aandoeningen die zich bij vrouwen anders manifesteren dan bij mannen. Dat laatste doen we door het verplicht opnemen van vrouw-manverschillen in alle medisch-wetenschappelijk onderzoek. Hiermee verkleinen we de kennisachterstand over het vrouwenlichaam en zorgen we voor meer gezonde levensjaren bij vrouwen.
- ▶ **Eigen verantwoordelijkheid voor de eigen gezondheid:** Om de collectieve solidariteit in het Nederlands zorgstelsel te behouden moeten we een groter beroep doen op de individuele verantwoordelijkheid van iedere Nederlander voor zijn eigen gezondheid. Een ongezonde leefstijl door (e-)sigaretten, te veel eten ongezond eten of niet bewegen moet voorkomen worden. Zo zal hier via creatieve voorlichtingscampagnes en via individuele (para)medische voorlichting of maatschappelijke begeleiding nadrukkelijk op gewezen moeten worden. We helpen mensen met een gezonde eetstijl. Waar mogelijk maken we de gezonde keuze, de makkelijke en betaalbare keuze. De overheid en mensen zelf nemen zo verantwoordelijkheid voor gezond eten.
- ▶ **Preventie:** We houden fabrikanten en supermarkten aan afspraken over het gezonder maken van voeding en het meer promoten van gezonde producten. We ontwikkelen een investeringsmodel, waarmee we inzicht krijgen in wat preventie kost en wat het oplevert. Hiernaast wordt ook gekeken of de inzet van belastingen, gezonde producten en gezonde keuzes kan stimuleren. We moedigen organisaties aan om een rookvrij terrein na te streven.
- ▶ **Gezonde leefomgeving:** Iedereen in Nederland verdient de kans om gezond op te groeien. De overheid maakt zich er samen met bedrijven en ondernemers sterk voor om een gezonde leefomgeving te realiseren. Ook nodigt de gezonde leefomgeving uit tot het maken van gezonde keuzes, zonder dat de vrijheid van het individu aangetast wordt. Gemeenten krijgen de bevoegdheid om gezondheid mee te wegen in hun vergunningverlening.
- ▶ **Gezondheidsvaardigheden:** We willen betere gezondheidsvaardigheden stimuleren, waardoor de patiënt meer regie ervaart. Dit doen we onder meer met hulp van betrouwbare en goed begrijpelijke informatie, zoals via thuisarts.nl. Op deze manier voorkomen we zorgvraag, drukken we zorgkosten en ontlasten we de eerstelijns en het huisartsteam.
- ▶ **Veilig naar de kinderopvang:** We willen dat meer ouders hun kinderen laten vaccineren. We gaan verder met de initiatiefwet om niet-gevaccineerde kinderen niet langer toegang tot het kinderdagverblijf te geven als de vaccinatiegraad te laag is. Deelname aan het Rijksvaccinatieprogramma moet net zo normaal zijn als je buurman of buurvrouw helpen.
- ▶ **Aanpak illegale verkoop van vapes:** We pakken de handel in illegale verkoop van vapes aan. Als mensen vapes verkopen aan kinderen, straffen we ze hard. We breiden de bevoegdheden van de NVWA uit om toezicht te houden op de verkoop van vapes. Het in voorraad houden van vapes met smaakjes wordt verboden. De NVWA krijgt de bevoegdheid om een doorzoeking te doen, als er sprake is van een vermoeden van illegale verkoop van vapes.

Sport en bewegen

Of je nu voetbalt in de kelderklasse, liever in de sportschool staat of graag gaat wandelen: sport en bewegen is gezond, brengt mensen van jong tot oud samen, biedt ontspanning en plezier

en helpt om fit te blijven. Het speelt daarmee een belangrijke rol voor een vitale en gezonde samenleving. Met sterke sportverenigingen en de juiste ondersteuning maken we het voor iedereen toegankelijk om te sporten en te bewegen. We zijn trots op alle vrijwilligers die zich inzetten op sportverenigingen.

- ▶ **Nederland als sportland:** We stimuleren samenwerking tussen sportverenigingen en scholen om kinderen meer aan het bewegen te krijgen. Gemeenten zorgen er voor dat financiële drempels die verhinderen dat kinderen lid kunnen worden van een sportclub weggenomen worden. Mensen met een beperking moeten makkelijker toegang hebben tot sporthulpmiddelen en sportaccommodaties. We verduidelijken en vereenvoudigen het proces wanneer een minderjarige met een beperking recht heeft op een sportprothese. We willen het makkelijker maken voor werkgevers om hun werknemers sportvoorzieningen aan te bieden.
- ▶ **Topsport:** We zetten ons in om meer topsportevenementen naar Nederland te halen. Goed opgeleide trainers en coaches leveren de beste topsporters af. We zijn trots op onze topsportaccommodaties in Nederland, zoals Thialf en Papendal.
- ▶ **Sterke sportinfrastructuur:** We versterken de positie van onze sportverenigingen, vrijwilligers en de unieke sportinfrastructuur. En we stimuleren dat er voldoende sport- en beweegmogelijkheden zijn in de buurt, ook bij de bouw van nieuwe wijken.
- ▶ **Veilig sporten voor iedereen:** Iedereen moet vrij en veilig kunnen sporten. Uitingen van antisemitisme, homofobie en racisme op de sportvelden pakken we keihard aan. Om matchfixing, doping en misbruik aan te pakken, maken we vaart met de oprichting van het Integriteitscentrum Sport.

Een toekomstbestendige zorg

De Nederlandse zorg wordt wereldwijd als een van de allerbeste gezien. Om toekomstbestendig te blijven is er werk aan de winkel. De Nederlandse bevolking groeit én mensen leven langer en hebben daardoor vaker en langer zorg nodig. Tegelijkertijd zijn er steeds minder zorgmedewerkers die de zorg kunnen verlenen omdat de beroepsbevolking krimpt en de druk op zorgmedewerkers toeneemt. Wanneer we niet oppassen moet straks één op de vier van de Nederlandse beroepsbevolking in de zorg werken en geven we 20% van ons inkomen uit aan zorg. Met alle eisen die we als samenleving aan de zorg stellen is dat niet houdbaar.

- ▶ **Gezondheid voorop:** We willen een gezondheidsstelsel waarin het stimuleren van een gezonde levensstijl – naast ziekte bestrijden – een belangrijke plaats inneemt. Door eigen regie en verantwoordelijkheid maken we de zorg toekomstbestendig. We leggen daarbij veel meer de focus op kwaliteit van leven, in plaats van enkel afwezigheid van ziekte en de lengte van het leven. Patiënten en zorgverleners beslissen samen over passende zorg en welzijn.
- ▶ **Effectieve behandelingen:** Behandelingen in de gezondheidszorg worden beoordeeld op de toegevoegde waarde van de behandeling ten opzichte van de bestaande alternatieven en maatschappelijke kosten.
- ▶ **Meegaan met de tijd:** Digitalisering, robotisering en kunstmatige intelligentie zullen de komende decennia welzijn en gezondheid op veel vlakken verbeteren en de administratieve bureaucratie verminderen, arbeidsuren besparen en de kwaliteit van de zorg verbeteren. Deze innovatie moet gestimuleerd en gefinancierd worden, de overheid moet te veel regulering vooraf voorkomen. We kijken hierbij naar goede voorbeelden, zoals de MedTech-sector in Twente.

Een gezonde gezondheidszorg

We zetten ons in om inzichtelijk te maken op welke plekken de meest passende zorg geleverd wordt, zodat patiënten hun keuze hierop kunnen baseren. We willen dat ouderen zo lang mogelijk in de vertrouwde omgeving kunnen blijven, ook als zij aan dementie lijden. We doen onderzoek

naar gezondheidsverschillen tussen mannen en vrouwen en verkleinen deze zoveel mogelijk. We pakken mensen aan die willens en wetens slechte zorg leveren.

- ▶ **Kiezen voor goede zorg:** Patiënten hebben recht op beschikbare informatie over kwaliteit van zorg en de lengte van wachtlijsten. We verplichten zorgaanbieders daarom om kwaliteitsinformatie en informatie over wachtlijsten toegankelijk te maken voor onderzoeksinstellingen, toezichthouders en financiers. Op basis van deze gebundelde informatie kunnen patiënten onderbouwd kiezen tussen regionale zorg dichtbij of gespecialiseerde zorg verder weg. De afspraken tussen zorgverzekeraars, zorgkantoren en gemeenten met de welzijn- en zorgaanbieders dienen altijd te gaan over de balans tussen kwaliteit, toegankelijkheid en de betaalbaarheid van zorg. Door in samenwerking tussen deze partijen langetermijncontracten te sluiten, kan welzijn en zorg in een regio structureel worden verbeterd.
- ▶ **Ziekenhuizen regionaliseren en concentreren:** Eenvoudige ziekenhuisgrepen moeten zoveel mogelijk dicht bij huis plaatsvinden. Als een behandeling in een regionaal ziekenhuis kan, vindt de behandeling bij voorkeur daar plaats. Door het toenemend personeelstekort zal dit in de toekomst niet altijd mogelijk zijn. Complexe zorg of zorg voor zeldzame aandoeningen wordt geconcentreerd op aantal centrale plekken, zodat artsen meer kunnen specialiseren en de kwaliteit constant beter wordt.
- ▶ **Gegevensuitwisseling:** Zorgverleners mogen onderling medische gegevens delen, tenzij de patiënt hier bezwaar tegen gemaakt heeft. Op deze manier hoeft je je tijdens een behandeling niet druk te maken of de arts je medische voorgeschiedenis kent. Deze gegevensuitwisseling moet uiteraard wel nodig zijn voor de behandeling.
- ▶ **Huisartsen en de eerstelijnszorg zijn de basis:** Intensieve samenwerking tussen huisartsen, wijkverpleging en welzijn voorkomt veel onnodige doorverwijzingen naar het ziekenhuis. Deze samenwerkingen worden geïntensiveerd en gestimuleerd. In regio's met huisartsentekorten ondersteunen gemeenten huisartsen actief bij het vinden van een geschikte praktijklocatie. We zorgen voor goede randvoorwaarden voor werken en stimuleren regionale opleidingsplekken voor vroege binding met regio's en continuïteit van zorg voor patiënten. Met aangescherpte regelgeving zorgen we ervoor dat de belangen van de regio beter meegewogen worden als er veranderingen in de organisatie van de zorg plaatsvinden.
- ▶ **Ouderenzorg in de eigen omgeving:** We helpen ouderen zo lang mogelijk in de vertrouwde omgeving te blijven. Met digitalisering zijn hiervoor veel mogelijkheden. We willen eenvoudige verlofregels voor mantelzorgers. We versterken de Nationale Dementiestrategie. We leggen hierbij de nadruk op het stimuleren van onderzoek naar preventie en behandeling van alle vormen van dementie. We zetten in op de ontwikkeling van speciale woonvormen, waarbinnen ouderen zoveel mogelijk kunnen leven zoals zij dat voor hun ziekte gewend waren. We bezien of de manier waarop de financieringsstromen nu lopen het meest efficiënt is. We zorgen voor voldoende andere woonvormen als het niet meer mogelijk is voor ouderen om zelfstandig te blijven wonen.
- ▶ **Goede woningen voor ouderen:** Om ouderen zo lang mogelijk zelfstandig te kunnen laten wonen, is het belangrijk dat er voldoende zorggeschikte woningen voor ouderen zijn waar zij naar toe willen en kunnen verhuizen. Geclusterde woonvormen met gezamenlijke voorzieningen bieden ouderen een rijk sociaal leven, voorkomen eenzaamheid en dragen bij aan hun gezondheid.
- ▶ **Jeugdzorg moet beter:** Goede jeugdzorg moet beschikbaar zijn voor alle gezinnen die dit nodig hebben. Dit geldt ook voor de jeugdpsychiatrie. We gaan door met de Hervormingsagenda Jeugd. We voorkomen dat kinderen onnodig een etiket opgeplakt krijgen en zorgen dat jongeren met ernstige problemen als eerste passend worden geholpen. Bij lichtere problematiek is het de verwachting dat ouders als eerste aan zet zijn. Lokale teams kunnen daarbij ondersteunen.
- ▶ **Geestelijke gezondheidszorg:** We zorgen ervoor dat de wachtlijsten in de ggz afnemen. Hiervoor blijven we inzetten op meer inzicht in de zorgvraag en dat mensen die het meest

nodig hebben, het eerst worden geholpen. We intensiveren onderzoek naar mogelijke gendergerelateerde oorzaken van problemen met de mentale gezondheid. We versterken de aanpak van suicidepreventie en mentale gezondheid, door ggz, huisartsen, onderwijs, wijkteams, sportverenigingen en andere partijen meer samen te laten werken, waarbij belemmeringen uit de privacywetgeving om tot goede en snelle gegevensuitwisseling te komen, worden weggenomen. 24/7-crisis zorg is hierin een belangrijke schakel.

- ▶ **Zorg voor mensen met een beperking:** We kiezen ervoor om mensen met een beperking optimaal te ondersteunen. Niet door de regie over te nemen, maar aan te vullen waar nodig. Iedereen moet immers mee kunnen doen, ongeacht een eventuele beperking. Het maakt de zorg beter en voorkomt dat steeds meer zorgmedewerkers nodig zijn. We kiezen voor de introductie van innovaties om de schaarste aan medewerkers het hoofd te bieden. Hierbij letten we nadrukkelijk op de toegankelijkheid van gebouwen voor mindervalide personen. De uitvoering van het VN-verdrag Handicap krijgt verder vorm in samenwerking met mensen met een beperking en hun vertegenwoordigers.
- ▶ **Aanpakken kwakzalverij:** We grijpen in bij ineffectieve zorg en het weghouden van mensen bij kwalitatieve zorg. Toezichthouders houden partijen aan hun verantwoordelijkheid, zoals het nakomen van de zorgplicht en het maken van afspraken over goede en betaalbare zorg. Als er sprake is van kwakzalverij, dan wordt het makkelijker om beroepsverboden uit te delen. Dit geldt in het bijzonder als een kwakzalver mensen weghoudt van normale, goede zorg.
- ▶ **Weerbare zorg:** We willen niet afhankelijk zijn van landen als China en India en leggen een ijzeren voorraad aan van hulp- en geneesmiddelen en vaccins. We houden de prijsvorming van medicijnen en hulpmiddelen goed in de gaten. We willen uitbreiding van productie en ontwikkeling van medicijnen en hulpmiddelen in Nederland. We bouwen door aan de Nationale Zorgreserve, waarin voormalige zorgmedewerkers opgenomen zijn die oproepbaar zijn op het moment dat er een urgent gebrek aan zorgverleners is.

Vertrouwen in de zorgverlener

Door in te zetten op een lagere werkdruk, zorgen we ervoor dat zorgverleners meer tijd voor de patiënt hebben. Een van de oorzaken voor de toegenomen werkdruk is de verantwoording die verwacht wordt van zorgverleners. Gezien de vergrijzing zullen we de komende jaren meer mensen in de zorg nodig hebben. We gaan uit van vertrouwen en kijken kritisch welke verantwoordingsregels echt nodig zijn. We zorgen ervoor dat zorgverleners gewoon hun werk kunnen doen.

- ▶ **We staan voor werkenden in de zorg:** We voeren een taakstrafverbod in voor geweld tegen hulpverleners. Zorgverleners die zich niet veilig voelen bij patiënten krijgen ruimte om de behandeling stop te zetten. Mensen die vanwege hun culturele of religieuze overtuigingen niet door bepaalde zorgverleners geholpen willen worden, mogen geweigerd worden.
- ▶ **Waardering voor vrijwilligers:** We bieden langdurige zekerheid aan vrijwilligers in de zorg, zodat zij behouden blijven bij initiatieven waar veel vrijwilligers actief zijn. Hierbij hebben wij specifiek aandacht voor de subsidieregeling voor hospices.
- ▶ **Meer werken moet meer lonen:** We pakken tekorten in de zorg aan door de werkdruk te verlichten en door meer werken makkelijker te maken. We geven ruimte aan een meerurenbonus – we kunnen alle gewerkte uren immers goed gebruiken.
- ▶ **Minder druk op de schouders van zorgverleners:** We verlichten de druk op de schouders van zorgverleners in loondienst door ervoor te zorgen dat schijnzelfstandigen in loondienst komen. Bij 'ziek, piek en uniek' blijft er ruimte voor zzp'ers.
- ▶ **Regeldruk:** Het is onuitlegbaar dat veel zorgverleners de helft van de tijd bezig zijn met administratie. We vragen verzekeraars flink te schrappen in verantwoordingseisen, verbieden dubbele uitvragen door toezichthouders, kiezen voor meer geautomatiseerde gegevensuitwisseling en lichten wet- en regelgeving door op noodzaak.

Betaalbare zorg

Het is nú tijd om de keuzes te maken waarmee we de betaalbaarheid en kwaliteit van onze zorg ook voor de toekomst veiligstellen. Dit vraagt een politiek die duidelijke keuzes durft te maken en daar eerlijk over is. De VVD kijkt daarom kritisch welke zorg wel en niet vergoed moet worden. Hierbij zorgen we dat mensen die zorg echt nodig hebben, deze kunnen krijgen. Om te voorkomen dat door fraude jaarlijks miljarden weglekken uit de zorg, straffen we fraudeurs harder, sporen we fraudeurs actief op en bestraffen we fraude harder.

- ▶ **Lagere zorgpremie in plaats van een lager eigen risico:** We draaien de verlaging van het eigen risico terug. Dit zorgt er nu voor dat de maandelijkse premie omlaaggaat. We bekijken of een verdere verhoging van het eigen risico nodig is om de premies betaalbaar te houden, waarbij we rekeninghouden met de draagkracht van bijvoorbeeld mensen die chronisch ziek zijn. Wel beperken we het bedrag dat mensen per keer aan eigen risico kwijt zijn. Zo hoeven mensen niet direct de volledige som te betalen. Het Zorginstituut kijkt jaarlijks kritisch naar het pakket. Als een nieuwe, betere behandeling beschikbaar is, betalen we alleen nog voor die behandeling.
- ▶ **Nieuwe en dure bestaande behandelingen worden opnieuw beoordeeld:** Behandelingen in welzijn en de gezondheidszorg worden beoordeeld op de toegevoegde waarde van de behandeling ten opzichte van de bestaande alternatieven en maatschappelijke kosten.
- ▶ **Een kleiner basispakket met betere zorg:** Op dit moment wordt veel zorg vanuit het basispakket vergoed, terwijl er betere behandelingen beschikbaar zijn. De VVD wil het basispakket beperken tot de meest effectieve behandelingen, zodat de patiënt altijd de meest passende zorg krijgt. Om dit te bereiken, toetsen we steviger op wat er in het basispakket komt. Dit leidt tot een kleiner basispakket, maar vooral tot betere zorg.
- ▶ **We consolideren en stimuleren samenwerking in de zorg:** De lappendeken van de zorg met vier organiserende principes (wijk, gemeente, regio, landelijk), vijf verschillende financieringsstromen (Zvw, Wlz, Wmo, Jeugdwet en de Wet publieke gezondheid) en acht sectoren (publieke gezondheid, welzijn, huisartsen, gehandicaptenzorg, ggz, ouderenzorg en algemene ziekenhuizen, revalidatiecentra en academische ziekenhuizen) moet daarnaast worden opgeschud, omdat deze historisch gegroeide indeling ketensamenwerking en innovatie onmogelijk maakt. Hierbij schuwen we niet om naar de vormgeving van de stelselwetten te kijken. Dit gaan we samen met ervaringsdeskundigen doen.
- ▶ **Kostenbesparing door zorgverzekeraars:** We stellen zorgverzekeraars en zorgkantoren in staat de doelmatigheid van de zorg verder te verbeteren en de kosten te beperken, in lijn met de gesloten zorgakkoorden. We stellen normen om verspilling en inefficiënties tegen te gaan. In de langdurige zorg spreken we af met zorgkantoren dat de transformatie naar zorg in de thuissituatie prioriteit krijgt. De manier van indiceren wordt daarop aangepast.
- ▶ **Maatschappelijke ondersteuning:** We houden huishoudelijke hulp beschikbaar voor mensen met een zware zorgbehoefte en voor mensen die dit zelf niet kunnen betalen. Huishoudelijke hulp wordt niet meer standaard onderdeel van de Wmo.
- ▶ **Zorgfraude bestrijden:** Zorgfraude is slecht voor de samenleving, maar vooral ook voor de patiënt. Deze criminelen willen we aanpakken. We verhogen de toelatingseisen om als zorgaanbieder zorg te mogen leveren en herbeoordelen de aanbieders die de afgelopen jaren toegelaten zijn. We maken het onmogelijk voor veroordeelde fraudeurs om binnen tien jaar na hun veroordeling een rechtspersoon op te richten bij de Kamer van Koophandel, onafhankelijk van wat zij met een nieuwe rechtspersoon zouden willen. Bestuurders van frauderende zorgbedrijven worden hoofdelijk aansprakelijk voor het geld dat zij gefraudeerd hebben.
- ▶ **Contracteren bevorderen:** We willen ongecontracteerde zorg beperken en op termijn volledig afbouwen, waarbij er ruimte blijft voor uitzonderlijke situaties waarin contractering niet mogelijk of wenselijk is. Hierbij wordt rekening gehouden met nieuwe zorgaanbieders. Zorgverzekeraars houden de ruimte om de combinatiepolis aan te bieden.

- ▶ **PGB:** De VVD ziet het Persoonsgebonden Budget (PGB) als instrument om ouderen en mensen met een beperking zoveel mogelijk regie te geven over hun leven. Mensen kunnen hiermee zelf bepalen wie hen helpt, waar en wanneer. Daar staan wij achter. Daarnaast zorgen we voor goede waarborgen voor het gebruik van het PGB zoals het bedoeld is en om misbruik tegen te gaan. We stellen het daartoe alleen beschikbaar voor mensen die zelf, of via hun familie, in staat zijn het te beheren. Het PGB is geen inkomensvoorziening.

Vrijheid om je eigen leven te leven

We staan pal voor bescherming van onze verworvenheden van de afgelopen decennia. Het zelfbeschikkingsrecht van ieder individu om zelf te bepalen wat hij met z'n leven en lichaam doet is één van onze ankerpunten. Goede voorlichting en opvoeding door ouders en op school is cruciaal om deze waarden te beschermen. Waar mogelijk willen we de eigen regie verder vergroten, om het evenwicht tussen de persoonlijke rechten in onze vrije samenleving verder te verstevigen.

- ▶ **Abortus is een recht:** Iedere vrouw moet zelf kunnen beslissen bij een onbedoelde en/of ongewenste zwangerschap. We willen voor altijd goede, veilige en toegankelijke abortuszorg. Huisartsen die dat willen, mogen de abortuspil voorschrijven aan vrouwen die ongewenst zwanger zijn. We zorgen voor betrouwbare voorlichting, bestrijden desinformatie en steunen vrouwen in kwetsbare situaties, zodat zij echt vrij kunnen kiezen. Er komt geen register waarin de redenen voor vrouwen om een abortus uit te voeren, wordt bijgehouden. De VVD zet zich actief in om legale abortus uit het Wetboek van Strafrecht te halen, zodra er een volwaardig alternatief komt dat vrouwen beschermt en de bestaande termijnen rond abortus waarborgt.
- ▶ **Uitbreiden embryowet:** We steunen het voorstel om het mogelijk te maken dat een embryo voor medisch-wetenschappelijk onderzoek niet 14, maar 28 dagen buiten het menselijk lichaam in leven mag blijven. Dit heeft als doel om met name de fertiliteitszorg te verbeteren, waardoor ongewenste kinderloosheid zoveel mogelijk voorkomen wordt.
- ▶ **Meer mogelijkheden om ernstige erfelijke aandoeningen op te sporen:** We werken aan een initiatiefwetsvoorstel om PGT toe te staan voor dragerschap. Dit houdt in dat we bij ivf toestaan dat er eerst gescreend mag worden of het embryo drager is van een afgebakend aantal ernstige erfelijke ziektes, voordat het bevruchte embryo bij de moeder wordt ingebracht.
- ▶ **We willen een waardig levenseinde:** Zelfbeschikking voor een waardig en barmhartig levenseinde zijn onlosmakelijk verbonden met liberale zorg, ook voor mensen met dementie en psychiatrische patiënten. We zorgen ervoor dat op het vlak van euthanasie geen stap terug in de tijd wordt gezet. We maken duidelijker wanneer iemand op basis van een schriftelijke wilsverklaring euthanasie verleend kan krijgen. We zorgen voor goede voorlichting. De VVD wil laten onderzoeken of de huidige wet- en regelgeving nog voldoet aan de euthanasiepraktijk zoals deze zich de afgelopen jaren heeft ontwikkeld. Hierbij is van belang dat bestaande zorgvuldigheidseisen en kwaliteitseisen volledig in stand blijven en dat strafrechtelijke vervolging als uiterste redmiddel mogelijk blijft. In afwachting van de behandeling van de 'Initiatiefwet voltooid leven'¹ gaan we door met het maatschappelijk debat over (de positie van) een waardig levenseinde bij voltooid leven zonder medische oorzaak. Hierbij betrekken we de extra kennis en expertise die is opgebouwd in de euthanasiepraktijk.
- ▶ **We voeren een goede wettelijke regeling in voor draagmoederschap:** Het is belangrijk voor kinderen, draagmoeders en wensouders dat draagmoederschap zorgvuldig en eerlijk wordt gereguleerd. Daarom zijn we voor een goede wettelijke regeling waarin draagmoederschap in Nederland wordt gereguleerd. Alle kinderen krijgen recht op afstammingsinformatie wanneer ze de wettelijke leeftijdsgrens hebben bereikt. Dit recht hebben zij ongeacht hoe en door wie zij zijn verwekt.

¹ Wetsvoorstel toetsing levenseindebegeleiding van ouderen op verzoek

Kunst en cultuur waar Nederland trots op kan zijn

Kunst en cultuur dragen bij aan onze identiteit. Daarom blijven we oog houden voor alle vormen van kunst- en cultuurbeleving – in alle regio's van Nederland. We kiezen voor een ondernemende en bloeiende cultuursector, die vooral zelf aan de lat staat om zo veel mogelijk mensen te trekken. We beschermen ons erfgoed en stimuleren cultuureducatie op school. Daarmee bieden we kinderen de mogelijkheid om kennis te maken met de wereld van cultuur en kunst.

- ▶ **Ruimte voor ondernemerschap in de sector en in het cultuuronderwijs:** We stimuleren artistiek ondernemerschap via nieuwe verdienmodellen en samenwerking met marktpartijen. Het moet aantrekkelijker worden voor zelfstandige kunstenaars en docenten om in het onderwijs te werken via bijvoorbeeld tijdelijke opdrachten/projecten.
- ▶ **Regeldruk verminderen:** We helpen de culturele sector waar dat kan door regeldruk, bijvoorbeeld bij vergunningsaanvragen en in subsidieaanvragen, te verminderen.
- ▶ **Cultuur in de regio:** Een groot deel van de landelijke cultuurgelden wordt enkel in Amsterdam ingezet, en dus veel minder in andere steden en provincies. We houden rekening met regionale spreiding in de verdeling van cultuurgelden.
- ▶ **Volkscultuur:** Onze regio's kennen elk verschillende manieren van cultuurbeleving, denk aan prachtige bloemencorso's, kermissen, schuttersfeesten en carnaval. Daar houden we aandacht voor. We ondersteunen organisatoren van volkscultuur beter en maken volkscultuur een volwaardig onderdeel van de culturele basisinfrastructuur.
- ▶ **Talen:** We stimuleren het Frysk op scholen in Fryslân en waarborgen het gebruik van deze taal, bijvoorbeeld in de rechtbank. We zijn trots op en stimuleren onze streektaalen, zoals het Nedersaksisch en Limburgs, bijvoorbeeld in het onderwijs.
- ▶ **Volwaardig erfgoed:** We erkennen zowel immaterieel als nieuw erfgoed als volwaardig onderdeel van het cultuurbeleid. We benutten de kansen die digitalisering van erfgoed biedt en zorgen voor een brede toegankelijkheid voor publiek, onderwijs en instellingen.
- ▶ **Minder kunst in depots:** Er liggen te veel kunstobjecten in de depots van musea. We stimuleren tijdelijke uitleen of verhuur van deze kunst, zodat meer mensen ervan kunnen genieten. De Rijksoverheid kan deels garant staan voor schade en diefstal van in bruikleen gestelde kunst.
- ▶ **Hervormen culturele basisinfrastructuur:** We kijken kritisch naar het systeem van cultuursubsidies en de cultuurbasisinfrastructuur. We verlengen de subsidietermijn van vier naar acht jaar en verminderen zowel de regeldruk als een deel van de aanvraagkosten. We stimuleren zo veel mogelijk eigen inkomsten in plaats van subsidies. Daarmee maken we de culturele sector minder afhankelijk van overheidssubsidies.

Vrije media die de samenleving scherp houden

Media zijn essentieel voor een goed geïnformeerde samenleving. Journalistiek controleert de macht, biedt ruimte voor debat en beschermt de rechtsstaat. In tijden van desinformatie, digitale versnippering en buitenlandse beïnvloeding is een weerbare en moderne mediasector noodzakelijk. In tijden van desinformatie, digitale versnippering en buitenlandse beïnvloeding is een weerbare en moderne mediasector noodzakelijk. Publieke middelen voor media moeten voor een groter deel aan de journalistiek besteed worden opdat zij sterker wordt.

- ▶ **Hervorming NPO:** De publieke omroep heeft een belangrijke rol in onze vrije democratie. We zetten de hervorming van de NPO door, waarbij deze efficiënter, transparanter en toekomstbestendiger wordt. We vinden dat de publieke omroep terug moet naar haar kerntaken: nieuws, educatie, journalistiek, cultuur en grote sportevenementen, met daarnaast enige ruimte voor amusement. We laten de omroepen opgaan in huizen, en verminderen het aantal bestuurslagen. Het ledencriterium is niet langer voldoende om aan te tonen dat een

omroep van toegevoegde maatschappelijke waarde is, dat schaffen we af.

- ▶ **Meer innovatie:** De NPO krijgt meer ruimte voor coproducties, digitale exploitatie en innovatie. Ze rapporteren transparanter over kosten en programmering op omroepniveau.
- ▶ **Versterking lokale media:** We zetten ons in voor sterke lokale media in heel Nederland, die inwoners goed informeren over wat er in hun omgeving speelt en het lokale bestuur kritisch volgen. Zo wordt desinformatie bestreden en de weerbaarheid van gemeenschappen vergroot.
- ▶ **Onafhankelijke media:** We kijken kritisch naar het pluriforme aanbod bij zowel de publieke als de commerciële omroepen. Nieuwsgebruikers houden keuze uit verschillende onafhankelijke nieuwsbronnen. We geven het Commissariaat voor de Media en de Autoriteit Consument & Markt meer toezicht op pluraliteit, marktdominantie en online veiligheid van het media-aanbod. Wij steunen onafhankelijke journalistiek wereldwijd daar waar de journalistiek onder druk staat, ondersteunen onafhankelijke lokale media en helpen censuur te doorbreken, zodat betrouwbare informatie de vrijheid van burgers waarborgt en daarmee de pijlers onder de democratie versterkt.

Slotwoord

Dit verkiezingsprogramma is geschreven op basis van alle expertise en kennis die in onze partij zit. Vanuit de leden en de thematische netwerken kwam een enorme vracht aan waardevolle input. Bestuurders uit verschillende bestuurslagen voorzagen ons van nuttige tips en ervaringen. De TeldersStichting hield ons scherp door te wijzen op onze liberale kernwaarden. De Tweede Kamerfractie had meerdere recente visiestukken op de plank liggen, waaronder de Agenda voor Werkend Nederland en Kiezen voor Radicale Groei. Ik wil iedereen danken voor alle hulp.

Dankzij al die waardevolle bijdragen hebben wij dit programma in een sneltreinvaart kunnen schrijven. Dat toont aan wat voor geweldige en inhoudelijk sterke partij de VVD is. Met uitgesproken leden, een actief kader en een betrokken achterban. Samen zijn we gekomen tot een programma met grote, liberale missies, met noodzakelijke keuzes die Nederland veiliger, vrijer en welvarender maken. Gestoeld op de kernwaarden die ons liberaal maken: vrijheid, verantwoordelijkheid, verdraagzaamheid, sociale rechtvaardigheid en gelijkwaardigheid.

Die inhoud en die kernwaarden zijn hard nodig. Deze verkiezingen zijn wat ons betreft de belangrijkste sinds de Tweede Wereldoorlog. Onze vrijheid, veiligheid en welvaart staan onder druk. Meer dan ooit moeten we ervoor kiezen om het heft in handen te nemen en zélf onze toekomst te bouwen. Als we nú durven kiezen voor liberale oplossingen, dan kunnen we doen wat nodig is om dit land op een goede manier door te geven aan volgende generaties. Dan kunnen we samen bouwen op wat ons land al eeuwen vleugels geeft: ons geloof in vrijheid, onze vastberadenheid om die vrijheid te beschermen, onze focus op groei en vooruitgang.

Het is nu aan de kiezer om de juiste keuze te maken op 29 oktober. Maar niet voordat ik een groot woord van dank heb uitgesproken aan al diegenen die een extra grote bijdrage hebben geleverd aan dit verkiezingsprogramma.

Micky Adriaansens

Voorzitter verkiezingsprogrammacommissie

Met de grootste dank

Aan de onmisbare input van de thematische netwerken en alle leden van de VVD die suggesties hebben aangeleverd voor dit programma.

Dank voor de prachtige vormgeving

Menno van Dam, Brandon Bruijnensteijn, Niels Leeuwenhoek en Carolijn van Breevoort

Dank voor het scherphouden

Meta van der Starren en Karel Wijdeveld

Met speciale dank voor al het vele werk achter de schermen

Amber Idema, Christian Luijkx, Désirée de Groot, Ruben van de Zande, Ruben Admiraal, Matthijs Hazenkamp, Rik Nijhuis, Roland Groen in 't Woud, Eline Legerstee, Rik van der Pluijm, Stefan Slikker, Hugo van Manen, Pieter van Andel en Vincent Bloem

Dank aan de verkiezingsprogrammacommissie

Helga Witjes, Marinus Tabak, Peter Valstar, Robin Bremekamp, Robert van der Linden, Simone Richardson, Emile Klep, Roel Wijsman en Boudewijn Beukers